

เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2561

เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

สิทธิชัย คำเฟื่องฟู

คณะกรรมการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิษชุดา สร้างเอี่ยม)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติชัย รัตน์นะ)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิษชุดา สร้างเอี่ยม)

..... กรรมการ

(ดร.ฉวีภา คันทา)

..... คณบดี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภักดิ์ พงษ์พาณิชย์)

_____/_____/_____

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน
ชื่อผู้เขียน	นายสิทธิชัย คำเฟื่องฟู
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)
ปีการศึกษา	2561

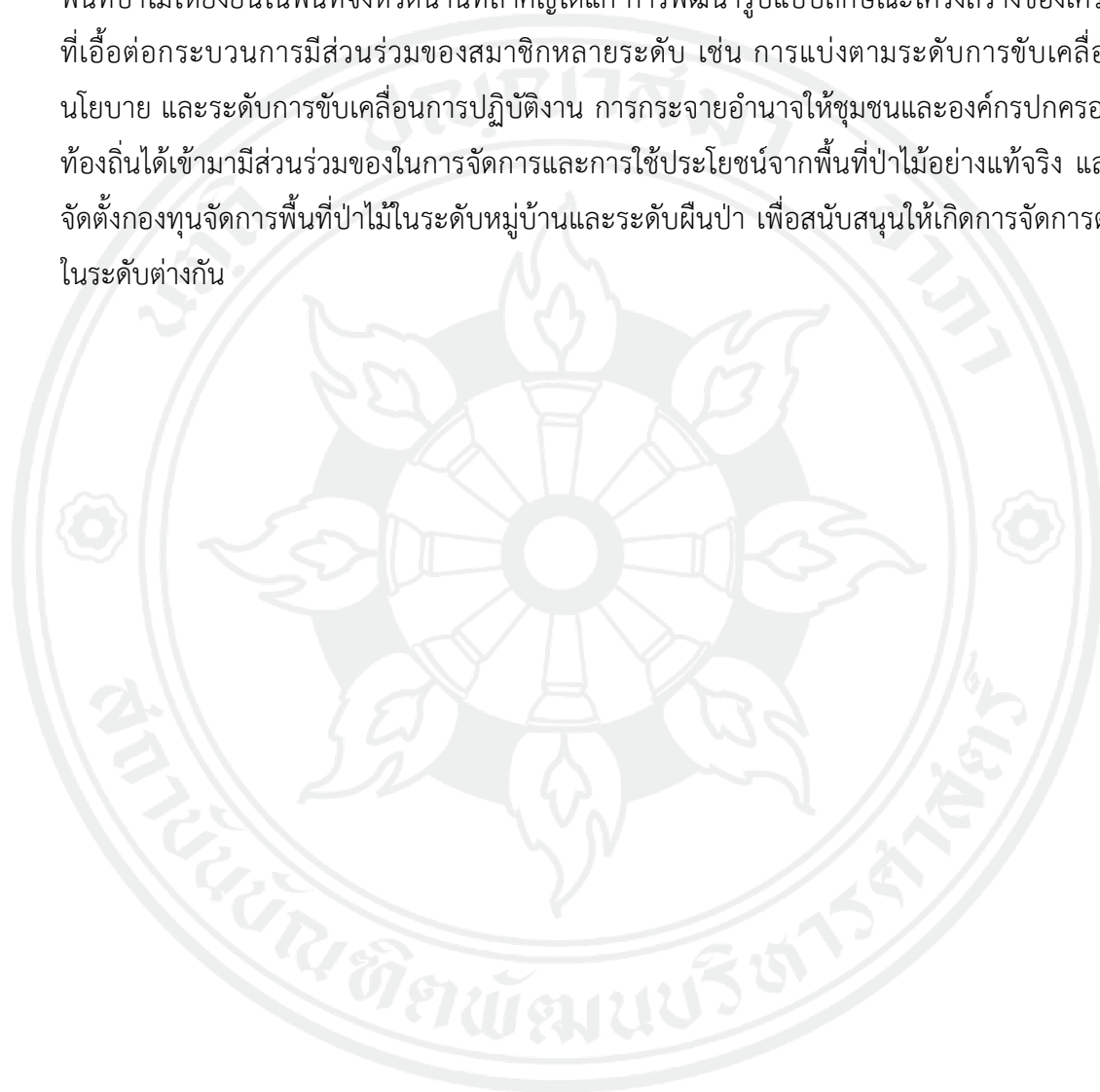
การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน โดยการวิเคราะห์โครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน และเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้ยั่งยืนในจังหวัดน่าน การศึกษานี้อาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน

ผลการศึกษานี้ให้เห็นพัฒนาการของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ได้แก่ 1) เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล 2) เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน 3) เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน และ 4) เครือข่ายการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน (น่านแซนบ็อกซ์) เครือข่ายเหล่านี้มีพัฒนาการไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและสภาพพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน โดยมีกลไกการขับเคลื่อนที่แตกต่างกันตามลำดับ ดังนี้ 1) การพัฒนากลไกสังคมในภาคประชาชนเพื่อต่อต้านกลไกการจัดการป่าของภาครัฐ 2) การขยายเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาครัฐ และเอกชน 3) การพัฒนาทางเลือกทางสังคมโดยภาครัฐเป็นตัวประสาน (ภายใต้วาทกรรมประชารัฐ) และ 4) การนำกลไกการตลาดในภาคเอกชนมาปรับใช้ร่วมกับกลไกการฟื้นฟูป่าไม้ของภาครัฐ กลไกเหล่านี้ได้มีการพัฒนาต่อยอดจากผลสัมฤทธิ์และข้อจำกัดในการจัดการของเครือข่ายระดับพื้นที่/ชุมชนในจังหวัดน่าน และเครือข่ายหน่วยงานของรัฐในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้และที่ดินทำกินร่วมกับชุมชน

ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่านกำลังมีการเปลี่ยนผ่านจากยุคเครือข่ายการจัดการสังคมโดยภาคประชาสังคมไปสู่ยุคเครือข่ายการจัดการสังคมโดยภาครัฐ ซึ่งมีภาคประชาชน และภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศร่วมกับรัฐมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินการของเครือข่ายดังกล่าวยังก่อให้เกิดข้อคำถามเกี่ยวกับความไม่คล่องตัวของ

ลักษณะโครงสร้างและแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายในการปฏิบัติงานในพื้นที่ และ ความเป็นไปได้ของกลไกการเงินที่จะนำมาใช้เพื่อการส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ ข้อคำถามดังกล่าวนำมาซึ่งข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้ยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่านที่สำคัญได้แก่ การพัฒนารูปแบบลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายที่เอื้อต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกหลายระดับ เช่น การแบ่งตามระดับการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย และระดับการขับเคลื่อนการปฏิบัติงาน การกระจายอำนาจให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมของในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้อย่างแท้จริง และการจัดตั้งกองทุนจัดการพื้นที่ป่าไม้ในระดับหมู่บ้านและระดับผืนป่า เพื่อสนับสนุนให้เกิดการจัดการตนเองในระดับต่างกัน

ABSTRACT

Title of Thesis	Social Network in the Restoration of Forest Landscape in Nan Province
Author	Sittichai Kumfuangfoo
Degree	Master of Science (Environmental Management)
Year	2018

The main objective of this study is to explore the social network model for forest landscape restoration in Nan province, focusing on the formation and operation of social network that determines the success of forest landscape restoration in Nan province. The study seeks to propose some useful suggestions for development the social network of the sustainable forest landscape restoration in Nan province. The study adopts qualitative research methodology, including documentary research, participant observation and in-depth interview with key informants in government, private and public sectors.

The study identifies development of four models of social network in forest landscape restoration in Nan province, namely: 1) Community Participation Network for Forest Conservation and Management, 2) Provincial Community Forest Network, 3) Alternative Development Network for Land Management towards Watershed Forest Conservation and Management, and 4) Special Area Management Network for Sustainable Natural Resource and Environmental Management (Nan Sandbox). These four network models have evolved with change in land use and forest landscape in

Nan province through 1) development of social mechanism within the civil society against the state forest management practice, 2) expansion of community networks to foster collaboration among public and private actors, 3) development of civil-state mechanisms in the state forest management, and 4) adoption of market mechanism under the state forest management regime. The evolution of these mechanisms is based on lessons learned from achievements and limitations of community-based and state-based networks for forest landscape restoration.

The results reflect ongoing transition from civil society network to multi-actor network in forest landscape restoration in Nan province. However, there remain two important questions regarding the operation of the network. One is the rigidity of social network structure and operation. The other is the possibility of financial mechanism as providing incentives for ecologically friendly farming and sustainable forest restoration.

These findings have led to suggestions for developing social network approaches towards sustainable forest landscape restoration in Nan province. Example of those of particular importance includes the design of social network structure that facilitates participation of actors at multi-levels, both in the policy and practical realms; the decentralization of practice to the local administrative and the community levels in forest management and use; and the establishment of forest restoration fund at the village and the landscape levels that supports self-regulation at multiple levels.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง เครื่องช่วยทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน สำเร็จลุล่วงไปด้วยความกรุณาช่วยเหลืออย่างดียิ่ง จากรองศาสตราจารย์ ดร.วิชชุตา สร้างเอี่ยม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในทุกขั้นตอนของกระบวนการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่มาด้วยดีตลอด อีกทั้งยังคอยกระตุ้นและให้กำลังใจในวันที่ผู้เขียนสับสนกับแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ คำชี้แนะของท่านได้ทำให้ผู้เขียนได้มีแรงบันดาลใจในการเรียบเรียงชิ้นงานที่เกือบจะไร้ทิศทางขึ้นมาใหม่ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิติชัย รัตนะ ประธานสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร. ชมริกา คันธธา กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่สละเวลา และช่วยชี้แนะแนวทางการแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงขอใช้โอกาสนี้กราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษานี้ทุกท่านที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการสัมภาษณ์ในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา รวมทั้งให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ตลอดจนการอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาที่ผู้ศึกษาลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จังหวัดน่าน และติดต่อขอข้อมูลเพิ่มเติม จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณคณาจารย์หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาของการศึกษาหลักสูตรนี้

ลำดับสุดท้าย ผู้เขียนขอขอบคุณและขอมอบความสำเร็จทั้งหมดจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แก่สมาชิกในครอบครัว รวมถึงเพื่อนร่วมรุ่น สว.7 และพี่น้อง จส.ระยอง ทุกท่านที่ให้การสนับสนุนและให้กำลังใจในการศึกษาด้วยดีเสมอมา จนทำให้การศึกษาครั้งนี้ประสบผลสำเร็จด้วยดีตามที่ตั้งใจ

สิทธิชัย คำเฟื่องฟู

มกราคม 2562

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตในการวิจัย.....	4
1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	4
1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่หรือสถานที่.....	4
1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร	4
1.3.4 ขอบเขตด้านเวลา.....	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย	5
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย	6
2.1.1 ความหมายของเครือข่าย.....	6
2.1.2 การก่อเกิดเครือข่ายทางสังคม	7
2.1.3 ลักษณะของเครือข่ายทางสังคม.....	9
2.1.4 ประเภทของเครือข่าย.....	11

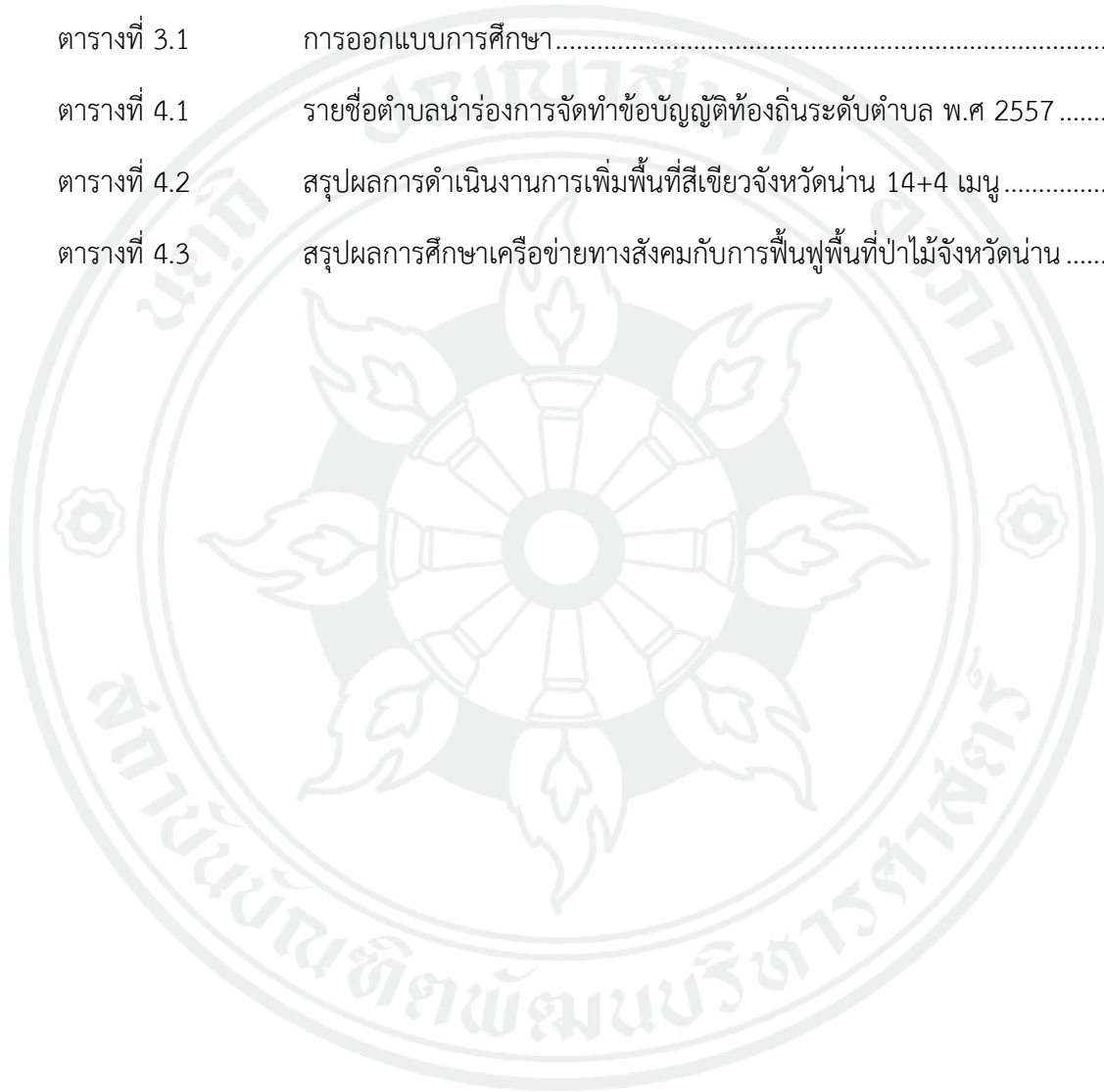
2.1.5	กระบวนการทำงานของเครือข่าย	12
2.1.6	บทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน	16
2.1.7	ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย	17
2.2	แนวคิดเครือข่ายนโยบาย	19
2.2.1	นิยามของเครือข่ายนโยบาย	19
2.2.2	ชนิดของเครือข่ายนโยบาย	20
2.3	แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม	21
2.3.1	ความหมายของทุนทางสังคม	21
2.3.2	องค์ประกอบของทุนทางสังคม	22
2.3.3	บทบาทหน้าที่ของทุนทางสังคม	24
2.4	แนวคิดเกี่ยวกับการขับเคลื่อนทางสังคม	25
2.4.1	ความหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม	25
2.4.2	ปัจจัยการขับเคลื่อนทางสังคม	26
2.4.3	ขั้นตอนหลักในการขับเคลื่อนพลังสังคม	27
2.5	แนวคิดการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษ	30
2.5.1	แนวคิด Regulatory Sandbox	30
2.5.2	แนวคิดการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษ	31
2.6	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	36
บทที่ 3	ระเบียบวิธีวิจัย	42
3.1	กรอบแนวคิดในการศึกษา	42
3.2	การออกแบบการศึกษา	46
3.3	วิธีวิจัย	49
3.3.1	พื้นที่ศึกษา	49
3.3.2	บริบทของพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน	49

3.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	53
3.3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	54
3.4 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	56
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	56
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	57
4.1 เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล.....	57
4.1.1 การก่อรูปของเครือข่าย.....	57
4.1.2 โครงสร้างและกลไกการทำงานของเครือข่าย.....	60
4.1.3 ผลการดำเนินงานของเครือข่าย.....	62
4.2 เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน.....	63
4.2.1 การก่อรูปของเครือข่าย.....	63
4.2.2 โครงสร้างและกลไกการทำงานของเครือข่าย.....	66
4.2.3 ผลการดำเนินงานของเครือข่าย.....	69
4.3 เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน.....	71
4.3.1 การก่อรูปของเครือข่าย.....	71
4.3.2 โครงสร้างและกลไกการทำงานของเครือข่าย.....	74
4.3.3 ผลการดำเนินงานของเครือข่าย.....	78
4.4 เครือข่ายการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน หรือ “เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์”.....	84
4.4.1 การก่อรูปของเครือข่าย.....	84
4.4.2 โครงสร้างและกลไกการทำงานของเครือข่าย.....	87
4.4.3 ผลการดำเนินงานของเครือข่าย.....	91
4.5 ความเชื่อมโยงของโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน.....	92

4.5.1	โครงสร้างของเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน.....	105
4.5.2	กลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน.....	108
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	111
5.1	สรุปผลการศึกษา.....	111
5.1.1	เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน	111
5.1.2	กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน.....	113
5.1.3	ความเชื่อมโยงของโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ จังหวัดน่าน	114
5.2	อภิปรายผลการศึกษา.....	115
5.3	ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเครือข่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน	118
5.4	ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	120
	บรรณานุกรม.....	121
	ภาคผนวก.....	126
	ภาคผนวก ก แนวคำถามการสัมภาษณ์	127
	ภาคผนวก ข รายชื่อบุคคลที่ให้สัมภาษณ์	130
	ภาคผนวก ค รูปภาพการลงพื้นที่เก็บข้อมูล	132
	ภาคผนวก ง เอกสารประกอบข้อมูล.....	137
	ประวัติผู้เขียน.....	153

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1	การออกแบบการศึกษา..... 47
ตารางที่ 4.1	รายชื่อตำบลนำร่องการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นระดับตำบล พ.ศ 2557 75
ตารางที่ 4.2	สรุปผลการดำเนินงานการเพิ่มพื้นที่สีเขียวจังหวัดน่าน 14+4 เมฆู..... 80
ตารางที่ 4.3	สรุปผลการศึกษาเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน 93

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 รูปแบบของการตระหนักในช่องว่าง.....	28
ภาพที่ 3.1 การจำแนกพื้นที่ของจังหวัดน่าน.....	53
ภาพที่ 4.1 ภาพจำลองของโครงสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวน หมู่บ้าน/ตำบล.....	59
ภาพที่ 4.2 กฎระเบียบป่าชุมชนบ้านหาดผาชน ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.....	60
ภาพที่ 4.3 บันทึกเรื่องเล่าของพ่อปิ่น อินทลี.....	64
ภาพที่ 4.4 ภาพจำลองของโครงสร้างเครือข่ายเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน.....	65
ภาพที่ 4.5 การรณรงค์กิจกรรมการบวชป่ายุคแรก.....	67
ภาพที่ 4.6 การรณรงค์กิจกรรมการบวชป่าในปัจจุบัน.....	68
ภาพที่ 4.7 สภาพภูเขาหัวโล้นในพื้นที่จังหวัดน่าน พ.ศ 2559.....	72
ภาพที่ 4.8 ภาพจำลองของโครงสร้างเครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อ นำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน.....	73
ภาพที่ 4.9 การขับเคลื่อนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้จังหวัดน่าน พ.ศ 2557.....	77
ภาพที่ 4.10 การขับเคลื่อนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้จังหวัดน่าน พ.ศ 2559.....	78
ภาพที่ 4.11 ภาพจำลองของโครงสร้างเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์.....	86
ภาพที่ 4.12 เป้าหมายในการจัดสรรที่ดินป่าสงวนหลังการปฏิรูปน่านแซนด์บ็อกซ์.....	87
ภาพที่ 4.13 แนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์.....	88
ภาพที่ 4.14 การประชุมชี้แจงแนวทางการปฏิรูปน่านแซนด์บ็อกซ์.....	90
ภาพที่ 4.15 การประชุมขับเคลื่อนการดำเนินงานเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์.....	90

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยจึงเป็นแรงผลักดันให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไม่ระมัดระวัง โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ที่มีการบุกรุกทำลายป่าไม้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากการรายงานของกรมป่าไม้ พบว่า ในปี พ.ศ.2504 พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมี ประมาณ 171 ล้านไร่ ในปี พ.ศ.2552 ลดลงเหลือประมาณ 107 ล้านไร่ และลดเหลือ 102.1 ล้านไร่ ในปี พ.ศ.2556 สาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ เกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น การบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่ทางการเกษตร การบุกรุกจับจองของนายทุน การออกโฉนดที่ดินหรือเอกสารสิทธิ์ที่ไม่ถูกต้อง การขาดจิตสำนึกสาธารณะ และการบริหารจัดการต่าง ๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดประสิทธิภาพ(กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2557: 6)

การลดลงของทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลก เกิดสภาวะโลกร้อน และภัยธรรมชาติต่าง ๆ ทำให้ความอยู่ดีมีสุขและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตลดลง อันเนื่องมาจากป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังเป็นฐานการพัฒนาประเทศในทุกด้าน เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้สามารถอำนวยประโยชน์ต่อเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมของประเทศและยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของคนในสังคมและสิ่งแวดล้อมของประเทศ(กรมป่าไม้, 2559: 1)

จากสภาพความเป็นอยู่ของสังคมไทยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าที่ผ่านมาภาครัฐพยายามที่จะใช้มาตรการทางกฎหมาย และมีการวางแผนนโยบาย ในการฟื้นฟูและปลูกป่ามาอย่างยาวนาน แต่ในขณะที่การบุกรุกทำลายป่าก็ยังคงมีอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผลสัมฤทธิ์ของโครงการต่าง ๆ ยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายตามที่นโยบายป่าไม้แห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 กำหนดเป้าหมายการรักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ เป็นร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ หรือประมาณ 128.3 ล้านไร่ โดยจำแนกเป็นป่าเพื่อการอนุรักษ์ ร้อยละ 25 และป่าเพื่อเศรษฐกิจ ร้อยละ 15 ดังนั้น ขนาดพื้นที่ป่าของประเทศไทยในปัจจุบันยังน้อยกว่าเป้าหมายที่ควรมีอยู่

ประมาณ 26.6 ล้านไร่หรือ คิดเป็นเนื้อที่ร้อยละ 8.04 ของพื้นที่ประเทศ การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบันมีความยุ่งยากหรือซับซ้อน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศวิกฤติทางสิ่งแวดล้อมมีมากขึ้น และสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย รวมถึงความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดินป่าไม้ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน (กรมป่าไม้, 2560: 18) อีกทั้ง นโยบายของรัฐบางประการมีส่วนทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าอย่างกว้างขวาง เริ่มจากการเข้าไปตัดไม้เถาป่าเพื่อทำกิน การซื้อขายพื้นที่ป่า การเปลี่ยนมือเข้าครอบครองป่า มีการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินในเขตพื้นที่ป่าการขยายการครอบครองพื้นที่ของกลุ่มคนเพื่อทำธุรกิจโรงแรม รีสอร์ท และทำการเกษตรแปลงใหญ่ โดยได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ มีการละเลยจนยากที่จะแก้ไขตามหลักกฎหมาย(กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2557)

จังหวัดน่าน จากข้อมูลสถิติป่าไม้ ในปี พ.ศ.2519 พบว่า มีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งหมด 5,280,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.65 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด จนในปี พ.ศ. 2559 พื้นที่ป่าของจังหวัดน่านคงเหลือเพียง 4,658,605 ไร่ หรือร้อยละ 61.45 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดน่านยังคงถูกบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่องจนภูเขาในบางพื้นที่มีสภาพเป็นภูเขาหัวโล้น โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ.2547 – 2556 พื้นที่ป่าไม้ลดลงถึง 657,777 ไร่ หรือมีการบุกรุกป่าเฉลี่ย 65,777 ไร่ต่อปี (กรมป่าไม้, 2559) การบุกรุกทำลายป่าส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร และคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งนี้ สาเหตุสำคัญหนึ่งเป็นเพราะนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจของภาครัฐเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรและช่วยบรรเทาปัญหาความยากจน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตทางการเกษตร เพราะเกษตรกรหันมาทำการเกษตรเชิงเดี่ยวมากขึ้นโดยเฉพาะบนพื้นที่สูง (สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน และเขมรัฐ ฤทธิงศิริ, 2557)

อย่างไรก็ดี ท่ามกลางสถานการณ์การรุกพื้นที่ป่าไม้ที่ดำเนินถึงขั้นวิกฤติในพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดน่าน ก็ยังมีองค์กรชุมชนและประชาชนรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายทางสังคมเพื่อการรักษาสิทธิประโยชน์จากป่าและปกป้องผืนป่าของตนเอง เช่น กลุ่มบ้านหลวงหวงป่า กลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน เป็นต้น เครือข่ายทางสังคมเหล่านี้เป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น นำไปสู่การแก้ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการฟื้นฟูป่าที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วจังหวัดน่าน เพราะ เครือข่ายทางสังคม เป็นขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม และองค์กร โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่าง โดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน (เสรี พงศ์พิศ , 2548) หลายองค์การต่างก็มีทรัพยากร เป้าหมาย วิธีการทำงาน และกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคล กลุ่ม หรือองค์การเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมี

ความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้ (นฤมล นิราทร, 2543) เครือข่ายทางสังคมที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะเป็นกลุ่มองค์กร และ/หรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกันเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งอย่างต่อเนื่อง มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกันและร่วมกันรับผิดชอบ และความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน (กิตติ์ ขวัญนาค, 2559) การทำงานร่วมกันถือได้ว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย กล่าวคือ ความเป็นเครือข่ายมีความสัมพันธ์กับงานและสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน ซึ่งงาน/ภารกิจและความเป็นภาคีต่อนั้น จะนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างกระบวนการความเคลื่อนไหวทางสังคม ดังนั้นกระบวนการทำงานของเครือข่าย สามารถพิจารณาได้จากการทำงาน สัมพันธภาพ การเรียนรู้และความเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ภายใต้บริบทที่เกิดขึ้น โดยแต่ละเครือข่ายก็มีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และเป้าหมายที่กำหนด (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, 2547)

จากที่กล่าวมาในขั้นต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการพัฒนารูปแบบและแนวทางการบริหารงานแบบเครือข่ายทางสังคม (social network) ในการส่งเสริมระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนในจังหวัดน่าน จึงสนใจศึกษาสำรวจรูปแบบการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาพัฒนาการสร้างเครือข่าย วิเคราะห์รูปแบบการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้ยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งผู้ศึกษาเชื่อว่าปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะมีส่วนสนับสนุนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูป่าในงานวิจัยนี้จะพิจารณาจาก การเกิดความตระหนักในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร การเกิดนวัตกรรม (กระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่) การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และการเกิดพลังหรืออำนาจในการต่อรอง ข้อใดข้อหนึ่งเป็นอย่างน้อย เพื่อเป็นพัฒนาสภาพฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำในพื้นที่ทำกินและส่งเสริมให้คนที่ดูแลรักษาป่าต้นน้ำ พัฒนาที่ชุ่มน้ำให้เป็นแหล่งน้ำสำหรับการพัฒนาระบบเกษตรผสมผสาน และสร้างระบบนิเวศ สำหรับการเป็นแหล่งอาหารของชุมชน ให้มีความมั่นคงทางอาหารและพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1) เพื่อสำรวจเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน
- 2) เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน
- 3) เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน
- 4) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้ยั่งยืนในจังหวัดน่าน

1.3 ขอบเขตในการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจรูปแบบเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน โดยผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นในการศึกษา 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

- 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของป่าไม้จังหวัดน่าน และพัฒนาการเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน
- 2) ศึกษาลักษณะโครงสร้างเครือข่ายและลักษณะกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทภูมิสังคมของจังหวัดน่าน ประกอบด้วย บริบทในการจัดตั้งเครือข่าย การก่อเกิดเครือข่าย ความสัมพันธ์ในเครือข่าย สมาชิก แกนนำ/ผู้ประสานงานของเครือข่าย การกำหนดรูปแบบกติกาของเครือข่าย และแนวทางการจัดการเครือข่าย
- 3) ศึกษาผลสัมฤทธิ์และข้อจำกัดของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ซึ่งพิจารณาได้จากการเกิดความตระหนักในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร การเกิดนวัตกรรม (กระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่) มีการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นและการเกิดพลังหรืออำนาจในการต่อรอง

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่หรือสถานที่

พื้นที่ในการศึกษาดำเนินการวิจัย คือ พื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่ป่าชุมชนของจังหวัดน่าน

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ขอบเขตด้านประชากรในการศึกษาดำเนินการวิจัย ได้แก่ องค์กรในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ผู้บริหารและหัวหน้าคณะดำเนินงานขององค์การเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน
- 2) หัวหน้าคณะทำงานโครงการนำร่องขององค์การเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน
- 3) ผู้นำ ชุมชน/กลุ่ม/เครือข่าย ที่เข้าร่วมกิจกรรม
4. เจ้าหน้าที่ระดับบริหารและระดับปฏิบัติการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
5. ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรม

1.3.4 ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการศึกษาดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยจะทำการศึกษาดำเนินงานของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ตั้งแต่ ระยะเวลาเริ่มต้นตั้งแต่การเริ่มมีการเคลื่อนไหวเพื่อการรวมกลุ่ม/เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน จนถึงปัจจุบัน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

การได้มาซึ่งรายละเอียดและข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการสร้างความเครือข่ายทางสังคม ลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน เพื่อให้ได้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์และข้อจำกัดในการฟื้นฟูป่าที่มีความเชื่อมโยงกับลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนของแต่ละเครือข่ายที่เกิดขึ้น นำไปใช้สำหรับการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเครือข่ายและกลไกการขับเคลื่อนกระบวนการทำงานของเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของทุกภาคที่สำคัญในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่านให้เกิดผลสัมฤทธิ์และมีความยั่งยืน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาในเรื่อง เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย เครือข่ายนโยบาย ทูตทางสังคม การขับเคลื่อนทางสังคม แนวทางปฏิบัติการบริหารจัดการที่ดินป่าไม้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

ในยุคปัจจุบันการทำงานในรูปแบบเครือข่าย เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากในกระบวนการทำงาน การพัฒนา และการแก้ปัญหาาร่วมกันในด้านต่าง ๆ เนื่องจากการสร้างเครือข่ายนั้นเป็นการร่วมมือกันของภาคีสมาชิกที่มีจุดแข็ง และความถนัดที่แตกต่างกันมาร่วมกันสร้างเป้าหมายร่วมกัน และให้สมาชิกแต่ละส่วนจะได้แสดงบทบาทตามศักยภาพหรือความถนัดของตน เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของเครือข่ายได้ คำว่า “เครือข่าย” มีความสำคัญมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ ผู้คนพูดถึงเครือข่ายของหน่วยงานการพัฒนา วิจัย ธุรกิจ และในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ คนบางกลุ่มมอง “เครือข่าย” ว่าเป็นเพียงคำที่รู้จักเฉพาะในวงการหนึ่ง ปัจจุบันมีองค์กรจำนวนมากตระหนักว่า “เครือข่าย” เป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าในการพัฒนา

2.1.1 ความหมายของเครือข่าย

Mitchell (1968: 2) ได้ให้ความหมายว่า เครือข่ายหมายถึง ความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้างลักษณะของความสัมพันธ์นี้สามารถนำมาอธิบายถึงพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายนั้นได้เครือข่ายจึงเป็นกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่สังคม

นฤมล นิราทร (2543: 21) เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคลกลุ่มหรือองค์กรหลายๆองค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้เข้ามามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ (เปรียบเสมือนการมีสายโทรศัพท์ต่อเอาไว้) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ

หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้ ในการเข้าร่วมเป็นองค์กร เครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้ จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายการทำงานร่วมกันมี ผลประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศเพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการ เข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (2547: 6) ให้นิยามของเครือข่ายทางสังคมว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมนมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับ เครือข่ายโดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรม และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เช่นกิจกรรมการ สื่อสารความร่วมมือการพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่ง เป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้าง และ รูปแบบที่หลากหลาย

เสรี พงศ์พิศ (2548: 8) “เครือข่าย” ในปัจจุบันมีความหมายประการหนึ่ง คือ ขบวนการ ทางสังคม อันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่าง โดยที่สมาชิกของ เครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน อีกประการหนึ่ง หมายถึง วัฒนธรรมองค์กร เป็น กระบวนทัศน์ใหม่ที่ทำให้มีการจัดความสัมพันธ์ภายในองค์กรหนึ่งระหว่างคนในองค์กร และระหว่าง องค์กรนั้นกับองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการเปลี่ยนจากการจัดการแบบลำดับชั้น (hierarchical) มา เป็นการสร้างเครือข่าย (networking)

สรุป ความหมายของเครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือบทบาทการทำงาน ร่วมกันของกลุ่มปัจเจกต่อปัจเจก ปัจเจกต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย จากที่เป็นกลุ่ม ย่อยรวมตัวให้เป็นกลุ่มใหญ่ที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ใน การร่วมมือกันจัดระบบโครงสร้าง กำหนดยุทธศาสตร์ และรูปแบบการทำงานด้วยระบบใหม่ที่ยังคง ความเป็นเอกเทศของสมาชิกในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่ เกี่ยวข้องด้วยความสมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ปัจจัยสนับสนุนในการทำงานระหว่างกันหรือ ดำเนินกิจกรรม การติดตามและประเมินผล เพื่อต้องการที่จะบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ และ รับผลประโยชน์ร่วมกัน

2.1.2 การก่อเกิดเครือข่ายทางสังคม

วิชัย แสงศรี (2552: 34 อ้างถึงใน ศรีณย์ เจริญศิริ, 2556:43 – 44) ได้ อธิบายเกี่ยวกับการ ก่อรูปของเครือข่าย (network forming) ว่าอาจเกิดได้โดย 2 แนวทาง แนวทางแรก คือ เครือข่ายที่ เกิดจากรัฐเข้าไปเป็นผู้ริเริ่ม (state initiative) กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มเข้าไปกระตุ้นให้ ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหาสร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจรวมตัวกัน และผลักดันให้ เกิดการรวมตัวของประชาชน อีกแนวทางหนึ่ง คือ เครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้ง โดยเกิด จากการริเริ่มสร้างสรรค์ของกลุ่มประชาชนเอง (citizen initiative) กล่าวคือ ประชาชนเกิดความ

ตระหนัก และตื่นตัวในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้น แล้วลงมือริเริ่มในการรวมตัวกัน องค์กรวิชาการ หรือสื่อมวลชน อาจมีส่วนเข้ามาสนับสนุนก็ได้ แต่ภาคประชาชนเข้าเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการแก้ไข ปัญหาให้ลุล่วงหรือบรรเทาไป โดยที่องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ซึ่งแนวทางแรกเป็นแนวทางหลักที่ประเทศไทยมักใช้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ปัจจุบันมีความพยายาม ผลักดันการก่อรูปของเครือข่ายตามแนวทางที่สองให้เพิ่มมากขึ้น โดยในการดำเนินงานควรทำไปทั้งสองแนวทางควบคู่กันไปพิจารณาตามความสามารถในการรวมตัวของประชาชนเป็นหลัก หากประชาชนกลุ่มใดมีความสามารถในการรวมตัวเป็นเครือข่ายได้เอง หน่วยงานภาครัฐก็ไม่สมควรเข้าไป ครอบงำบงการ (manipulate) ในการก่อตัวของเครือข่าย แต่หากกลุ่มใดที่ยังขาดสมรรถนะเพียงพอ ในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเองหน่วยงานภาครัฐก็อาจสามารถเข้าไปช่วยในฐานะผู้สนับสนุน (supporter) และผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ให้การจัดตั้งเครือข่ายทำได้ง่ายขึ้น จากแนวคิดนี้หน่วยงาน ราชการจำเป็นต้องลดบทบาทในการคิดแทนประชาชนให้น้อยลง แต่เปิดช่องทาง และโอกาสให้กลุ่ม องค์กรชุมชน ประชาคม ได้ทำงานและมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น โดยภาครัฐควร ปรับรูปแบบบทบาทเป็นผู้ส่งเสริม เอื้ออำนวย สนับสนุนให้กลุ่มองค์กรประชาชนมีอิสระมีส่วนร่วม รับผิดชอบและร่วมสร้างสรรค์ในสังคมในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (2547: 109 – 110) ได้กล่าวถึง การก่อตัวของเครือข่ายหรือการ เกิดขึ้นของเครือข่ายนั้นมีการก่อตัวที่หลากหลายทั้งเกิดขึ้นด้วยการจัดตั้งของภาคส่วนต่าง ๆ เกิดขึ้น ตามธรรมชาติจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดขึ้นเพราะสถานการณ์ก่อให้เกิดขบวนการเครือข่าย ใน ที่นี้จะกล่าวถึงการก่อตัวของเครือข่ายดังกล่าวในสังคมไทยโดยจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ตามลักษณะ การก่อตัว ได้แก่

1) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งและการสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ การก่อตัวของ เครือข่ายในลักษณะนี้ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ภาครัฐหรือหน่วยงานบางแห่งต้องการส่งเสริมหรือเข้า ไปจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามแนวนโยบายของภาครัฐ และเพื่อเพิ่มศักยภาพ ให้กับชุมชนในการพึ่งพาตนเอง เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น โดย เครือข่ายเหล่านี้อาจแบ่งประเภทของการจัดตั้งได้อีก 2 ประเภท คือ เครือข่ายที่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายสหกรณ์ออมทรัพย์ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาไท ฯลฯ และเครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายชาวบ้าน เครือข่ายชมรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่ เกิดจากการจัดตั้งนี้จะมีลักษณะกิจกรรม และกระบวนการทำงานที่เป็นทางการ มีระบบ ระเบียบ และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่เป็นไปตามกระแสของแหล่งทุนและนโยบายของหน่วยงาน นั้น ๆ

2) เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์ การ ร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่างๆที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันแล้วมา

รวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนถึงการพึ่งพาอาศัยโดยเป็นเครือข่ายที่มีการสื่อสาร และความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิกมีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่างๆ และจะเกิดขึ้นในชุมชนปฏิบัติการที่ใช้ความสมานฉันท์ และการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายในลักษณะนี้จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อน อยู่ในแนวราบบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพึ่งพาอาศัย มีความยืดหยุ่น และมีความสอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นในสังคม

3) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่า จำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหา และสร้างพลังในการเรียนรู้หรือการต่อรองเพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเครือข่ายที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นหลังจากที่สถานการณ์นั้นเกิดความสุกงอมอย่างเต็มที่ และมีผู้ประสานงานเพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายในลักษณะนี้จะมีการรวมพลังอย่างแน่นหนาบนพื้นฐานของการต่อสู้ และการเรียกร้องเพื่อปกป้องและรักษาสิทธิของตนเองในการพัฒนา และมีการปรับบทบาทต่อการพัฒนาในแง่มุมที่หลากหลาย โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้จากสถานการณ์ และบริบททางสังคม

จากที่กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นได้ว่าเหตุผลสำคัญของการสร้างเครือข่ายทางสังคม คือ การมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองโดยลำพังแต่ต้องอาศัยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร ส่งผลให้สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอันเป็นการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ดังนั้นสาเหตุของการสร้างเครือข่าย จึงสรุปได้ว่า เป็นการรวมตัวทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายในทางเดียวกัน โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและข้อมูลข่าวสารกัน การสร้างความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน การแสวงหาแกนนำที่ดีที่จะนำพาศูนย์ไปสู่ความสำเร็จ การสร้างหรือขยายเครือข่ายให้กว้างขวางมากขึ้น

2.1.3 ลักษณะของเครือข่ายทางสังคม

สนธยา พลศรี (2550: 264 – 265) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของเครือข่าย มีดังนี้

1) มีแกนนำและสมาชิกที่เข้มแข็งสามารถดำเนินงาน และขยายกิจการของเครือข่ายได้ และมีประสิทธิภาพ

2) มีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของเครือข่าย ที่อาจจะเกิดจากสมาชิกหรือชุมชนท้องถิ่นที่สมาชิกอยู่อาศัยหรือจากภายนอกชุมชนหรือจากการบูรณาการภูมิปัญญาทั้งสองได้อย่างเหมาะสมกับเครือข่าย

3) มีสัมพันธภาพที่ดีเครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก และภายนอกทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายราบรื่น เป็นที่ยอมรับ และประสบความสำเร็จ

4) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิก เครือข่ายมีช่องทางให้สมาชิกได้มีเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสามารถดำเนินการได้อย่างสะดวก ทำให้สมาชิกได้รับความรู้ และประสบการณ์ตลอดเวลา

5) การทำกิจกรรมและความต่อเนื่อง เครือข่ายสามารถคิด และดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเอง สม่ำเสมอและต่อเนื่อง ไม่ขาดตอน ไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอก

6) ทรัพยากรและการแบ่งปัน เครือข่ายมีทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างเพียงพออาจจะโดยการจัดหาของเครือข่ายเองหรือการแบ่งปันกับองค์กร และเครือข่ายอื่นๆทำให้เครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมได้ และมีประสิทธิภาพ

7) การเรียนรู้และนวัตกรรม สมาชิกของเครือข่ายมีการเรียนรู้ผ่านกระบวนการต่างๆสามารถสร้างนวัตกรรมทั้งที่เป็นความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ๆมาใช้ประโยชน์ได้

8) การสื่อสาร เครือข่ายสามารถสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับสมาชิกได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว ทำให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย และเป็นประโยชน์

9) การบริหารจัดการที่ดี เครือข่ายมีการบริหารจัดการที่ดี เหมาะสมกับการดำเนินงานของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

10) ระบบการติดตามและประเมินงาน เครือข่ายมีระบบการติดตามและประเมินงานที่มีประสิทธิภาพ มีฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายอย่างเพียงพอ สามารถให้การสนับสนุน ช่วยเหลือสมาชิกได้ทันเวลา และเหมาะสม

เสรี พงศ์พิศ (2548: 201) สรุปลักษณะของเครือข่าย ไว้ดังนี้

1) เป็นกลุ่มองค์กรและ/หรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

2) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

3) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน (ไม่ใช่เฉพาะกิจ) ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง

4) มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกัน และร่วมกันรับผิดชอบ

5) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกัน และความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปลักษณะเครือข่ายทางสังคม ดังที่ กิตดี ขวัญนาค, 2559: 20 ได้สรุปไว้ดังนี้ เครือข่ายมีลักษณะเป็นกลุ่มองค์กร และ/หรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกันเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกันและ

ร่วมกันรับผิดชอบ และความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

2.1.4 ประเภทของเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (2547: 84 – 90) การแบ่งประเภท รูปแบบ และลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายก็เพื่อสร้างความเข้าใจ และมองเห็นภาพความเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรเครือข่ายต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากพัฒนาการของความเป็นเครือข่ายในสังคมไทย จะเห็นได้ว่ามีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคส่วนต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาชน รวมทั้งในด้านแนวคิด กิจกรรม ก็มีกระบวนการแบ่งประเภทและรูปแบบของเครือข่ายออกเป็นนัยต่าง ดังนั้น ประเภทและรูปแบบของเครือข่ายจึงมีความแตกต่างกันไปตามนิยามและกิจกรรมที่แต่ละกลุ่มหรือผู้ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้นโดยในที่นี้จะกล่าวถึงเกณฑ์บางประการในการจัดประเภทและรูปแบบของเครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่าย ดังนี้

1) เครือข่ายเชิงพื้นที่ หมายถึง การรวมตัวของ กลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกัน เป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป้าหมายนำทาง และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกันโดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

2) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรมและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม เป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ

เสรี พงศ์พิศ (2548: 198 – 200) เครือข่ายมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์ และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์กรของเครือข่ายเอง ประกอบด้วย

1) เครือข่ายแนวราบเป็นการประสานบุคคลที่อยู่ในระดับเดียวกัน อาชีพเดียวกันให้มาเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายกัน เช่น เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรืออาจเป็นสถาบันก็ได้ เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่ายศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป สถาบันทั่วไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่องหรือประเด็นเดียวกัน

2) เครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่น การนำผู้คนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกัน มาเป็นเครือข่ายกัน เช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ องค์กรทุน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือกันโดยเน้นที่การให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายนี้มีมากขึ้นวันนี้เพราะการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตช่วยให้คนไม่ว่าจะอาชีพอะไร ฐานะอะไร ระดับใด สามารถเป็นสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน

3) เครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และประสบการณ์ดีขึ้นง่ายขึ้น และมีการร่วมมือกันในเรื่องต่างๆได้สะดวก และดียิ่งขึ้นและอีกบางส่วนทำให้เป็นพลังต่อรองกับอำนาจต่างๆได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชน องค์กรทุนหรือองค์กรวิชาการทำให้ได้รับความสนใจ และความช่วยเหลือง่ายขึ้น

4) เครือข่ายจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านการวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด บางเครือข่ายแลกเปลี่ยนทรัพยากรกัน เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ผลิตผลทางการเกษตรในท้องถิ่น (เครือข่ายโยธธรรมากร) บางเครือข่ายเน้นการรวมกันเพื่อกดดันทางการเมือง รมรงค์เพื่อให้สังคมเกิดสำนึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ป่าชุมชน การสร้างเขื่อน เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปประเภทเครือข่ายทางสังคม ดังที่ สรัญญา จุฑานิล, 2556:22 สรุปไว้ ดังนี้ว่า เครือข่ายมีหลายประเภท การจำแนกนั้นขึ้นอยู่กับประเภทของสมาชิก พื้นที่ที่ตั้งของเครือข่าย กิจกรรมหลักของเครือข่าย วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งและโครงสร้างการบริหารงานของเครือข่ายแต่ละประเภทย่อมขึ้นอยู่กับการทำงานของเครือข่ายนั้นๆ เป็นหลัก อาจจะมีทั้งความเป็นทางการและไม่เป็นทางการรวมอยู่ในเครือข่ายเดียวกัน

2.1.5 กระบวนการทำงานของเครือข่าย

การทำงานร่วมกันถือได้ว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย กล่าวคือ ความเป็นเครือข่ายมีความสัมพันธ์กับงานและสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน ซึ่งงาน/ภารกิจและความเป็นภาคีต่อกันนั้น จะนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างกระบวนการความเคลื่อนไหวทางสังคม ดังนั้น กระบวนการทำงานของเครือข่าย สามารถพิจารณาได้จากการทำงาน สัมพันธภาพ การเรียนรู้และความเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การจัดการกับสิ่งต่างๆ ภายใต้บริบทที่เกิดขึ้น โดยแต่ละเครือข่ายก็มีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และเป้าหมายที่กำหนดในที่นี้ จะกล่าวถึงกระบวนการทำงานของเครือข่ายต่างๆ มีลักษณะร่วมกันใน 4 ประเด็น คือ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร , 2547:97 – 103)

1. กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่

ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น ไม่ว่าจะป็นเครือข่ายระดับใดหรือประเภทใด สิ่งที่เครือข่ายต่างๆ ดำเนินการในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ การทำงานที่เชื่อมประสานจากประเด็นเล็กๆ

แล้วขยายไปสู่การทำงานที่หลากหลายขึ้น โดยเป็นการขยายทั้งกิจกรรม พื้นที่ และเป้าหมาย การดำเนินการ กล่าวคือ เป็นกระบวนการทำงานที่ต่อยอดจากฐานงานเดิมที่กลุ่มเครือข่ายนั้นมีอยู่ และเป็นการแสวงหาแนวร่วมใหม่ เครือข่ายใหม่ ที่จะช่วยให้เครือข่ายนั้นได้มีความรู้ ประสบการณ์และมีพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ โดยเป็นการที่ทุกฝ่ายเข้ามาศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และพัฒนากิจกรรมร่วมกัน ตัวอย่างเช่น เครือข่ายวิทย์ชุมชนในจังหวัดลำปาง ที่ได้สานต่อและดำเนินกิจกรรมร่วมกับเครือข่ายการศึกษา กลุ่มเซรามิก กลุ่มทิพย์ช้าง เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน และองค์กรประชาชนใน 13 อำเภอ ฯลฯ ร่วมกันจัดตั้งเป็น “องค์กรชุมชนคนลำปาง” ที่ได้ดำเนินการเพื่อพัฒนากิจกรรมการสื่อสารการพัฒนาชุมชน การเสริมสร้างการเรียนรู้ และกิจกรรมเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในจังหวัดลำปางการเริ่มต้นจากจุดเล็กและขยายเป็นหน่วยใหญ่ดังกล่าว เป็นกระบวนการหนึ่งของการทำงานในเครือข่าย โดยเป็นทั้งขั้นตอนของการก่อตัวและกระบวนการทำงาน ซึ่งเครือข่ายที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีความเข้มแข็งนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการไม่มองข้ามในจุดเล็ก เริ่มต้นจากการทำงานในสิ่งที่รู้และเข้าใจแล้วค่อยๆ เชื่อมประสานกับองค์กรอื่น เครือข่ายอื่นในประเด็นกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นผลให้การทำงานของเครือข่ายนั้นมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่มากขึ้นและกระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานของเครือข่ายในลักษณะนี้ เป็นการทำงานที่ควบคู่กันไปทั้งการทำงานในระดับพื้นที่และการสานต่อไปในระดับนโยบาย นอกจากนี้ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น เครือข่ายส่วนใหญ่จะใช้วิธีการทำงานที่หลากหลาย เช่น การใช้พื้นที่เป็นสถานที่ดำเนินการ การใช้ประเด็นปัญหาเป็นกิจกรรมในการขับเคลื่อนการใช้ศูนย์ประสานงานเป็นที่รวบรวมข้อมูล ฯลฯ ซึ่งกระบวนการทั้งหมดเน้นการใช้ความรู้ ประสบการณ์ที่มีอยู่ มาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ โดยมีการปรับเปลี่ยนวิธีการไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้อาจประยุกต์การใช้วิธีการต่าง ๆ ในแต่ละช่วงของเครือข่าย ดังนี้

1) ในช่วงการก่อตัวของเครือข่ายเพื่อหาแนวร่วมในการพัฒนากิจกรรมนั้น ผู้ประสานเครือข่ายหรือแกนนำกลุ่ม จะต้องใช้วิธีการค้นหาแกนนำ หาแนวร่วมอุดมการณ์ การแสวงหารูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสม และการจัดระบบองค์กร เพื่อให้กระบวนการก่อตัวนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2) ในระยะขยายตัว จะใช้วิธีการประสานความร่วมมือ การกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับความสัมพันธ์ รวมทั้งการหาความรู้ใหม่ เทคนิคใหม่ ในการพัฒนาเครือข่าย

3) ในช่วงการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการจัดกิจกรรม เครือข่ายจะต้องมีความพร้อมในเรื่องของข้อมูล ทุน การจัดการ และแนวร่วมที่หลากหลาย เพื่อให้การทำงานนั้นมีความต่อเนื่อง

4) ในช่วงหลังจากการดำเนินการตามเป้าหมายแล้ว จำเป็นต้องมีการรักษาพันธกรณี ความสัมพันธ์และการสื่อสารที่เป็นระบบ เพื่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวแบบใหม่ และเพื่อมิให้

เครือข่ายอยู่ภาวะถดถอย โดยการเพิ่มเติมความรู้ การถอดบทเรียน หรือการประเมินตนเองอยู่ตลอดเวลา ด้วยวิธีการทำงานที่หลากหลาย จะทำให้เครือข่ายมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับเปลี่ยนตนเอง เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ในการใช้วิธีการที่หลากหลายของเครือข่ายนั้น ยังหมายถึงการใช้เทคนิค วิธีการและเครื่องมือที่มีความแตกต่างในการจัดการกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งการจัดการเครือข่าย

2. การรักษาสัมพันธภาพที่สร้างความรู้ ความหมายและโลกทัศน์ร่วมกัน

การที่เครือข่ายจะดำเนินการต่อไปได้นั้น การรักษาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกและภาคีในเครือข่ายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะถ้าไม่มีการรักษาสัมพันธภาพระหว่างกันแล้ว กิจกรรมและความเคลื่อนไหวของเครือข่ายอาจมีการยุติลง เพราะขาดภาคีร่วมดำเนินการ ดังนั้น ในกระบวนการทำงานและการจัดการเครือข่ายจะต้องคำนึงถึงการรักษาสัมพันธภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วม กล่าวคือ หลังจากที่ภาคีในเครือข่ายเห็นความจำเป็นของเครือข่ายว่า มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเครือข่ายและการพัฒนาสังคม สิ่งที่คนในเครือข่ายนั้นจะพึงมีต่อกัน คือ การสร้างความรู้ และความหมายในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพราะคนในเครือข่ายเดียวกันย่อมจะรู้ความหมายของเครือข่ายมากกว่าคนอื่นๆ การสร้างความรู้ ความหมายภายในเครือข่ายเป็นการสร้างโลกทัศน์หรือมุมมองในการพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง และเป็นการขยายแนวคิดและกระบวนการให้กว้างขวางออกไป โดยการสื่อสารจะเป็นช่องทางที่นำไปสู่การสร้างพันธกรณีและการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การสื่อสารทั้งทางตรงและทางอ้อมของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร จะทำให้เครือข่ายมองเห็นภาพความเคลื่อนไหว และการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาความเป็นเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งในการรักษาสัมพันธภาพเพื่อสร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วม นั้น สิ่งที่มีความสำคัญในการรักษาสัมพันธภาพ คือ การสื่อสารระหว่างสมาชิกและภาคีในเครือข่าย เพื่อให้ฝ่ายต่างๆ ได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน ดังนั้น

1) การสื่อสารจะทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสรับรู้ (perception) เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้ทั่วถึง

2) การสื่อสารเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจ (inspiration) ให้บุคคลร่วมมือกันค้นหาเป้าหมายร่วมกัน (shared goal)

3) การสื่อสารเป็นแนวทางที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายได้มีโอกาสเรียนรู้ (learning) ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมของกันและกัน การแลกเปลี่ยน (exchange) ข้อมูลและข้อคิดต่างๆ การฝึกเปิดใจกว้าง (open mind) เพื่อยอมรับฟังความคิดเห็นและพฤติกรรม ตลอดจนการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างกัน (relationship development) และร่วมมือกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

4) การสื่อสารมีส่วนสำคัญในการค้นหา และพัฒนา “อัตลักษณ์” (identity) และบุคลิกลักษณะ (character) ร่วมกันของสมาชิกในเครือข่ายและเป็นช่องทางในการนำเสนออัตลักษณ์ และบุคลิกลักษณะดังกล่าวสู่สังคมภายนอก

3. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว

เมื่อเครือข่ายมีการทำงานและมีการรักษาสัมพันธภาพที่สร้างความหมายร่วมกันแล้ว การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการปรับตัวเข้าหากันเป็นสิ่งที่เครือข่ายส่วนใหญ่ได้ดำเนินการ เพราะการเรียนรู้ และการปรับบทบาทเข้าหากันนั้นเป็นทั้งแนวคิด และวิธีการปฏิบัติ กล่าวคือ เครือข่ายจะมีความเติบโตและมีความมั่นคงจะต้องมีการแสวงหาความรู้ มีการสะสมประสบการณ์ และมีการปรับบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ และการทำงานร่วมกับกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และหน่วยงานอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งเพื่อให้เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานที่หลากหลาย ซึ่งการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ นั้นสามารถใช้เทคนิค และวิธีการต่างๆ เช่น การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การพัฒนาผู้นำ การศึกษาแบบเจาะลึกในพื้นที่ และการถอดบทเรียนร่วมกัน เป็นต้น

กระบวนการดังกล่าว เป็นกระบวนการเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในความหมายของเครือข่าย ที่จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ การประสานความร่วมมือ และการรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ในที่นี้หมายถึง การพึ่งพาอาศัยทั้งในด้านทุน ความรู้ ประสบการณ์ ที่สำคัญคือ ความร่วมมือ เพราะไม่มีเครือข่ายใดจะมีศักยภาพในการพัฒนาที่สมบูรณ์ ดังนั้น การเรียนรู้และการปรับบทบาทเข้าหากันจึงเป็นกระบวนการทำงานของเครือข่ายทางสังคม

4. การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรมและวาทกรรมในการพัฒนา

ความเป็นเครือข่ายในยุคใหม่ นอกจากจะเป็นการสร้างความเป็นภาคีร่วมบนเส้นทางของนวัตกรรมการเรียนรู้ เช่น เครือข่ายอินเทอร์เน็ต เครือข่ายทางอากาศของวิทยุร่วมด้วยช่วยกันแล้ว การสร้างความเป็นเครือข่ายดังกล่าว ยังก่อให้เกิดกระบวนการทำงานรูปแบบใหม่ที่ผู้คนในสังคมไม่จำเป็นต้องเห็นหน้าตา และพบปะซึ่งกันและกันหรืออาศัยพื้นที่ดำเนินการ เพียงแต่มีความรู้สึกร่วมว่า จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือพึ่งพากัน ก็สามารถสร้างความเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง และความเป็นเครือข่ายได้ การเกิดขึ้นของนวัตกรรม เป็นกระบวนการทำงานของเครือข่ายในรูปแบบใหม่ ที่เน้นการประสานความร่วมมือและการช่วยเหลือพึ่งพาในคราวที่จำเป็นเท่านั้น โดยที่ต่างคนต่างอยู่และทำงานของตนแต่เมื่อมีปัญหาเกิดกับสังคมทุกฝ่ายก็มาร่วมมือกัน โดยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการติดต่อสื่อสาร กระบวนการดังกล่าว ก่อให้เกิดวาทกรรมในการพัฒนาที่จะนำไปสู่การสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งใหม่ โดยการใช้วาทกรรมใหม่ๆ ขึ้นมาทดแทนคำพูดเดิม ๆ เช่น ประชาสังคม ประชา

รัฐ การบริหารแบบบูรณาการ เป็นต้น ซึ่งความหมายที่แท้จริงก็คือ การจัดการที่มีประสิทธิภาพขององค์กร และการใช้ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม

กระบวนการทำงานของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า เครือข่ายเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการประสานความร่วมมือ เป็นการทำงานด้วยถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างสมาชิกและภาคีร่วม โดยมีจุดเริ่มต้นจากการทำงานในพื้นที่และประเด็นเล็กๆ แล้วขยายกระบวนการเป็นเครือข่ายที่กว้างออกไป พร้อมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ที่เหมาะสมกว่า โดยมีระบบการสื่อสารและนวัตกรรมใหม่เป็นเครื่องมือที่จะสร้างความหมายและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2.1.6 บทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน

กระบวนการทำงานร่วมกัน ของเครือข่าย ยังมีสิ่งหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้อง กับเครือข่ายควรคำนึงถึง คือ บทบาทและหน้าที่ในการทำงานของเครือข่าย เพราะเครือข่ายแต่ละเครือข่ายต่างก็มีบทบาทที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ บางเครือข่ายอาจมีบทบาทเป็นผู้กระทำหรือเน้นการทำงานในระดับกิจกรรมและพื้นที่ บางเครือข่ายก็มีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดกิจกรรมความเคลื่อนไหว บางเครือข่ายมีหน้าที่ให้การสนับสนุนในด้านทุน ทรัพยากรและการให้คำปรึกษาแก่เครือข่ายย่อยอื่นๆ ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของเครือข่ายในสังคมไทย อาจจะถูกจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ, 2547: 104 – 105)

1) ระดับกิจกรรม/การทำงาน (ทีมทำ) ได้แก่ เครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่หรือในประเด็นปัญหานั้นๆ เป็นสำคัญ โดยเป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ไม่ซับซ้อน มีแบบแผนการปฏิบัติงานที่เป็นลักษณะคล้ายงานประจำ มีกระบวนการจัดการและการทำงานที่เน้นการพึ่งพาอาศัยคนและทรัพยากรในพื้นที่ เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายประชาคมตำบล ฯลฯ ที่มีการรวมตัวกันเพื่อทำงานในกิจกรรมนั้นอย่างจริงจัง

2) ระดับการสนับสนุนการประสานงาน (ทีมทำ) ได้แก่ เครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างเครือข่ายภาคีต่างๆ มีบทบาทในการส่งเสริมการทำกิจกรรมของเครือข่ายย่อยในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อมูลทางเลือกในกระบวนการทำงาน ซึ่งเครือข่ายในระดับนี้ อาจเป็นทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่มีการทำงานครอบคลุมในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค และเครือข่ายเชิงประเด็นที่ทำงานเฉพาะด้าน ตัวอย่าง เช่น การรวมตัวของเครือข่ายอัยกเมืองน่าน ในจังหวัดน่าน เป็นต้น

3) ระดับการส่งเสริม/และการให้คำปรึกษา (ทีมหนุน) ได้แก่ เครือข่ายขององค์กร สถาบัน และหน่วยงานหลักทางสังคมที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเป็นเครือข่าย เช่น การสนับสนุนและการเกิดขึ้นของเครือข่ายภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) สถาบันพระปกเกล้า สถาบันที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งการส่งเสริมของเครือข่ายดังกล่าวจะเป็นลักษณะของการให้

คำปรึกษา และให้แนวทางการปฏิบัติแก่เครือข่ายอื่นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในลักษณะของการให้คำปรึกษาเพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากกว่าการมีส่วนร่วมและการทำงานในเชิงลึก

บทบาทและหน้าที่ของกลุ่มเครือข่ายดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีระดับการมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการทำงานที่แตกต่าง เครือข่ายย่อยในพื้นที่หรือเครือข่ายเชิงประเด็นเล็กๆอาจพึ่งพาอาศัยเครือข่ายในระดับจังหวัดที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงาน และเครือข่ายในระดับจังหวัดนั้นก็อาจให้การสนับสนุนทุน ข้อคิดเห็นตามกิจกรรมและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งทำหน้าที่ประสานงานกับองค์กร สถาบันที่ให้การสนับสนุนทุน ซึ่งเป็นภาคีในระดับประเทศ และทุกๆ เครือข่าย ทุกระดับ กิจกรรมและระดับการมีส่วนร่วม อาจจะมีการประสานเชื่อมโยงความร่วมมือในมิติอื่นก็ได้ ซึ่งการกำหนดบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจนจะช่วยในกระบวนการทำงานของเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้จำแนกบทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกันในการพัฒนาและการฟื้นฟูพื้นที่ป่าให้เกิดเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ดังนี้ คือ บทบาทในการดำเนินกิจกรรมหลัก บทบาทในการเชื่อมประสานการทำงานในพื้นที่ และบทบาทในการสนับสนุนการทำงานให้เกิดผลสำเร็จ

2.1.7 ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย

ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ ความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ในที่นี้จะกล่าวถึงผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่ายที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนี้ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, 2547: 106 – 108)

1). เกิดกระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะป็นปัจเจกบุคคลและผู้ที่เข้ามาดำเนินงานร่วมมือกับเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้และเป็นทุนภายในตัวเอง คือ ทุกคนมีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีการทำงานร่วมกัน โดยกระบวนการเรียนรู้นั้นจะช่วยให้บุคคลและองค์กรได้มีการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลให้การทำงานในด้านต่างๆ ของเครือข่ายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2). การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา กลุ่มเครือข่ายจำนวนไม่น้อยเช่นกัน ที่พยายามผลักดันในการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มองค์กรของตน แต่ส่วนหนึ่งไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากปัญหาที่ประสบอยู่นั้นเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรอื่นหรือปัญหาอื่นๆ การรวมกลุ่มและการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เพราะเป็นการระดมความคิดเห็นและความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่ง

ถ้าไม่มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายแล้ว โอกาสในการแก้ไขปัญหาที่อาจไม่ได้รับการตอบสนองเพราะขาดแนวร่วมในการดำเนินงาน

3). เกิดการพึ่งพาตนเอง เมื่อเครือข่ายมีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาของเครือข่ายได้แล้ว เครือข่ายและสมาชิกในเครือข่ายก็สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ โดยการพึ่งพาตนเองนั้น เป็นทั้งการพึ่งพาในเรื่องของทุน ทรัพยากร ความรู้ และการจัดการ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ตัวอย่าง เช่น กลุ่มเกษตรกรที่ทำงานด้านเกษตรกรรมทางเลือกและเกษตรอินทรีย์ที่ร่วมกันผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลอดสารเคมีให้แก่ผู้บริโภค และพัฒนากลุ่มตนเองเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคม

4). เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ในสังคมไทยเครือข่ายที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่นั้น มักจะเป็นเครือข่ายในเชิงพื้นที่ที่ภาคประชาชนได้ร่วมกันก่อตัวขึ้น โดยมองเห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำ ซึ่งถ้าหากไม่มีการรวมกลุ่มกัน กระบวนการดังกล่าวอาจไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายก็กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข ดังนั้น การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายจึงถือได้ว่า เป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการที่จะร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นนี้มีพลังขับเคลื่อนในหลายๆพื้นที่ เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อม อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง เครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชาวบ้านหินกรูดและบ้านบ่อนอก จ.ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

5). เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ปัจจุบันเป็นประเด็นปัญหาสาธารณะจำนวนมากที่เกิดขึ้นและสามารถนำไปสู่ข้อยุติด้วยพลังของเครือข่ายและการจัดการในเชิงนโยบาย ตัวอย่างเช่น การรวมกลุ่มขององค์กรเครือข่ายที่ทำงานในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่พยายามผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชนให้มีการนำเสนอต่อการพิจารณาของรัฐสภา และการจัดทำมาตรฐานการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ เป็นต้น กระบวนการดังกล่าวถือว่าเป็นพลังของเครือข่ายในการร่วมผลักดันประเด็นปัญหาในเชิงนโยบายเพราะว่าปัญหาบางปัญหานั้นมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ซึ่งบางครั้งไม่สามารถที่จะแก้ไขด้วยพลังของเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การเชื่อมประสานกับเครือข่ายและภาคีอื่นๆจะทำให้เครือข่ายมีอำนาจในการต่อรองที่สูงขึ้น และถ้ายังมีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และเสนอข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องแล้ว กระบวนการนั้นก็必将นำไปสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบายได้

6). เกิดอำนาจหรือพลังอำนาจที่แฝงอยู่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กร และเครือข่ายอำนาจหรือการต่อรองนี้จะไม่มีเกิดขึ้นได้หากไม่มีการรวมกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้าด้วยกันพลังอำนาจของการรวมกลุ่มนี้บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่เป็นพลังหรือประโยชน์ในทางอ้อมที่

บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่นๆ ให้ความเกรงใจและสามารถนำมาเป็นการต่อรอง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้

ผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายดังกล่าว นั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความสำเร็จที่เครือข่ายส่วนใหญ่ ได้รับแต่สิ่งที่มีความสำคัญต่อความเป็นเครือข่ายมากกว่าผลสำเร็จในทางตรง คือ ความสามัคคีที่มีต่อกันของสมาชิกและผู้คนในสังคม ดังนั้น ไม่ว่าเครือข่ายจะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายของตนเองอย่างไร สิ่ง que ทุกเครือข่ายควรดำเนินการอย่างยิ่ง คือ การสร้างความเป็นมิตรภาพและการพึ่งพาอาศัย ซึ่งปัจจัยทั้งสองประการดังกล่าว จะช่วยให้งาน/ภารกิจของเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวัง

2.2 แนวคิดเครือข่ายนโยบาย

เครือข่ายนโยบาย (policy network) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการเข้าใจความเป็นจริงของภาวะปัจจุบันว่า กระแสของการกำหนดนโยบายสาธารณะได้เปลี่ยนแปลงจากการรวมศูนย์ และเน้นบทบาทของภาครัฐเป็นหลักไปสู่การเปิดพื้นที่ให้ภาคส่วนอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายของภาครัฐมากขึ้น ตลอดจนการปรากฏขึ้นของแนวคิดบริหารปกครองในลักษณะเครือข่าย ทั้งนี้ กระแสดังกล่าวเป็นผลจากบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้ ทวีดา กมลเวชช (2553 อ้างถึงใน ดนัย มุ่สา และคณะ, 2555: 18 – 19)

1. การเปลี่ยนแปลงของสังคม การเรียกร้องการมีส่วนร่วมในนโยบาย อันเป็นผลมาจากกระแสการส่งเสริมประชาธิปไตยในกระบวนการนโยบาย ที่ให้ความพยายามกับการแก้ปัญหาสาธารณะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยใช้นโยบายสาธารณะ และตระหนักในการใช้วิธีการเปิดพื้นที่ให้ชุมชน ประเด็นนโยบาย เครือข่ายนโยบาย ชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ และตัวแทนของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการนโยบาย

2. การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบโครงสร้างการบริหารงานภาครัฐ ที่ปรับเปลี่ยนจากการรวมศูนย์การเน้นกฎระเบียบเคร่งครัด การกำหนดอำนาจหน้าที่และขอบเขตที่ชัดเจนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนมาเป็นการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่นมากขึ้น การตัดสินใจทำได้รวดเร็ว การลดบทบาทของภาครัฐลง ความสามารถของท้องถิ่นในการบริหารจัดการ และการหาความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาสังคมในกระแสความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

2.2.1 นิยามของเครือข่ายนโยบาย

พัชรี สีโรรส (2539) ได้ให้นิยามของเครือข่ายนโยบาย (policy network) ไว้ว่า เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่แตกต่างกัน ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นองค์กรของรัฐอย่างเดียว ดังเช่น เครือข่ายภาครัฐ แต่เป็นความเชื่อมโยงกันขององค์กรที่มีความหลากหลาย โดยมีประเด็น

ร่วมกันหรือมีนโยบายหรือพื้นที่ที่เฉพาะเจาะจง (specific area of public policy) หรือมีความสนใจ และมีความเชี่ยวชาญพิเศษในประเด็นนั้นๆ

Compston (2009 อ้างถึงใน พัชรี สีโรรส, 2539) นิยามว่า ทฤษฎีเครือข่ายนโยบาย (policy network) มีลักษณะการรวมตัวของสมาชิกในเครือข่าย 3 ประเภท คือ เครือข่ายภาครัฐซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับชาติ เครือข่ายเอกชนหรือสังคมเป็นลักษณะกลุ่มผลประโยชน์และเครือข่ายผสมผสานระหว่างรัฐเอกชนสังคมซึ่งมีขอบเขตของนโยบายไม่ชัดเจน

จากการศึกษาทบทวน ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้สรุปนิยามของทฤษฎีเครือข่ายนโยบาย (policy network) คือ การรวมกลุ่มขององค์การเครือข่ายทางสังคม โดยอาศัยสถานการณ์หรือประเด็นปัญหาที่สนใจร่วมกัน มาเป็นปัจจัยหลักในการรวมตัวกันเพื่อเป็นการสนับสนุนการทำงานระหว่างกัน หรือดำเนินกิจกรรม การติดตามและประเมินผลให้สามารถบรรลุเป้าหมายในการจัดการประเด็นกิจกรรมนั้นร่วมกัน

2.2.2 ชนิดของเครือข่ายนโยบาย

ชนิดของเครือข่ายนโยบายมีอยู่ 8 ชนิด ทั้ง 8 ชนิด ภาครัฐและภาคสังคม จะเป็นผู้มีบทบาท (actors) โดยมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบต่างๆ ดังนี้ (พัชรี สีโรรส, 2539)

- 1) Bureaucratic network เป็นรูปแบบที่ผู้มีบทบาทมาจากภาครัฐทั้งหมด
- 2) Issue network เป็นรูปแบบที่ทั้งภาครัฐและภาคสังคม จะมีปฏิสัมพันธ์กันโดยภาคสังคมจะมีบทบาทสูง
- 3) Participatory statist network เป็นรูปแบบที่ผู้มีบทบาทจะเป็นภาครัฐ แต่ถูกครอบงำโดยภาคสังคมที่เข้ามาอย่างไม่เป็นทางการ
- 4) Pluralist network เป็นรูปแบบที่ภาครัฐจะมีบทบาทสูง ส่วนบทบาทภาคสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ
- 5) Clientelistic network เป็นรูปแบบระบบอุปถัมภ์ที่เป็นลูกค้าประจำ และรัฐมีบทบาทสูง
- 6) Captured network เป็นรูปแบบที่ทั้งภาครัฐและภาคสังคมเป็นผู้มีบทบาทแต่บทบาทของภาครัฐจะถูกภาคสังคมครอบงำ กล่าวคือ ภาคสังคมจะมีบทบาทในการเป็นภาครัฐด้วย
- 7) Triadic network เป็นรูปแบบที่มีกลุ่มผู้มีบทบาททั้งสิ้น 3 กลุ่ม เป็นภาครัฐ 1 กลุ่ม และภาคสังคม 2 กลุ่ม ภาครัฐจะเป็นผู้คุมสถานการณ์หรือมีบทบาทสูงกว่าภาคสังคมทั้งสอง
- 8) Corporatist network เป็นรูปแบบที่ทั้งภาครัฐและภาคสังคมเข้ามาอยู่ร่วมกันในเครือข่าย โดยไม่หวังผลประโยชน์ แต่เป็นการเข้ามาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ รูปแบบดังกล่าวภาคสังคมจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงกว่าภาครัฐ สามารถควบคุมสถานการณ์ได้

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

เป็นแนวคิดที่เพิ่งจะมีมาไม่นานในวงการพัฒนาในประเทศไทย แต่จริง ๆ แล้วมีปรากฏเกิดขึ้นให้เห็นมานานในวิถีชีวิตของคนไทยในรูปของความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทรต่อกันความมีน้ำใจต่อกัน ความสามัคคี ความสัมพันธ์ ในระบบอุปถัมภ์ การตอบแทนบุญคุณ หรืออื่นๆ อีกหลายอย่างที่เรานึกไม่ได้ใส่ใจนัก เนื่องจากความเคยชินหรือคิดว่าเป็นเรื่องปกติ แต่หากจะค้นคว้าหาประวัติความเป็นมาของแนวคิดทุนทางสังคมแล้ว อาจต้องมองย้อนไปก่อนที่แนวคิดนี้จะเข้ามาในประเทศไทย รวมทั้งการนิยามความหมายในแต่ละยุคสมัยหรือบทบาทของผู้คิดและนิยาม ดังจะได้นำเสนอต่อไป (อาทิตย์ บุตดาตวง, 2554: 7)

2.3.1 ความหมายของทุนทางสังคม

วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (2548: 46) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในสังคม และถูกนำมาใช้ในมิติที่หลากหลาย ซึ่งมีทั้งมิติที่กว้างขวางครอบคลุมในสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ เรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ และมิติที่เป็นนามธรรมอันได้แก่ เรื่องของวัฒนธรรม ความรู้ สติ ปัญญา และจิตใจ การมีอยู่ของทุนทางสังคมในชุมชนนั้นอาจจะดูได้จากสถิติตัวเลขที่แสดงถึงควมมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน(ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือสิ่งแวดล้อม) หรือ การเติบโตเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคมมีความเชื่อว่าทุนทางสังคมสามารถก่อให้เกิดพลัง เพื่อใช้ขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งได้

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543: 286 อ้างถึงใน อาทิตย์ บุตดาตวง, 2554: 18) ได้ กล่าวว่า ทุนทางสังคม หมายถึง สถาบันทางสังคมและรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน ชนบทที่ทำหน้าที่จัดระเบียบความสัมพันธ์ให้ความชอบธรรมแก่แบบแผนของการจัดสรรแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันเป็นการสร้างความผสมกลมกลืนทางสังคม และลดความขัดแย้งในชุมชนอีกนัยหนึ่ง ทุนทางสังคม คือ วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชน วิถีความสามารถในการจัดการองค์กรของประชาชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ประเวศ วะสี (2544: 26 – 30) ได้ให้ความหมายของคำว่าทุนทางสังคมว่า หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน การมีการเมืองและระบบราชการที่ดี โดยสรุปว่า ทุนทางสังคมมีความหมายที่เชื่อมโยงกับสังคมเข้มแข็งเพราะลักษณะที่สำคัญของสังคมเข้มแข็งประกอบด้วย การรวมกลุ่มหรือความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การรวมกลุ่มมีผลทำให้เกิดความมั่นคง มีความสุข ปลอดภัยและทำอะไรก็สำเร็จโดยง่าย จึงเกิดเป็นชุมชนหรือความเป็นประชาคมเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันทั้งโลก โดยอาศัยทุนทางสังคมซึ่งมีความสำคัญและต้องทะนุบำรุงให้เข้มแข็ง เพราะจะเป็นฐานให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี ตลอดจนเป็นฐานของการพัฒนาอื่น

สุพรรณิ ไชยอำพร (2546: 48 – 59) ได้อธิบายว่า ทูทางสังคม หมายถึง สัมพันธภาพที่ดี เอื้ออาทร ร่วมมือ และช่วยเหลือกันบนพื้นฐานจิตสาธารณะที่ผูกพันกับกลุ่มท้องถิ่นตน และพลังกลุ่ม หรือสัมพันธภาพอันเป็นกระบวนการบนสังคมพื้นฐานที่ออกมาในทิศทางบวก คือ ช่วยเหลือ บูรณาการผสมผสานกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปความหมายของเครือข่ายทางสังคม ดังที่ เบญญาภา เศรษฐัตต์ (2554: 12) สรุปไว้ว่า ทูทางสังคม หมายถึง ระบบคิดหรือค่านิยมความเชื่อในสิ่งที่ดีงาม โดยเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับองค์กรและสถาบันชุมชน ที่ซึ่งอยู่บนบรรทัดฐานของสังคมที่มีการยอมรับระเบียบ กฎเกณฑ์หรือกติกาที่มีการตกลงร่วมกัน และการช่วยเหลือกันในสังคม จนนำไปสู่การสร้างเครือข่ายที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และบุคคลอื่นในชุมชน ประโยชน์ของทูทางสังคม คือ จะก่อให้เกิดพลังและขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็ง และสามารถฝ่าวิกฤตปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนเผชิญอยู่ได้

2.3.2 องค์ประกอบของทูทางสังคม

เอนก นาคบุตร (2545: 16 – 19 อ้างถึงใน อาทิตย์ บุตดาตวง, 2554: 19 – 20) อธิบายถึง ทูทางสังคมว่าหมายถึงความรวมถึงทูทางสังคมใน 5 รูปแบบ ได้แก่

- 1) จิตวิญญาณ คือ ระบบคุณค่าสำนึกที่รักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด อันเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษ และเป็นความหวังที่พึ่งของคนรุ่นหลังในการสืบทอดต่อไป ซึ่งปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในรูปของระบบคุณค่า แนวคิดผ่านกิจกรรม พิธีกรรม และความภาคภูมิใจ
- 2) ทูทางปัญญา อันได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดมาละคิดค้นขึ้นเอง ทั้งในด้าน การดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติหรือระหว่างชุมชน
- 3) ทรัพยากรมนุษย์/ทรัพยากรบุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ คือ ทักษะ ความสามารถ ความรักพวกพ้อง รักเพื่อน บุคคลเหล่านี้ ได้แก่ ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ บุคคลสำคัญ ผู้อาวุโส อาสาสมัคร เป็นต้น
- 4) ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทูทางสังคมที่ใช้แล้วมีวันหมดโดยเป็นทุนที่สำคัญในการดำรงชีวิต การสร้างอาชีพ เป็นฐานเศรษฐกิจ ซึ่งทูทางสังคมรูปแบบนี้จะต้องมีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ไปพร้อม ๆ กับการใช้ประโยชน์
- 5) กองทุนสาธารณะของชุมชน (social fund) เช่น กองทุนฌาปนกิจ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารข้าว ธนาคารควาย กองทุนชะกาดของพี่น้องมุสลิม เป็นต้น เป็นทูทางสังคมที่มีระบบการจัดการทูทางเศรษฐกิจทั้งที่เป็นปัจจัยในการผลิตและปัจจัยในการดำรงชีพ

ทุนทางสังคมทั้ง 5 รูปแบบนี้ถือได้ว่าเป็นมรดกที่ได้รับตกทอดไว้ในสังคมไทยตลอดมา ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกับชุมชนฐานล่างในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ 2541 เป็นต้นมา

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2557: 3 – 4 อ้างถึงใน ชลดา บุญอยู่, 2556: 11 – 14) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ผ่านสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม โดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1) ทุนมนุษย์ คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และนำมาใช้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ชุมชน สังคม บนพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร มีน้ำใจ มีจิตอาสาได้ แก่ ผู้นำทางสังคม แกนนำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครที่มีความรัก เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีน้ำใจ มีจิตสาธารณะ ได้รับความไว้วางใจ มีความรู้ สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัยมีความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และได้ใช้ศักยภาพและคุณสมบัติทั้งหลายที่มีทำประโยชน์ต่อชุมชน

2) ทุนสถาบัน คือ การรวมตัวของกลุ่มคนเป็นองค์กรที่มีศรัทธา ความเชื่อมั่นและมีจิตสำนึกร่วมกัน มุ่งมั่นในสิ่งเดียวกันเพื่อพัฒนาสังคมชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นการรวมกลุ่ม และสถาบันทางสังคม เป็นเครือข่ายที่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ความเป็นกลุ่มก้อนทำให้มีศักยภาพ และพลังที่จะช่วยเหลือกันเองหรือร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชุมชน ตัวอย่างของทุนสถาบันในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆกลุ่มอาชีพ วัด โรงเรียน สถาบันครอบครัว รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรการบริหารส่วนตำบล(อบต) สถานีอนามัย สถานีตำรวจ เป็นต้น

3) ทุนภูมิปัญญา และวัฒนธรรม คือ การนำเอาองค์ความรู้ จากตัวบุคคล ชุมชน ภูมิปัญญา ปราชญ์ท้องถิ่น จนเกิดกระบวนการนำไปพัฒนาเป็นจารีต ประเพณี วัฒนธรรม นำไปสู่การใช้ประโยชน์ และความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเอง ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีไทย สถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน รวมทั้งระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ ภูมิปัญญา จารีตประเพณี วัฒนธรรมต่างๆเหล่านี้เป็นสิ่งที่สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นสายใยของความผูกพันเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่สามัคคีเป็นหมู่เหล่า มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เป็นสิ่งที่คุมให้คนอยู่ในกรอบจริยธรรม คุณธรรม เป็นตัวช่วยสนับสนุนการทำกิจกรรมอื่นๆของชุมชน

4) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่าเขา ของป่า ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพัน เป็นตัวเชื่อมให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม/เครือข่าย ร่วมกันใช้ประโยชน์เพื่อการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก ภูเขา เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และทำให้มีการ

เอื้อเพื่อเอื้อแก่ เช่น การร่วมกันพัฒนาผลผลิตของชุมชนให้มีคุณภาพหรือร่วมกันอนุรักษ์ให้คงไว้ ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้คนรวมกลุ่มมีสัมพันธภาพที่ดี ช่วยเหลือกันและช่วยงานของส่วนรวม

2.3.3 บทบาทหน้าที่ของทุนทางสังคม

Putnam (2000 อ้างถึงใน วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์, 2548: 63 – 64) กล่าวว่า ประโยชน์ของทุนทางสังคมมีอยู่หลายประการ ดังนี้

- 1) ทุนทางสังคม สามารถเพิ่มศักยภาพในการทำงาน และช่วยลดต้นทุนในการทำงาน
- 2) ทุนทางสังคม ทำให้เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันหรือการต่างตอบแทน (reciprocity) ซึ่งทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรง และมีพลังมากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการรักษาชื่อเสียง และการยอมรับจารีตประเพณีของชุมชนนั้นๆด้วยว่ามีมากน้อยเพียงใด
- 3) ทุนทางสังคม ทำให้เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว
- 4) ทุนทางสังคม ทำให้คนในชุมชนนั้นนำความสำเร็จที่เคยเกิดขึ้นร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์เพื่อต่อยอดถึงความสำเร็จในอนาคต

วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์ (2548: 67) กล่าวว่า ประโยชน์ที่เกิดจากทุนทางสังคมนั้น ช่วยให้เกิดเครือข่ายทางสังคมขึ้น ทำให้งานมีประสิทธิภาพรวดเร็วมากขึ้น และลดต้นทุนลง ช่วยให้เกิดจารีตประเพณีที่ดี ช่วยให้ชุมชนมีพลังและเข้มแข็งสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้บุคคลมีทางเลือกมากขึ้นในการพัฒนาชีวิตส่วนบุคคลหรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ ชลดา บุญอยู่ (2556: 15) ได้สรุปว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนที่มีความสนิทใกล้ชิด รู้จักกันเป็นอย่างดี เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือที่เข้มแข็งในเรื่องที่มีความต้องการร่วมกัน อีกทั้งยังมีหน้าที่ในการประสานสัมพันธ์ ความร่วมมือกับกลุ่มคนหรือองค์กรภายนอกเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน เมื่อมีการร่วมมือกันก็จะทำให้กลุ่มคน ชุมชนหรือองค์กรมีศักยภาพจากเดิมมากขึ้น ก่อให้เกิดโอกาสทางเศรษฐกิจ ทำให้กลุ่มคน ชุมชน องค์กรนั้นๆสามารถที่จะพัฒนาไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง

จากการศึกษาความหมายของทุนทางสังคม องค์ประกอบของทุนทางสังคมและบทบาทหน้าที่ของทุนทางสังคมข้างต้น ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัย จึงสรุปนิยาม ทุนทางสังคมที่มีบทบาทส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนา และการฟื้นฟูพื้นที่ป่าให้เกิดเกิดผลสัมฤทธิ์ ว่าเป็นทุนเครือข่าย หมายถึง ทรัพยากรที่มีอยู่ในเครือข่ายทางสังคมที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่อยู่บนความคาดหวังและค่านิยมร่วมกัน รวมทั้งการมีสำนึกในความไว้วางใจระหว่างกันทางสังคมระหว่างบุคคล สถาบัน และ/หรือองค์กร ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่ม และเครือข่าย มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร ทุนสถาบันทางสังคม และทุนความรู้

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการขับเคลื่อนทางสังคม

การขับเคลื่อนทางสังคมดำเนินการบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า การมีส่วนร่วมของพลเมือง (citizen participation) เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตและวิถีปฏิบัติของสังคมประชาธิปไตย ดังนั้น พลเมืองจึงจำเป็นต้องรวมกลุ่มกันเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคม การเมืองและวัฒนธรรม (Bracht, 2001: 62 – 80) การขับเคลื่อนทางสังคม (social movement) มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ เป็นการขับเคลื่อนที่มีความมุ่งมั่นนำประเด็นที่เคลื่อนไหวให้สาธารณชนรับรู้มีการรวมตัวของผู้คนอย่างเหนียวแน่นหรือมีลักษณะองค์กรเฉพาะ รวมถึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทั้งในกลุ่มและจากสาธารณะในปัจจุบัน (วิริยะ สว่างโชติ, 2549 อ้างถึงใน น้ำผึ้ง ชุริกันนท์, 2554: 10) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงได้มีพัฒนาการไปตามลำดับขั้นและตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของขบวนการนี้ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ขึ้นโดยผู้ศึกษาได้ทบทวนงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง และสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการขับเคลื่อนทางสังคม ดังต่อไปนี้

2.4.1 ความหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

การขับเคลื่อน หมายถึง การทำกิจกรรมสังคมภายในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่เป็นระบบ โดยที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด จัดทำแผนปฏิบัติการตามแผนงาน ตลอดจนการแสดงออกในพลังของคนในชุมชน โดยผู้สังเกตสามารถเห็นลักษณะหรือแนวทางที่แนบเนียนกันตลอดในเรื่องนั้น (อภิชาติ สุขแสง, 2555: 26)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม คือ การที่ฝูงชนจำนวนมากรวมตัวกันกระตุ้น และสร้างกระแสให้เกิดการรวมกลุ่มได้แสดงออกถึงความต้องการของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการสร้างภาพให้ฝ่ายตรงข้ามสะดุ้งหวาดกลัว และเร่งเร้าให้บุคคลอื่นที่อยู่ภายนอกเกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกระบวนการ (สุวิทย์ รุ่งวิสัย, 2542: 1 อ้างถึงใน บารมี พานิช, 2559: 32)

กระบวนการขับเคลื่อนเป็นขั้นตอนการขับเคลื่อนกิจกรรมในสังคมภายในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่เป็นระบบ โดยคนชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด จัดทำแผนปฏิบัติการตามแผนงาน ตลอดจนการแสดงออกในพลังของคนในชุมชน โดยสังเกตเห็นได้จากลักษณะหรือแนวทางในการขับเคลื่อน (ชววุฒิ ลากมาก, 2553: 41 อ้างถึงใน อภิชาติ สุขแสง, 2555: 26)

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2545: 8 อ้างถึงใน ประวิทย์ ชรสา, 2558: 13) อธิบายว่า ขบวนการทางสังคม คือ การกระทำการรวมหมู่ที่มีจุดมุ่งหมายหรือมีผลเปลี่ยนแปลงสังคมในทางสร้างสรรค์ ผู้ร่วมขบวนการอาจจะมีหรือไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมตั้งแต่เริ่มแรกแต่เมื่อขบวนการแข็งแกร่งมากขึ้น และขยายออกไปหรือมีความยั่งยืน อาจเปลี่ยนแปลงทั้งระบบค่านิยม สถาบันและความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มสังคมต่างๆหรือระหว่างรัฐกับประชาชนได้โดยการเข้าร่วม

ขบวนการของประชาชนส่งผลเป็นการเปลี่ยนแปลงตัวผู้เข้าร่วมได้อย่างสำคัญ โดยกระตุ้นความตื่นตัว และจิตสำนึกทางการเมือง พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ มิติทางการเมือง บทบาทของตนเองในสังคม และในจักรวาล โดยผ่านกิจกรรมต่างๆของขบวนการทางสังคม เช่น การเดินขบวนหรือการสร้าง เครือข่ายระหว่างกัน

ประวิทย์ ชรสา (2558: 13) ขบวนการทางสังคม หมายถึง การเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลเข้ามารวมกันซึ่งยึดโยงกันด้วยอัตลักษณ์เดียวกัน พร้อมทั้งมีประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นพลังทางสังคมที่มีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต โดยพยายามเข้าไปมีอิทธิพลต่อการจัดความสัมพันธ์ทางการเมือง และการกำหนดนโยบาย ซึ่งอาศัยการกระทำรวมหมู่ที่มีกิจกรรมร่วมกัน และสร้างความตื่นตัวของสมาชิกผ่านกิจกรรมต่างๆของขบวนการ เช่น การเดินขบวนหรือการสร้าง เครือข่ายระหว่างกัน

2.4.2 ปัจจัยการขับเคลื่อนทางสังคม

Dobson (2001 อ้างถึงใน น้ำผึ้ง ชูริกานนท์, 2554: 10) ได้สรุปปัจจัยและรูปแบบของการขับเคลื่อนทางสังคมที่สามารถผลักดันให้เกิดสำเร็จได้ ดังนี้

- 1). การมีผู้นำการขับเคลื่อนทางสังคมที่มีศักยภาพ ซึ่งการขับเคลื่อนอาจจะมีทั้งผู้นำที่เป็นหัวหน้าและผู้นำที่วางแผนงานก็ได้โดยที่ลักษณะของผู้นำมักจะมีบุคลิกที่โดดเด่นมีความตั้งใจและมีบุคลิกลักษณะที่ดึงดูดมวลชนและเป็นแรงบันดาลใจของมวลชนในการรวมกลุ่มในการขับเคลื่อนกรอบแนวทางในการขับเคลื่อนทางสังคมเป็นการวางกรอบของการขับเคลื่อนทางสังคมที่ชัดเจนจะทำให้ผู้ที่เข้าร่วมการขับเคลื่อนมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนทางสังคมในประเด็นนั้นๆ
- 2). การใช้สื่อในการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อเป็นการทำให้กระบวนการขับเคลื่อนในประเด็นนั้นๆเป็นที่รู้จักของสาธารณะและเป็นที่สนใจเพื่อให้เกิดการรวมกันมวลชนและผู้ที่มีอำนาจ ผู้บริหาร โดยผลักดันให้ประสบความสำเร็จของการขับเคลื่อนทางสังคม
- 3). การมีเหตุการณ์ที่กลุ่มคนหรือชุมชนมีความรู้สึกหรือมีอารมณ์ร่วมอยู่ในเหตุการณ์เหมือนกัน (favorable pre-conditions) หรือ ตกอยู่ในภายใต้สถานการณ์เดียวกัน มีความรู้สึกต้องการเปลี่ยนแปลงไปจากสถานการณ์นั้น
- 4). ทรัพยากรและการสนับสนุน (prosperity) เป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการที่จะจัดกิจกรรมการขับเคลื่อนในเรื่องใดใดไม่ว่าจะเกี่ยวกับเงิน สิ่งของหรือการสนับสนุนในด้านต่างๆ
- 5). การมีการรวมตัวกันทางกายภาพ (physical concentration) การทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มคนในที่ต่างๆ ทำให้เพิ่มศักยภาพของกิจกรรมการขับเคลื่อนทางสังคม ทำให้เห็นถึงพลังของมวลชนที่เกิดขึ้น

6). องค์การในระดับท้องถิ่น (level of prior grassroots organization) การมีองค์กรรากหญ้าที่ได้ดำเนินการอยู่ก่อนแล้วในท้องถิ่น การขับเคลื่อนทางสังคมหากมีองค์กรระดับท้องถิ่นอยู่แล้ว จะทำให้เกิดการรวมตัวของมวลชนได้ง่ายมากยิ่งขึ้น

7). การเกิดเหตุการณ์ที่กระทบความรู้สึกของมวลชน (suddenly imposed grievances, dramatic spotting) การมีเหตุการณ์ที่มากระทบกระเทือนกับความรู้สึกของมวลชน ในขณะนั้นทำให้นำไปสู่การขับเคลื่อนในประเด็นสาธารณะ เช่น การมีอุบัติเหตุหมู่ เป็นต้น

8). การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (solidarity instead of free-riding) การมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันร่วมกันในการขับเคลื่อนมากกว่าการไม่ทำกิจกรรม แต่หากว่าการขับเคลื่อนทางสังคมนั้น ประสบความสำเร็จกลุ่มคนไม่มีส่วนร่วมจะได้รับประโยชน์ด้วย

9). การขับเคลื่อนที่มีดนตรีเป็นส่วนประกอบ ซึ่งการใช้ดนตรีเป็นการสะท้อนให้เห็น และรู้สึกถึงอารมณ์ของมวลชนในการขับเคลื่อนมากกว่าภาพหรือคำพูด ดนตรีมีอิทธิพลอย่างมากในเรื่องของมวลชนของการขับเคลื่อนทางสังคมเป็นทั้งการกระตุ้นมวลชน และการผ่อนคลาย

2.4.3 ขั้นตอนหลักในการขับเคลื่อนพลังสังคม

ในทางปฏิบัติ Bracht (2001: 90 – 95) กล่าวว่า การขับเคลื่อนพลังทางสังคม ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก คือ การวิเคราะห์ชุมชน การออกแบบและการริเริ่มกิจกรรม การดำเนินกิจกรรม การรักษาการเชื่อมประสานกันและการแพร่กระจาย และการสร้างความคงทน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1). การวิเคราะห์ชุมชน (community analysis) คือ การทำความเข้าใจคุณลักษณะต่างๆ ของชุมชน เช่น แนวปฏิบัติ แนวการจัดองค์กรชุมชน การดำเนินการดังกล่าว เริ่มตั้งแต่การพิจารณาชุมชนในเชิงสัมพันธ์ภาพทางจิตวิทยาและเชิงภูมิศาสตร์ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะทำให้เข้าใจเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ในชุมชน พื้นที่และความผูกพันของสมาชิกในชุมชน หลังจากนั้นมีการเก็บข้อมูลต่างๆ เพื่อประเมินความพร้อมของชุมชนในการร่วมมือด้านกิจกรรมเชิงการเปลี่ยนแปลง เช่น การพิจารณาเกี่ยวกับกิจกรรมร่วมมือในอดีต ความสนใจในการร่วมมือของกลุ่มผู้มีอิทธิพลในชุมชนและสมาชิกในชุมชน เป็นต้น

2). การออกแบบและการริเริ่มกิจกรรม (design and initiation) เน้นการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ (coalition) ขององค์กรชุมชนเพื่อทำหน้าที่ประสานความร่วมมือของพลเมือง และการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ โดยเครือข่ายความร่วมมือที่ดี มักประกอบไปด้วยคนที่เป็นตัวแทนจากองค์กรที่มีความหลากหลาย และเห็นพ้องต้องกันในการร่วมมือการทำงาน (Bracht, 2001) นอกจากนั้น กิจกรรมดังกล่าวยังเกี่ยวข้องกับการวางแผนกิจกรรม และการแสวงหาแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

3). การดำเนินกิจกรรม (implementation) เน้นการร่วมมือของชุมชนในการนำแผนกิจกรรมต่างๆ ไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งในการดำเนินการนี้จำเป็นต้องใช้บทบาทและความรับผิดชอบของ

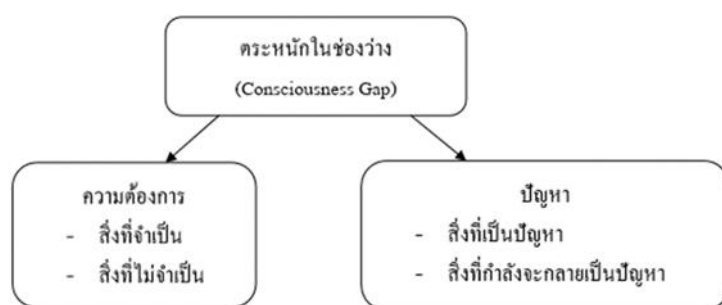
พันธมิตรในกลุ่มต่างๆให้ชัดเจน การชี้แนะแนวทางและอบรม การปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในท้องถิ่น และการขยายการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนให้กว้างขึ้น

4. การรักษาการเชื่อมประสานกัน (maintenance consolidation) โดยเน้นการรักษาจำนวนอาสาสมัครสมาชิกและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และการพยายามผสมผสานกิจกรรมต่างๆให้ผสมผสานเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในเครือข่ายเดิมของชุมชน

5. การแพร่กระจายและการสร้างความคงทน (dissemination and durability) โดยการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ การทบทวนกิจกรรมและผลต่างๆที่เกิดขึ้นการปรับแผนการทำงาน และการปรับปรุงข้อมูลด้านการวิเคราะห์ชุมชน

สุพรรณิ ไชยอำพร (2550: 20 – 23) การขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับปฏิบัติการในพื้นที่สามารถจำแนกได้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การตระหนักในช่องว่าง (consciousness gap) สามารถแสดงออกในรูปแบบของความต้องการในสิ่งที่ขาดได้ (want) และความต้องการที่ขาดไม่ได้ (desire) รวมถึงสิ่งที่เป็นปัญหาและสิ่งที่กำลังจะกลายเป็นปัญหาด้วย ซึ่งการตระหนักในช่องว่างมิได้มองเพียงความต้องการหรือความขาดแคลนเท่านั้น แต่ยังมองถึงสิ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิตและชุมชนด้วย กล่าวโดยสรุป การตระหนักในช่องว่างมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ รับรู้ เห็นประโยชน์ เห็นความสำคัญและความสัมพันธ์ต่อตนเองและชุมชนและระลึกถึงเสมอ ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 รูปแบบของการตระหนักในช่องว่าง

ที่มา: สุพรรณิ ไชยอำพร (2550)

2. ความอยากได้อะไรก็มี อยากเปลี่ยนแปลงอย่างมีขอบเขต (aspiration frontier) เป็นความต้องการอย่างแท้จริงของบุคคลที่อยากจะเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น แต่อาจต้องมีแบบอย่างใช้การ กระตุ้นสร้างแรงจูงใจหรือสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นมาในท้องถิ่นของตน

3). ไม่ทำให้รู้สึกแปลกแยกหรือเคียดแค้นในศักดิ์ศรี (dealination) การไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกมักกระทำโดยการให้เกียรติ ซึ่งเป็นการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือไม่ทำให้เกิดความรู้สึกถูกลดคุณค่าลง เช่น เมื่อได้รับฟังความคิดเห็นของกันและกันแล้วควรนำมาพิจารณาขบคิดให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าเขามีส่วนในความคิดสู่การปฏิบัติ

4). การมีส่วนร่วม (people participation) นับเป็นหัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วม คนเราสามารถเรียนรู้ได้เมื่อมีปัญหาความรู้สึกเป็นเจ้าของจะช่วยสร้างความผูกพัน และร่วมกันดูแลรักษา เมื่อเกิดความผิดพลาดก็จะหันมาร่วมมือกัน การมีส่วนร่วมจึงเป็นได้ทั้งวิธีการ (mean) และเป้าหมาย (end) ของการทำงานพัฒนา

5). ความพยายามพึ่งตนเอง (self-reliance) เป็นประโยชน์ตรงที่ทำให้คนเรารู้จักพึ่งตนเองในการแก้ปัญหา มีการเติบโตตามลำดับ มีพัฒนาการไม่ตกอยู่ภายใต้ความหวาดกลัว หากได้ร่วมมือกันทำสิ่งใดมักเกิดผลที่น่าพอใจ สามารถนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และนำไปสู่การสร้างชาติได้ ถ้าหากพัฒนาได้ตามลำดับ

6). สังคมที่มีลักษณะเด่นค่านึงถึงส่วนรวมร่วมกัน (collective society personality) ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดที่สังคมค่านึงถึง/สำนึกต่อส่วนรวมอันจะนำไปสู่ความรับผิดชอบต่อสังคม (social responsibility) จึงควรสรุปและถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้ให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

ในเชิงภาพรวมแล้วการขับเคลื่อนทางสังคมเป็นการแสวงหาแนวทางในการร่วมมือกับพันธมิตรในทุกระดับอย่างมียุทธศาสตร์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการจัดกิจกรรมสนับสนุนที่หลากหลาย และเพื่อกระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับรู้เกี่ยวกับการเพิ่มพลังต่างๆ ในการควบคุมและจัดการสภาวะแวดล้อมโดยตรง (น้ำผึ้ง ชุริกันนท์, 2554: 14)

การขับเคลื่อนทางสังคมยังมีจุดรวมที่ใกล้เคียงกับการชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่างๆ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ, 2551: 31 – 37 อ้างถึงใน น้ำผึ้ง ชุริกันนท์, 2554: 14) กล่าวคือ การระดมพลังทางสังคมเน้นการพัฒนาสัมพันธ์ภาพกับกลุ่มสื่อมวลชนในฐานะพันธมิตรกลุ่มหนึ่ง การร่วมมือของสื่อมวลชนในการนำเสนอวาระทางสื่อมวลชน (media agenda) ช่วยเติมแต่งพลังของกลุ่มต่างๆ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของการเคลื่อนไหวทางสังคม อย่างไรก็ตามการระดมพลังต่างจากการชี้แนะประเด็นสาธารณะผ่านสื่อต่างๆ กล่าวคือ การชี้แนะประเด็นผ่านสื่อต่างๆ มุ่งเน้นความร่วมมือกับนักสื่อสารมวลชนในการสร้างกระแสกดดันผู้กำหนดนโยบายต่างๆ ในขณะที่การขับเคลื่อนทางสังคมให้ความสำคัญในการร่วมมือกับพันธมิตรที่หลากหลาย ซึ่งรวมถึงพันธมิตรที่เป็นองค์กรภาครัฐ องค์กรภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชนในการร่วมมือกันผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงในสังคม

จากการทบทวนแนวคิดดังกล่าว ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ คือ 1) การขับเคลื่อนการแสวงหาแนวร่วมก่อร่าง

เครือข่าย(การวางแผน) 2) การขับเคลื่อนการดำเนินงาน/กิจกรรม และ 3) การขับเคลื่อนการพัฒนาให้ยั่งยืน โดยผู้วิจัยมองว่ากระบวนการขับเคลื่อนที่ได้สรุปไว้มีความเหมาะสม และสามารถทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ตามที่ผู้วิจัยตั้งเป้าหมายเอาไว้

2.5 แนวคิดการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษ

2.5.1 แนวคิด Regulatory Sandbox

ในโลกปัจจุบันเต็มไปด้วยความผันผวนที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี ในขณะที่กฎหมายถูกตราขึ้นจากประสบการณ์ในอดีตและโดยทั่วไปแล้วถูกใช้เพื่อควบคุมกำกับดูแลสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต เมื่อความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเร็วกว่าในอดีตทำให้ความสามารถในการคาดการณ์หรือพยากรณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตมีอยู่อย่างจำกัด อำนาจของกฎหมายในการควบคุมความเป็นไปของสังคมจึงถูกลดทอนลงเป็นอันมาก ประกอบกับการปรับตัวของกฎหมายที่เป็นไปอย่างเชื่องช้าและเต็มไปด้วยข้อจำกัด เราจึงพบปัญหาว่ากฎหมายหรือกฎระเบียบจำนวนมากล้าสมัย ไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ จากปัญหาการมีกฎหมายหรือระเบียบจำนวนมากที่มีความล้าสมัยและไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อีกทั้งการปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ซับซ้อนล้าสมัยก็เป็นต้นทุนที่สูงมากสำหรับแนวคิดทางธุรกิจหรือการสร้างนวัตกรรมใหม่ที่อาจฝ่าฝืนต่อกฎระเบียบที่มีอยู่ ในขณะที่ผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมใหม่ที่ไม่มีการควบคุมกำกับดูแลที่ดีเพียงพอก็อาจก่อความเสียหายให้แก่ผู้บริโภคในวงกว้างได้ จึงเป็นความท้าทายอย่างยิ่งสำหรับหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลในการสร้างกลไกทางกฎหมายแบบใหม่ ๆ ให้มีความยืดหยุ่นและทันต่อความเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุดังกล่าว จึงมีการสร้างกลไกที่เรียกว่า “Regulatory Sandbox” เพื่อแก้ไขปัญหาล้าสมัยหรืออุปสรรคในทางกฎระเบียบที่มีต่อการสร้างนวัตกรรมที่กล่าวถึงข้างต้น และส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการสร้างนวัตกรรมหรือโมเดลทางธุรกิจใหม่ๆ

1) ความหมายของ Regulatory Sandbox

สุทธิชัย งามชื่นสุวรรณ (2561) ได้นิยามความหมายของ Regulatory Sandbox คือ สนามทดสอบสำหรับแนวคิดทางธุรกิจ ผลิตภัณฑ์ หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ แต่เป็นการทดสอบในตลาดจริงภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการหรือนักลงทุนสามารถทดสอบผลิตภัณฑ์ หรือปรับแต่งโมเดลทางธุรกิจในสภาพแวดล้อมทางธุรกิจหรือการประกอบการที่ถูกควบคุมโดยผู้ประกอบการไม่ต้องกังวลว่าจะถูกดำเนินการทางกฎหมาย หากว่าแนวคิดทางธุรกิจหรือนวัตกรรมที่คิดสร้างขึ้นนั้นขัดกับกฎระเบียบที่ใช้บังคับอยู่ ทำให้ลดความเสี่ยงอันเนื่องมาจากความไม่ชัดเจนแน่นอนของกฎระเบียบให้แก่ผู้ประกอบการหรือนักลงทุน โดยเฉพาะในธุรกิจที่เต็มไปด้วยกฎระเบียบควบคุม ซึ่งส่งผลให้ผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้มากขึ้น ในขณะที่หน่วยงาน

ของรัฐที่กำกับดูแลก็จะได้เรียนรู้ว่ารูปแบบทางธุรกิจ ผลิตภัณฑ์ หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ทำงานภายใต้ตลาดจริงอย่างไร เพื่อที่จะได้ทราบว่ากฎระเบียบในปัจจุบันนั้นมีช่องว่างหรือไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างไร อันจะนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงกฎระเบียบให้ทันสมัยต่อไป

2) ลักษณะของ Regulatory Sandbox

แม้ว่าทั่วโลก Regulatory Sandbox จะมีความแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละประเทศ แต่โดยทั่วไปแล้วจะมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ (สุทธิชัย งามชื่นสุวรรณ, 2561)

1. เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์เฉพาะในแต่ละกรณี (case by case rules) เพื่อให้สอดคล้องกับข้อเสนอหรือแนวคิดทางธุรกิจใหม่ ๆ ของผู้ประกอบการ มิใช่การกำหนดกฎเกณฑ์ทั่วไปที่ใช้กับผู้ประกอบการทุกราย (one size fits all)

2. การทดสอบในตลาดจริงนั้นจะมีข้อจำกัด เช่น จำกัดจำนวนกลุ่มผู้บริโภค จำกัดระยะเวลาของการทดสอบ หรือต้องมีมาตรการคุ้มครองผู้บริโภคที่เหมาะสม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้

3. มีการผ่อนปรนหรือยกเว้นการใช้บังคับกฎหมายหรือกฎระเบียบในบางกรณี เช่น ออกใบอนุญาตให้แบบมีเงื่อนไข มีข้อกำหนดหรือแนวปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการที่ร่วมทดสอบปรับเปลี่ยนกฎระเบียบให้สอดคล้องกับโครงการที่ผู้ประกอบการเสนอ รวมถึงการยกเว้นการบังคับใช้กฎหมายในกรณีที่เป็น

2.5.2 แนวคิดการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษ

1) พัฒนาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ

การดำเนินการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้เปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ อันจะทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และจะมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่พิเศษที่มีโอกาสพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ โดย มาตรา 78 กำหนดให้รัฐต้องพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษขนาดใหญ่โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น และมาตรา 284 กำหนดว่า การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษที่มีโครงสร้างการบริหารที่แตกต่างจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นสามารถกระทำได้ แต่คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้ง นอกจากนี้ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้ให้ความเป็นอิสระในการปกครองตนเองของท้องถิ่นสามารถจัดบริการสาธารณะที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกำหนดทิศทาง ตรวจสอบ และกำกับดูแลการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายข้างต้นจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการ และการจัดบริการสาธารณะของท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีเหตุผลและความจำเป็นบางประการที่มีความพยายามในการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ คือ (สถาบันพระปกเกล้า, 2554: 202)

1. ประเทศไทยมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นเมือง (urbanization) รวดเร็วขึ้นโดยสัดส่วนประชากรเมืองได้เพิ่มขึ้นและกระจุกตัวในพื้นที่เศรษฐกิจและแหล่งอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศ ได้แก่ กทม. และปริมณฑล พื้นที่บริเวณชายฝั่งตะวันออก และเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค ส่งผลให้ต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและจัดบริการในมาตรฐานระดับเมืองไว้รองรับทั้งด้านระบบคมนาคมและการขนส่ง ที่อยู่อาศัย และระบบสาธารณสุขปีโภคและสาธารณสุขการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นเมืองดังกล่าว จำเป็นต้องกระจายการพัฒนาไปสู่กลุ่มเมืองขนาดกลางในภูมิภาคเพื่อรองรับการขยายตัวของประชากรเมืองที่เพิ่มขึ้น จึงเป็นข้อจำกัดในการสร้างความเชื่อมโยงการพัฒนาเมืองและชนบท โดยเฉพาะการทำให้เมืองเป็นแหล่งบ่มเพาะนวัตกรรมและส่งทอดความเจริญสู่ชุมชนชนบทอย่างเกื้อกูล

2. การจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังตามไม่ทันการเติบโตของชุมชนเมือง โดยเฉพาะในพื้นที่เศรษฐกิจที่มีการเติบโตเร็ว และในพื้นที่ชุมชนเมืองนอกเขตเทศบาล เนื่องจากโครงสร้างและระบบการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่นมีข้อจำกัด ทั้งความล่าช้าในการถ่ายโอนภารกิจระหว่างส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเอง รวมทั้งปัญหาเชิงโครงสร้างด้านการบริหารจัดการ และระเบียบวิธีบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่ยังถูกควบคุมจากราชการส่วนกลาง จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาและกำหนดรูปแบบการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีความเหมาะสมในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อให้สามารถทำหน้าที่การให้บริการสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปกับการวางรูปแบบการจัดตั้งองค์กรบริหารจัดการพื้นที่บางแห่งเป็นกรณีพิเศษให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ

ด้วยทิศทางและบริบทความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนารูปแบบการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อทำการศึกษาและเสนอแนวทางการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งมีพื้นที่นำร่องทั้งหมด 5 กลุ่มที่มีศักยภาพและความพร้อมสำหรับการปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มเมืองศูนย์กลางการบินสุวรรณภูมิ กลุ่มเมืองท่องเที่ยว (เกาะสมุย) กลุ่มเมืองประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (พระนครศรีอยุธยา-สุโขทัย) กลุ่มเมืองอุตสาหกรรมและโลจิสติกส์ (แหลมฉบัง-มาบตาพุด) และกลุ่มเมืองการค้าชายแดน (แม่สอด)

2) ความหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ

สถาบันพระปกเกล้า (2554: 201) ได้นิยามความหมาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษว่า เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่มีกฎหมายจัดตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีรูปแบบการบริหารแตกต่างจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นท้องถิ่นหนึ่งและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น กรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา เป็นต้น นอกจากนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ ยังมีลักษณะทางกายภาพหรือองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้นแตกต่างจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วไป เช่น เป็นท้องถิ่นที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจมาก มีประชากรอยู่หนาแน่น มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง หรือเป็นท้องถิ่นซึ่งมีปัญหาที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบครอบคลุมพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งในพื้นที่บริเวณเดียวกัน

สมคิด เลิศไพฑูรย์ (2547) ได้นิยามความหมายของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้นโดยมีลักษณะพิเศษบางประการที่แตกต่างจาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป ด้วยผลสืบเนื่องมาจาก “ลักษณะเฉพาะ” ของท้องถิ่นนั้น ๆ และด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไปที่ใช้กับพื้นที่ทั่วประเทศไม่มีความเหมาะสมกับการดำเนินการจัดทำบริการสาธารณะในพื้นที่ดังกล่าว จึงจำเป็นต้อง “ออกแบบ” องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบใหม่ขึ้น เพื่อให้รับผิดชอบภารกิจ

3) ลักษณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ

โดยหลักการแล้ว การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่นั้น จำเป็นต้องจัดตั้งขึ้นตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ด้วย ในบางพื้นที่ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่โดยส่วนใหญ่ของประเทศ หรืออาจจะมีเหตุผลความจำเป็นอื่นที่ทำให้การดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไปดำเนินการได้ผลไม่ดีเท่าที่ควร ก็จำเป็นต้องจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบเฉพาะหรือเป็นรูปแบบพิเศษเข้ามาดำเนินการแทน ทั้งนี้ การกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษจะต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย เพื่อที่จะได้มีการกำหนดรูปแบบการบริหารที่เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะของท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินกิจกรรมที่เป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น สมคิด เลิศไพฑูรย์ (2547) ได้สรุปลักษณะสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ มีดังนี้

1. โครงสร้างการบริหาร เพื่อให้การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกิดความเหมาะสมกับสภาพและปัญหาของพื้นที่ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่โดยทั่วไป จึงต้องมีการออกแบบโครงสร้าง องค์กรหรือโครงสร้างการบริหารที่แตกต่างจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป

ซึ่งมักจะมีสภาพที่ปรึกษา หรือสภาประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและให้คำแนะนำการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ

2. ที่มาของผู้บริหาร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษมักจะมีที่มาของผู้บริหารที่แตกต่างกัน จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป โดยการกำหนดที่มาตามความเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้ง แต่งตั้ง การว่าจ้างมืออาชีพ สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษของไทยในปัจจุบันกฎหมายได้กำหนดให้ผู้บริหารมาจากการเลือกตั้ง

3. อำนาจหน้าที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การจัดทำบริการสาธารณะในเขตพื้นที่ท้องถิ่นที่มีลักษณะบางประการแตกต่างไปจากพื้นที่โดยทั่วไป ดังนั้นอำนาจหน้าที่ที่สามารถให้บริการสาธารณะที่มีลักษณะเฉพาะได้ (วุฒิสาร ตันไชย, 2555)

4. ที่มาของรายได้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษมีอำนาจหน้าที่ลักษณะพิเศษที่มากกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป จึงต้องมีงบประมาณเพื่อการบริหารตนเองที่เพียงพอสำหรับการจัดทำบริการสาธารณะจึงต้องมีอิสระทางการคลังและมีแหล่งที่มารายได้เพียงพอ

5. การบริหารงานบุคคล เพื่อการบริหารที่คล่องตัวและมีอิสระในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษจะมีการบริหารบุคคลที่แยกออกจากระบบบริหารบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป

6. วิธีการจัดทำบริการสาธารณะ จากการทำมีอำนาจหน้าที่และมีภารกิจต้องรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษจึงต้องมีการเพิ่มวิธีการจัดทำบริการสาธารณะมากกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป

7. การกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษโดยส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับ รัฐบาลกลางหรือการกำกับดูแลที่อาจจะมีความเหมือนหรือแตกต่างจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป ตามลักษณะการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ

จากลักษณะที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นเพียงลักษณะใดลักษณะหนึ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษเท่านั้น ดังนั้น จึงอาจจะมีลักษณะอื่น ๆ ได้อีก ทั้งนี้ เป็นไปตามการจัดรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้นดังกล่าวสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้มากที่สุด

ทั้งนี้เพื่อให้การบริหารจัดการท้องถิ่นรูปแบบพิเศษมีประสิทธิภาพ จึงต้องคำนึงถึงหลักการ 4 ประการคือ (สถาบันพระปกเกล้า, 2554: 202)

ประการแรก การสร้างเอกภาพของการบริหารเมือง ทั้งในเชิงการป้องกันปัญหาและการส่งเสริมให้เมืองสามารถดำรงบทบาทตามภารกิจและทิศทางการพัฒนาในอนาคตได้

ประการที่สอง การสร้างดุลยภาพระหว่างการพัฒนาตามบทบาทเมืองและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในเมือง

ประการที่สาม การกำหนดขนาดเมืองที่เหมาะสม เพื่อสามารถทำหน้าที่ได้ตามบทบาทภารกิจและการขยายของเมือง

และประการที่สี่ การมีระบบชดเชยการเสียประโยชน์จากการพัฒนาและความเสียหายที่เกิดขึ้นเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาที่เป็นความสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ

การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษขึ้นมานั้น ทำให้เกิดผลดีต่อการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ดังต่อไปนี้ (สถาบันพระปกเกล้า, 2554: 208-209)

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษจะมีเอกภาพและศักยภาพในการบริหารจัดการ กับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และสามารถวางแผนการพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นได้รวดเร็วมากขึ้น ทั้งด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคม/และการรักษาความสงบเรียบร้อย ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) ด้านเศรษฐกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแหล่งรายได้สำหรับการพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้น เศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศมีการเจริญเติบโตมากขึ้น

3) ด้านสังคม ประชาชน ชุมชน ได้รับบริการสาธารณะที่มีคุณภาพมากขึ้น มีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น มีสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยที่ดีขึ้นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4) ประเทศชาติมีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ ด้านอุตสาหกรรม ด้านการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากล สามารถแก้ไขปัญหาการค้าชายแดน การท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชากรแฝง การหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และสินค้าหนีภาษี และสนองตอบการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไทย

จากการศึกษาแนวคิดการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษและแนวคิด regulatory sandbox ข้างต้น ดังนั้นในงานวิจัยนี้ผู้วิจัย จึงสรุปนิยามของการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษ sandbox ว่า เป็นหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใช้กฎหมายจัดตั้งขึ้น เพื่อทดสอบสำหรับแนวคิดหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ให้สามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ที่จัดตั้งขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่มีลักษณะพิเศษ มีการผ่อนปรนหรือยกเว้นการใช้บังคับกฎหมายหรือกฎระเบียบในบางกรณีที่แตกต่างกันจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วไป แต่ก็ยังอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐ เนื่องจาก รูปแบบ

การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใช้กับทุกพื้นที่ทั่วประเทศไม่มีความเหมาะสมกับการดำเนินการจัดการในพื้นที่ดังกล่าว

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรกฎ ทองชะโชค และกฤษฎา อภินวถาวรกุล (2558) ได้ทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการวิจัยในครั้งนี้ ได้ศึกษาสิทธิของประชาชนในการอนุรักษ์ จัดการ และใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำผาดำในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อศึกษาระเบียบ กฎเกณฑ์ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติประเภทป่าต้นน้ำเพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผาดำ เพื่อเสนอกฎหมายต้นแบบที่เหมาะสมที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผลการศึกษาพบว่า สำหรับปัจจัยทางกฎหมาย แม้จะมีการตรากฎหมายที่ส่งเสริมบทบาทชุมชนเกิดขึ้นมา แต่ในปัจจุบันกฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ยังเป็นอุปสรรคต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยประชาชนหรือชุมชน โดยยังคงมีการกำหนดให้อำนาจการจัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรป่าไม้เป็นของรัฐโดยยังไม่มี การรับรองสิทธิหรืออำนาจประชาชนหรือชุมชนตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าไม้ภาครัฐต้องดำเนินการตรากฎหมายลำดับรองควรเป็นไปในรูปแบบให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น

กิตติชัย รัตนะ (2552) ได้ทำการศึกษา การสร้างเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก โดยที่การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสถานภาพปัจจุบันและศักยภาพการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสักด้วยแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) โดยมุ่งเน้นศึกษาผู้บริหารและสมาชิกจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 7 แห่ง ประชากรตัวอย่างทั้งสิ้น 106 ตัวอย่าง ครอบคลุมจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของพื้นที่ต้นน้ำ จังหวัดลพบุรี เป็นตัวแทนของพื้นที่กลางน้ำ และจังหวัดสระบุรีเป็นตัวแทนของพื้นที่ท้ายน้ำ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และประสบปัญหาด้านคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม โดยมีสาเหตุมาจากความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าต้นน้ำ การระบายน้ำเสียสู่แหล่งน้ำ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมหารือและร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำป่าสักและให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายที่เป็นทางการ พร้อมกับเพิ่มพูนความรู้ ทักษะให้กับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มากขึ้น

เกียรติศักดิ์ พันธะโสม (2559) ได้ทำการศึกษา การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยการเทียบเคียงต้นแบบเพื่อการจัดการป่าชุมชนที่ยั่งยืนของตำบลนาชุมแสงอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนการจัดการป่าชุมชนของบ้านทาป่าเป่าซึ่งเป็นต้นแบบระดับประเทศ โดยทำการเทียบเคียงเพื่อนำปรับปรุงในการจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสงให้ยั่งยืน โดยการวิจัยพบว่า การจัดการป่าชุมชนของบ้านทาป่าเป่าที่เป็นต้นแบบของประเทศไทยมีกระบวนการจากการโดยเปิดเวทีประชาคมค้นหาตนเองร่วมกัน แล้วนำเอาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาความเชื่อศรัทธาทางศาสนาแก้ไขปัญหา จนเกิดการตั้งกรรมการป่าตั้งกฎการใช้ป่าร่วมกัน โดยมีชุมชนเป็นหลักจนเกิดผลสำเร็จ และการค้นพบกระบวนการจัดการป่าของตำบลนาชุมแสง นั้นเริ่มจากผู้นำรวมตัวกันแล้วเปิดเวทีประชาคม ปรับกระบวนการคิดตามวิถีชุมชน โดยนำเอาศรัทธาความเชื่อด้านศาสนาเป็นหลักยึด มีพิธีกรรมการบวชป่า ตั้งกฎระเบียบการใช้ป่า เมื่อเปรียบเทียบกับต้นแบบแล้วพบว่า กระบวนการส่วนมากคล้ายกันแต่มีข้อแตกต่างเพียงไม่กี่ประเด็น เช่น คณะกรรมการของนาชุมแสงส่วนมากมาจากผู้นำ บ้านทาป่าเป่ามาจากคนในชุมชนเลือกกันเอง หลังเปรียบเทียบแล้วนำมาปรับให้เป็นแนวทางในการจัดการป่าชุมชนของนาชุมแสงเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนนั้น ได้ตั้งกลุ่มจิตอาสาซึ่งเป็นเยาวชนเป็นรุ่นๆ ตั้งกลุ่มองค์กรในตำบล พร้อมองค์กรของรัฐที่อยู่ทั้งใน และนอกพื้นที่ทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการใช้ป่าชุมชน ตั้งกฎการใช้ป่าร่วมกันตั้งกองทุนป่ามีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการบวชป่าทุกปีโดยมีกุศโลบายที่ว่า บวชร่วมใจ รักษาป่าเดิม ปลูกเพิ่มป่าใหม่ เพื่ออนาคตป่าชุมชนตำบลนาชุมแสงจะอยู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

ปณณพงศ์ วงศ์ณาศรี (2559) ได้ทำการศึกษา ทูทางสังคมกับข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยเห็นว่า ทุนทางสังคม เป็นสินทรัพย์สาธารณะที่มีค่าของสังคมอันเกิดจากการที่มนุษย์ได้หล่อหลอมสั่งสมขึ้นมาเกิดเป็นบรรทัดฐาน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งถือได้ว่าเป็นทุนขั้นพื้นฐานของสังคมที่ช่วยเชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ฉะนั้น กลไกการบูรณาการทุนทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันตามบริบทของท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อการบูรณาการทางความรู้ ความคิด กับทุนสังคมนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับทุนทางสังคม และข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยพบว่าทุนทางสังคมก็เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการบูรณาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในทุกด้าน โดยอาศัยกลไกประชารัฐหรือความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น โดยข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นโดยอาศัยกลไกประชารัฐ ประกอบด้วย 1) นโยบายการบริหารของผู้นำยึดหลักกลไกประชารัฐที่ดีเป็นแนวทางในการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น 2) นโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วน

ประชาชนในเชิงรุกและ 3) นโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการแสวงหาความร่วมมือในรูปแบบของเครือข่ายใหม่ และการรักษาเครือข่ายเดิม เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามหลักการกลไกประชารัฐที่ดี

ภัทร ยืนยง และชนิตา รักษ์พลเมือง (2558) ได้ทำการศึกษา การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง 2) เพื่อศึกษาแนวทางการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงวิธีการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยการศึกษากรณีศึกษา (case study) คือ เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา การวิจัยได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก อภิปรายกลุ่ม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การใช้เทคนิคการศึกษาการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ (1) การก่อรูปกระบวนการเรียนรู้ ของคน กลุ่มคน ชุมชน ในพื้นที่ลุ่มน้ำ (2) การเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ภายในลุ่มน้ำ (3) การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ในลุ่มน้ำ และ (4) การโยงโย เครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างลุ่มน้ำ 2) แนวทางการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย (1) แนวทางการเรียนรู้ในการสร้างผู้กระทำการ (2) แนวทางการเรียนรู้ในการปฏิบัติการ (3) แนวทางการเรียนรู้ในการสร้างพื้นที่ทางสังคมและ (4) แนวทางการเรียนรู้ในการสะสมและแสวงหาทุน

สวิตตา ตีรณวัฒนากุล (2557) ได้ทำการศึกษา การปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชนของกลุ่มฮักเมืองน่าน โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและพัฒนาการของการขับเคลื่อนเรื่องสิทธิชุมชน และความคิดความเชื่อเกี่ยวกับสิทธิชุมชนในปัจจุบันว่ามีทิศทางเช่นไร รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางกฎหมายและทางปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิชุมชน โดยพิจารณาศึกษากลุ่มฮักเมืองน่าน ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนในทางปฏิบัติของชุมชนในจังหวัดน่าน และมีส่วนร่วมในการผลักดันให้สิทธิชุมชนทางกฎหมายมีผลปฏิบัติได้จริง แม้ว่าในช่วงกว่า 20 ปีที่ผ่านมาสิทธิชุมชนกับประเด็นป่าชุมชนจะขยายตัวไปอย่างมากทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ออกมารองรับต่อความสำเร็จของป่าชุมชนจำนวนมาก ทว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบันที่ปรากฏต่อสาธารณชนทั่วไปได้สะท้อนถึงความผันแปรบางอย่างในสังคมเมืองน่าน และถูกตั้งคำถามต่อการดำรงอยู่ของสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนภายใต้หลักการของสิทธิชุมชน การศึกษาของงานวิจัยนี้พบว่า การ

ขับเคลื่อนในทางปฏิบัติของสังคมที่ผ่านมาได้ส่งอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการบัญญัติสิทธิชุมชนในทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม แม้จะมีกฎหมายเข้ามารองรับสิทธิไว้ตามรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปีพ.ศ.2540 แต่ก็ปรากฏความไม่คืบหน้าในทางกฎหมายที่ส่งผลถึงความไม่มั่นคงในทางปฏิบัติ ด้วยปัจจัยเชิงแนวคิดสองประการคือ 1) ปัญหาแนวคิดการรับรองสิทธิชุมชน และ 2) ปัญหาแนวคิดในการจัดการทรัพยากรของรัฐ นอกจากนี้ จากการศึกษาของกลุ่มฮักเมื่องน่านยังมีข้อค้นพบที่สำคัญคือ พบว่า เกิดความเปลี่ยนแปลงที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างรูปแบบวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เคยพึ่งพิงกับทรัพยากรป่าไม้ กับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่ได้สะท้อนถึงการเคลื่อนตัวของสิทธิชุมชนในทางปฏิบัติ จากประเด็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้ไปสู่ประเด็นการจัดการทรัพยากรที่ดินซึ่งมีแนวโน้มไปสู่ระบบสิทธิที่มีการซ้อนทับระหว่างสิทธิหน้าหมูกับสิทธิของความเป็นปัจเจกมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นการที่รัฐไม่สามารถรองรับสิทธิชุมชนในทางกฎหมายได้ชัดเจนก็ได้สร้าง “พื้นที่สีเทา” ของอำนาจการจัดการทรัพยากรขึ้นในจังหวัดน่าน ซึ่งเกิดจากความไม่ชัดเจนระหว่างสิทธิของชุมชนที่ควรจะเป็น กับอำนาจในการอนุรักษ์ดูแลของภาครัฐ อันอาจเป็นสาเหตุให้ความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนอุบัติขึ้นอีกในไม่ช้า

สุพจน์ตรศักดิ์ หนูขาว (2558) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารปกครองสิ่งแวดล้อม: ความหมาย ระดับ และรูปแบบกลไกการบริหารปกครอง โดยบทความมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจลักษณะสำคัญ และข้อถกเถียงเชิงวิชาการเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารปกครองสิ่งแวดล้อม (environmental governance) ใน 3 ประเด็นหลัก คือ 1) การนิยามความหมาย 2) ระดับของการบริหารปกครองสิ่งแวดล้อม และ 3) รูปแบบกลไกที่ใช้ในการบริหารปกครองสิ่งแวดล้อม การศึกษาพบว่า แนวคิดการบริหารปกครองสิ่งแวดล้อมมีความหลากหลายในแง่ของการให้ความหมาย แต่ภาพรวมมีจุดร่วมกันในลักษณะเน้นการจัดการหรือกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม สำหรับระดับของการบริหารปกครองสิ่งแวดล้อมที่ค้นพบในงานทางวิชาการปัจจุบันอาจแบ่งได้เป็น 4 ระดับ ได้แก่ (1) การบริหารปกครองสิ่งแวดล้อมระดับโลก (2) การบริหารปกครองสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาค (3) การบริหารปกครองสิ่งแวดล้อมระดับประเทศ และ (4) การบริหารปกครองพหุระดับ ทั้งนี้ การบริหารปกครองสิ่งแวดล้อมแต่ละระดับมีรูปแบบกลไกที่ใช้สนับสนุนการบริหารปกครองสิ่งแวดล้อมใน 3 รูปแบบ ได้แก่ (1) รูปแบบกฎเกณฑ์หรือระบอบ (regime) (2) รูปแบบเครือข่าย (network) และ (3) รูปแบบสถาบันหรือองค์การ (institution or organization) ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมการบริหารปกครองสิ่งแวดล้อมใน แต่ละระดับให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

อนุสรณ์ พัฒนาคานต์ (2559) ได้ทำการศึกษา เครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมจังหวัดชัยภูมิ โดยการวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาการเกิดขึ้นและพัฒนาการรวมกลุ่มของเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเกษตรกรตติณภูในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดชัยภูมิ 2.ศึกษาลักษณะกิจกรรมกลุ่มและบทบาทการทำหน้าที่ของเครือข่าย 3.ศึกษากระบวนการภาคพลเมืองในการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆในเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเกษตรกรดินภูในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชัยภูมิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ประกอบด้วย ผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ จำนวน 8 กลุ่ม ในเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเกษตรกรดินภูเพื่อการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชัยภูมิ รวมทั้งสิ้น 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงการ ผลการศึกษาพบว่า การรวมกลุ่มของเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเกษตรกรดินภูในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม เกิดจากปัญหาทรัพยากรป่าไม้เสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนทำให้เกิดการบุกรุกป่าจนกระทั่งเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ จึงได้เกิดแนวคิดของกลุ่มผู้นำเพื่อรักษาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันโดนเริ่มจากส่งเสริมอาชีพในชุมชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มออมทรัพย์และเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆเข้ามาร่วมเป็นเครือข่าย ตลอดจนการบริหารแบบร่วมมือในแนวราบ นอกจากนี้ยังศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นๆแล้ว นำเอาความรู้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน เช่น หน่วยงานราชการ สถาบันอุดมศึกษา องค์กรเอกชน ในลักษณะประชาสังคม ทำให้เครือข่ายองค์กรชาวบ้านเกษตรกรดินภูเพื่อการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมขยายพันธมิตรทางการพัฒนาและยกระดับแผนงานพัฒนาของเครือข่ายไปบรรจุไว้ในแผนงานพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

อัคริมา พลกำจัด (2559) ได้ทำการศึกษา ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมี : ประชาธิปไตยฐานรากกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและการก่อตัวขององค์กรชุมชนและการขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วมผ่านธรรมนูญลุ่มน้ำภูมี และผลการนำธรรมนูญลุ่มน้ำภูมีไปปฏิบัติใช้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) จากการศึกษาข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการและการก่อตัวขององค์กรชุมชนและการขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วมผ่านธรรมนูญลุ่มน้ำภูมี เป็นผลการพัฒนาจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำและเสื่อมโทรมลง และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน จึงเกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำภูมี โดยมีธรรมนูญลุ่มน้ำภูมีเป็นกลไกและเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลของการใช้ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมีไปปฏิบัติการ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามธรรมนูญลุ่มน้ำภูมี ไม่ได้มีผลโดยตรงต่อทางกฎหมาย จึงต้องมีการรณรงค์ส่งเสริมการตระหนักรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมีเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลังทางสังคม และการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรให้ยั่งยืน

ฮัสสัน คูมาลี (2555) ได้ทำการศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการ ทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี มีวัตถุประสงค์ศึกษา กระบวนการกำเนิดและการเคลื่อนไหวเพื่อการจัดการ ทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานีของกลุ่ม เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี ซึ่งการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กำเนิดกลุ่มเครือข่ายอ่าว ปัตตานีนั้นเนื่องจากได้รับผลกระทบทางด้านทรัพยากร ทำมาหากินจากการเข้ามาทำการเข้ามาทำการ ประมงในเขตชายฝั่งทะเลและอ่าวปัตตานีของเรืออวน ลาก อวนรุน ซึ่งหน่วยงานและโครงสร้างการ จัดการทรัพยากรไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ โดย แนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นมีการใช้ยุทธวิธี การขัดขวางทำลายระบบการเมือง ได้แก่ การชุมนุมประท้วง และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมือง ปกติ ได้แก่ การยื่นหนังสือให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและร่วมชุมนุมแสดงสิทธิ รวมถึงแนวทางการ เคลื่อนไหวอนุรักษ์ทรัพยากรโดยตรง โดยวิธีการสร้างมาตรการเพื่อป้องกันการเข้ามาคุกคาม ทรัพยากรจากภายนอกและวิธีการจัดกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรทางกายภาพ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจรูปแบบเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research methodology) โดยการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากข้อมูลทุติยภูมิ ที่เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ข่าวสาร สื่ออินเทอร์เน็ต และงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิโดยการลงพื้นที่ภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน ที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าในพื้นที่จังหวัดน่าน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่จะมาเป็นแนวทางในวิธีวิเคราะห์ สรุปประเด็น ตีความ และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา การออกแบบการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัยของการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

สำหรับกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ การศึกษาความเชื่อมโยงของลักษณะโครงสร้างเครือข่าย ได้แก่ บริบทในการจัดตั้งเครือข่าย การก่อเกิดเครือข่าย ความสัมพันธ์ในเครือข่าย สมาชิก แกนนำ/ผู้ประสานงานของเครือข่าย และลักษณะการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ภายใต้บริบทภูมิสังคมของจังหวัดน่าน ได้แก่ การกำหนดรูปแบบกติกาของเครือข่าย แนวทางการจัดการเครือข่าย ในการสนับสนุนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่ยั่งยืนในจังหวัดน่าน ซึ่งในการศึกษานี้จะพิจารณาจาก การเกิดความตระหนักในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร การเกิดนวัตกรรม (กระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่) การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และการเกิดพลังหรืออำนาจในการต่อรอง ข้อใดข้อหนึ่งเป็นอย่างน้อย ดังนั้น ภายใต้กรอบแนวคิดนี้ผู้ศึกษาจึงทบทวนวรรณกรรม ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ เครือข่ายทางสังคม ทูทางสังคม การขับเคลื่อนทางสังคม บริบทภูมิสังคมของจังหวัดน่าน เพื่อนำมาสังเคราะห์แนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม พัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. ลักษณะโครงสร้างเครือข่าย ในงานวิจัยนี้จะพิจารณาได้จาก

1.1 บริบทในการจัดตั้งเครือข่าย เป็นสาเหตุของการรวมตัวเครือข่าย เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองโดยลำพังแต่ต้องอาศัยการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรและข้อมูลข่าวสารกัน การสร้างความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน การแสวงหาแกนนำที่ดีที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ การสร้างหรือขยายเครือข่ายให้กว้างขวางมากขึ้น ด้วยเหตุผลสำคัญของการสร้างเครือข่ายทางสังคม ได้แก่

- การตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน
- การคำนึงถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับร่วมกัน
- ความต้องแลกเปลี่ยนจากความสัมพันธ์ในองค์การเครือข่าย
- การชักชวน/การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ
- ต้องการสร้างแนวร่วมสมาชิกในการเรียนรู้หรือการต่อรองเพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

1.2 การก่อเกิดเครือข่าย เป็นลักษณะการรวมตัวของปัจเจกบุคคล เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายในทางเดียวกัน โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและข้อมูลข่าวสารกัน การสร้างความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน การแสวงหาแกนนำที่ดีที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ การสร้างหรือขยายเครือข่ายให้กว้างขวางมากขึ้น โดยจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, 2547)

- เครือข่ายเชิงพื้นที่ คือ การรวมตัวของ กลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกัน เป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป้าหมายนำทาง และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่าง ๆ ออกจากกันโดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

- เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม คือ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

- เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ คือ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม เป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่าง ๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้น

1.3 ความสัมพันธ์ในเครือข่าย เป็นลักษณะการเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือบทบาทการทำงานร่วมกันของกลุ่มปัจเจกต่อปัจเจก ปัจเจกต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย ในการร่วมมือกันจัดระบบโครงสร้าง กำหนดยุทธศาสตร์ และรูปแบบการทำงาน เพื่อต้องการที่จะบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ และรับผลประโยชน์ร่วมกัน ประกอบด้วย 2 ลักษณะ ได้แก่

- โครงสร้างความสัมพันธ์ไม่เป็นทางการ
- โครงสร้างความสัมพันธ์เป็นทางการ

1.4 สมาชิก แคนนำ/ผู้ประสานงานของเครือข่าย ซึ่งจะพิจารณาได้จากบทบาทของสมาชิกและภาคีในเครือข่าย ได้แก่

- บทบาทในการดำเนินกิจกรรมหลักของเครือข่าย คือ บทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบที่ภาคีเครือข่ายนั้นต้องดำเนินกิจกรรมตามหน้าที่ของตัวเองที่มีอยู่และตามวัตถุประสงค์ที่เครือข่ายได้มอบหมายให้เป็นอย่างสำคัญ เช่น เครือข่ายป่าชุมชน ก็มีหน้าที่หลักในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนที่เน้นการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในเขตป่าชุมชน เป็นต้น

- บทบาทในการเชื่อมประสานการทำงาน คือ บทบาทของภาคีเครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานการทำงานกิจกรรมในพื้นที่ของเครือข่ายย่อย โดยสามารถเชื่อมต่อบรรยากาศการทำงานของหลายๆ เครือข่ายร่วมกันให้ได้ ทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่และเชิงประเด็น

- บทบาทในการสนับสนุนการทำงาน คือ บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการสนับสนุนทุน ลักษณะต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้

2. ลักษณะการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ คือ กระบวนการหรือกลไกในการขับเคลื่อนการแสวงหาแนวร่วมก่อร่างเครือข่าย(การวางแผน) การขับเคลื่อนการดำเนินงาน/กิจกรรม และการขับเคลื่อนการพัฒนาให้ยั่งยืน ซึ่งในงานวิจัยนี้จะพิจารณาได้จาก

2.1 การกำหนดรูปแบบกติกาของเครือข่าย เป็นสร้างข้อตกลงและการปฏิบัติร่วมกันในการจัดการทรัพยากรชุมชน พิจารณาได้ 3 ระดับ ได้แก่

- กติการะดับปฏิบัติการ คือ กติกาที่เกิดจากผู้จากใช้ประโยชน์จากทรัพยากรกำหนด เป็นกติกาที่มีการกำหนดแนวทางการตัดสินใจของผู้ใช้ทรัพยากร กลยุทธ์ การตรวจติดตาม การบังคับใช้กฎกติกา จนถึงการแข่งขันผลประโยชน์ และกติการะดับนี้จะเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรและทรัพยากรโดยตรง

- กติกากำกับทางเลือกร่วม คือ กติกาที่ให้ผู้ใช้ทรัพยากร ผู้มีอำนาจหรือเจ้าหน้าที่ เป็นผู้ออกนโยบายเกี่ยวกับว่าทรัพยากรจะถูกบริหารจัดการอย่างไร โดยกติการะดับนี้จะมีผลทางอ้อมต่อกติกาในระดับปฏิบัติการ

- กติการะดับธรรมนูญ คือ กติกาที่กำหนดว่าใครบ้างที่มีสิทธิ์เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกติกากำกับทางเลือกร่วมบ้าง และเป็นกติกาที่ให้ผู้มีสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกติกา โดยมีกรอบหรือหลักเกณฑ์ในการกำหนดกติกาในการจัดการทรัพยากรร่วม

2.2 แนวทางการจัดการ/ขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ เป็นกระบวนการหรือกลไกในการสนับสนุน การส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ตลอดจนการนำองค์ความรู้ ประสบการณ์ แนวทางการทำงานจากเครือข่ายมาใช้ในการพัฒนากิจกรรมและเคลื่อนไหวทางสังคมที่สอดคล้องกับความวัตถุประสงค์ของเครือข่ายในการจัดการที่จะส่งเสริมการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน ได้แก่

- การสร้างความเป็นองค์การเครือข่ายและการทำให้มั่นคง ได้แก่ การกำหนดโครงสร้างการทำงาน การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย และการจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสาร

- การบริหารแผนงาน ได้แก่ แผนการระดมทุนและแนวร่วม แผนงานกิจกรรม-โครงการ

- การดำเนินงาน/กิจกรรม ได้แก่ การประสานความร่วมมือและการสร้างความรู้สึกร่วมกันกับกระบวนการทำงานเครือข่าย การจัดการกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาความรู้ใหม่ร่วมกัน และการทบทวนและประเมินผลร่วมกัน

- การรักษาความต่อเนื่องของเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายในระยะถดถอย ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมและขยายพื้นที่อย่างต่อเนื่อง การแสวงหาทรัพยากรสนับสนุนการให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาภายในเครือข่าย และการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

3. แนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ คือ ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่เครือข่ายนั้นได้รับ จากการรวมตัว/การดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย ซึ่งในงานวิจัยนี้จะพิจารณาได้จาก

3.1 การเกิดความตระหนักในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร คือ ผลการดำเนินงานของเครือข่ายในการกระตุ้นให้สมาชิกของเครือข่ายได้รับรู้ถึงปัญหาหรือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นว่ามีผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดจิตสำนึก ความตระหนักในสำคัญของทรัพยากร อยากที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานของเครือข่าย

3.2 การเกิดนวัตกรรม (กระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่) คือ เทคโนโลยี กระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่ แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาใหม่ที่ปัจเจกบุคคล กลุ่ม ภาควิชาเครือข่าย ได้รับเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากการร่วมกิจกรรมของเครือข่าย

3.3 เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น คือ ความสามารถผสมผสานความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมกับความรู้ใหม่ที่ได้จากภายนอกชุมชน เพื่อการจัดการปัญหาทรัพยากรในระดับท้องถิ่นได้ด้วยตัวเอง เช่น การกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ ด้านการป้องกันรักษาป่า ด้านการปลูกป่า ด้านการดูแลรักษาป่าและด้านการป้องกันไฟป่า เป็นต้น

3.4 การเกิดพลังหรืออำนาจในการต่อรอง คือ พลังของสมาชิกและภาคีเครือข่ายที่ส่งผลให้กลุ่มองค์กรหรือเครือข่ายอื่น ๆ ให้ความเกรงใจ ทำให้เครือข่ายมีอำนาจในการต่อรองและสามารถผลักดันข้อเสนอของเครือข่ายไปสู่การแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายได้

3.2 การออกแบบการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสำรวจเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายที่มีความเชื่อมโยงต่อผลสัมฤทธิ์และข้อจำกัดในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน เพื่อเสนอแนะแนวทางของการทำงานของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในภาครัฐ เอกชนและประชาชนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่จะมาเป็นแนวทางในวิธีวิเคราะห์สรุปประเด็น ติความ และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้ศึกษาจึงได้ออกแบบประเด็นในการศึกษาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังตารางที่ 3.1 ดังนี้

ตารางที่ 3.1 การออกแบบการศึกษา

วัตถุประสงค์	ประเด็นที่ต้องการศึกษา	วิธีการเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูล-ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
1. เพื่อสำรวจเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน	1.การก่อรูปเครือข่าย 1.1 บริบทของชุมชนและทรัพยากรป่าไม้ 1.2 ปรัชญาของเครือข่าย 1.3 การก่อเกิดเครือข่าย	1. การสืบค้นเอกสาร รายงานการสำรวจสถิติ ต่าง ๆที่เกี่ยวข้อง 2. การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน 3. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน	1. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน และเว็บไซต์ของหน่วยงานต่าง ๆที่เกี่ยวข้อง 2. ผู้บริหาร หัวหน้าคณะดำเนินงานของหน่วยงาน/องค์กร ภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้อง 3. พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ และพื้นที่ป่าชุมชนในชุมชน พฤติกรรมการอนุรักษ์ของสมาชิกเครือข่าย
2. เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน	1. โครงสร้างเครือข่าย 1.1 แกนนำ/ผู้ประสานงานของเครือข่าย 1.2 มวลสมาชิกของเครือข่าย 1.3 ความสัมพันธ์ในเครือข่าย 2. กลไกการขับเคลื่อนเครือข่าย 2.1 รูปแบบกติกาของเครือข่าย 2.2. การระดมทุนและทรัพยากร	1. การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน 2. การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน 3. การสังเกตการณ์จากพฤติกรรมและการมี	1. ผู้บริหาร หัวหน้าคณะดำเนินงาน ของเครือข่าย หน่วยงาน/องค์กร ภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้อง 2. ผู้บริหาร หัวหน้าคณะดำเนินงาน ของเครือข่าย หน่วยงาน/องค์กร ภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้อง 3.พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่ป่า

วัตถุประสงค์	ประเด็นที่ต้องการศึกษา	วิธีการเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูล-ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	2.3 กลไกที่ใช้ในการขับเคลื่อน 2.4 การดำเนินงานของเครือข่าย	ส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของสมาชิกเครือข่าย	ชุมชนในชุมชนเป้าหมาย และการลงพื้นที่ เข้าร่วมเวทีการประชุมรับฟังความคิดเห็น การถอดบทเรียนของสมาชิกเครือข่าย
3. เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน	1. ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเครือข่ายกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ 2. ความสัมพันธ์ระหว่าง กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ป่า	1. การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน 2. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน	1. ผู้บริหาร หัวหน้าคณะดำเนินงานของเครือข่าย หน่วยงาน/องค์กร ภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง 2. พื้นที่โครงการนำร่อง พฤติกรรมการอนุรักษ์ของสมาชิกเครือข่าย พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่ป่าชุมชนในชุมชนเป้าหมาย

3.3 วิธีวิจัย

การศึกษานี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research methodology) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากข้อมูลทุติยภูมิโดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ข่าวสาร สื่ออินเทอร์เน็ต และงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิโดยการลงพื้นที่ภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ และตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา มีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.3.1 พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ แต่ภายหลังปี พ.ศ.2517 ทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านถูกทำลาย จากยุทธการปราบปรามคอมมิวนิสต์และพืชเชิงเดี่ยว คือ ข้าวโพดและมีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มมากขึ้น ภูเขาที่เคยเป็นป่าไม้และป่าต้นน้ำ กลายเป็นภูเขาหัวโล้น ป่าไม้หายไป ดินพังทลาย สารเคมีปนเปื้อนในแหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบวงกว้างทั้งในระดับชุมชนและสาธารณะ จึงเริ่มมีการมีการรวมตัวกันของกลุ่มบุคคล ซึ่งมีสมาชิกเป็นพระ เณร ครู หมอ ข้าราชการและหน่วยงานราชการ นักพัฒนา องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำชุมชน บุคคลทั่วไป ทั่วทั้งจังหวัดน่านที่มีความสนใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ เห็นสภาพปัญหาพื้นที่ป่าในจังหวัดน่านถูกทำลายไปมาก จึงเกิดความคิดอยากจะทำฟื้นฟูจิตสำนึกของชาวบ้านและเกิดความร่วมมือกันโดยเฉพาะเรื่อง การฟื้นฟูสภาพป่า โดยมีการสร้างกิจกรรมในการจัดการตนเองอย่างเข้มแข็งทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ซึ่งมีการรวมกลุ่มจากจุดเล็ก ๆ และขยายเครือข่ายกระจายไปทั่วทั้งจังหวัดน่าน ตัวอย่างเช่น กลุ่มบ้านหลวงหวงป่า ที่อำเภอบ้านหลวง ชุมชนที่ศิลาเพชร ศิลาแลง ที่อำเภอบัวชุมชนจังหวัดน่าน กลุ่มฮักเมืองน่าน ที่มีการจาริกธรรมของพระครูพิทักษ์นันทคุณ ปฐมบทของพิธีบวชป่าและสืบชะตาแม่น้ำ ที่กลายเป็นกุศโลบายในการจัดการป่าชุมชนทั่วประเทศ เป็นต้น

3.3.2 บริบทของพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

1. ที่ตั้งอาณาเขต

ตั้งอยู่ติดกับชายแดนทางด้านทิศตะวันออกของภาคเหนือตอนบน ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถยนต์ ประมาณ 668 กิโลเมตร บริเวณเส้นรุ้งที่ 18 องศา 46 ลิปดา 30 พิลิปดาเหนือ เส้นแวงที่ 102 องศา 46 ลิปดา 44 พิลิปดาตะวันออก ระดับความสูงของพื้นที่อยู่สูง 2,112 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีพื้นที่ 11,472.076 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,170,045 ไร่

อาณาเขตโดยรอบของจังหวัดน่าน

ทิศเหนือ ประกอบด้วย อำเภอเขียงกลาง อำเภอปัว มีอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอบ่อเกลือ ที่มีพื้นที่ติดต่อกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ เชียงฮ่อน - หงสา (สปป.ลาว)

ทิศตะวันออก ประกอบด้วย อำเภอภูเพียง อำเภอสันติสุข โดยมีอำเภอแม่จริม อำเภอเวียงสา มีพื้นที่ติดต่อกับแขวงไชยบุรี (สปป.ลาว)

ทิศใต้ ประกอบด้วย อำเภอนาน้อย อำเภอนาหมื่น มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดอุดรดิตต์ อำเภอนาน้อย มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดแพร่ อำเภอเวียงสา มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดแพร่

ทิศตะวันตก ประกอบด้วย อำเภอบ้านหลวง มีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอเขียงม่วน จังหวัดพะเยา อำเภอท่าวังผา มีพื้นที่ติดกับอำเภอปง จังหวัดพะเยา อำเภอสองแคว มีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอเขียงคำ จังหวัดพะเยา

ทิศเหนือ และทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เป็นระยะทางยาวประมาณ 227 กม.

จังหวัดน่านมีทิวเขาหลวงพระบางและทิวเขาฝิปันน้ำ ซึ่งเป็นทิวเขาหินแกรนิตที่มีความสูง 600 - 1,200 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ทอดผ่านทั่วจังหวัด คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด

2. ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ของจังหวัดน่านโดยทั่วไป มีสภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่น ลอนชันเกิน 30 องศา ประมาณร้อยละ 85 ของพื้นที่จังหวัด ส่วนลูกคลื่นลอนลาด ตามลุ่มน้ำ จะเป็นที่ราบแคบ ๆ ระหว่างหุบเขาตามแนวยาวของลุ่มน้ำ น่าน ส่า ว้า ปัว และกอน จังหวัดน่านมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 7,170,045 ไร่ หรือ 11,472.07 ตารางกิโลเมตร จำแนกเป็น

1. พื้นที่ป่าไม้และภูเขา 3,437,500 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 47.94
2. พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม 2,813,980 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 39.24
3. พื้นที่ทำการเกษตร 876,043 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 12.22
4. พื้นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 43,522 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.60

3. ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดน่าน มีความแตกต่างกันของฤดูกาล โดยอากาศจะร้อนอบอ้าวในฤดูร้อน และหนาวเย็นในฤดูหนาว โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดพาเอาความชุ่มชื้นมาสู่ภูมิภาค ทำให้มีผลตกชุก ในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน และจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดพาเอาความหนาวเย็นสู่ภูมิภาคในเดือนตุลาคมถึงกุมภาพันธ์ และในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายนจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ทำให้มีสภาพอากาศร้อน นอกจากนี้จังหวัดน่าน ยังมีสภาพภูมิประเทศโดยรอบเป็นหุบเขาและ

ภูเขาสูงชันมาก ทิวเขาวางตัวในแนวเหนือใต้ทำให้บริเวณยอดเขา สามารถรับความกดอากาศสูงที่แผ่มาจากประเทศจีนในฤดูหนาวได้อย่างทั่วถึงและเต็มที่ ขณะเดียวกันที่ทิวเขาวางตัวเหนือใต้ ทำให้เสมือนกำแพงปิดกั้นลมมรสุมทางทิศตะวันออก รวมทั้งยังมีระดับความสูงเฉลี่ยบนยอดเขากับความสูงเฉลี่ยที่ผิวแตกต่างกันมาก และยังมีระดับความสูงเหนือระดับน้ำทะเล จากปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ในตอนกลางวันถูกอิทธิพลของแสงแดดเผาทำให้อุณหภูมิร้อนมาก และในตอนกลางคืนจะได้รับอิทธิพลของลมภูเขา พัดลงสู่หุบเขา ทำให้อากาศเย็นในตอนกลางคืน

4. พัฒนาการของทรัพยากรป่าไม้จังหวัดน่าน

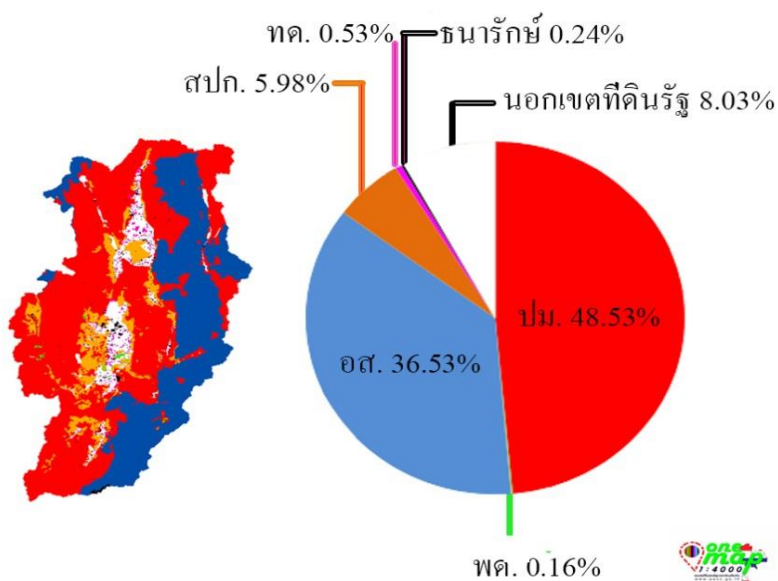
ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติปี พ.ศ.2507 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้กว่า 6,435,792 ไร่ ซึ่งคิดเป็น 84% ของพื้นที่ทั้งหมด จังหวัดน่านเริ่มสูญเสียพื้นที่ป่าไม้เริ่มจากปี พ.ศ. 2510 ที่รัฐบาลเปิดให้สัมปทานป่าไม้แก่ธุรกิจเอกชน ก่อรูปกับการเกิดสงครามที่ยืดเยื้อระหว่างรัฐบาลไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย(พคท.) ในช่วงปี พ.ศ. 2510 – 2525 ที่จังหวัดน่านเป็นฐานที่มั่นของพคท. โดยรัฐบาลไทยได้มีนโยบายตัดถนนสายน่าน-ปัว-ทุ่งช้าง-บ่อเกลือ และน่าน-เมืองโพง-แม่จริม บ่อเกลือ ซึ่งเป็นถนนสายยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญและถูกทาง พคท.ต่อต้านอย่างหนัก การเปิดสัมปทานป่าและการตัดถนนสายยุทธศาสตร์ดังกล่าว ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดน่านเริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2513 - 2514 ชาวเขาเผ่าม้งและเมี่ยน(เย้า) นับหมื่นคนได้อพยพลี้ภัยสงครามจาก สปป.ลาว เข้ามาในเขตจังหวัดน่าน ซึ่งรัฐบาลไทยได้ตั้งค่ายอพยพขนาดใหญ่ที่บ้านน้ำยาว เป็นรอยเขตติดต่อระหว่างอำเภอสันติสุขกับอำเภอบัว โดยที่รัฐบาลไทยได้เคลื่อนย้ายผู้อพยพไปตั้งรกรากตามจุดยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อขัดขวางและปิดกั้นการเคลื่อนไหวของ พคท. ซึ่งหมู่บ้านผู้อพยพเหล่านี้ตั้งอยู่ในเขตป่าต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ชาวม้งได้ทำการถางป่าเพื่อทำไร่หมุนเวียนและขยายวงออกไปเรื่อย ๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวการสูญเสียป่าของจังหวัดน่านจึงทวีความรุนแรงมากขึ้น (สายบัว เข็มเพชรและสำรวย ผัดผล, 2557)

การลดลงของพื้นที่ป่าไม้จะสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในจังหวัดน่าน ในช่วงปี พ.ศ. 2538-2555 พบว่า ภายหลังจากการประกาศพระราชบัญญัติเขตป่าสงวนแห่งชาติในปี พ.ศ. 2532 พื้นที่ป่าธรรมชาติลดลง จาก 5,351,537 ไร่ ในปี พ.ศ. 2538 เหลือเพียง 3,127,743 ไร่ ในปี พ.ศ. 2555 หรือลดลงร้อยละ 41 แต่พื้นที่การเกษตรกลับเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 51 จากเดิมมีพื้นที่การเกษตร 2,143,731 ไร่ ในปี พ.ศ. 2538 เพิ่มเป็น 3,239,106 ไร่ ในปี พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่ควรอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำ พื้นที่ป่าธรรมชาติลดลงจากร้อยละ 39 ในปี พ.ศ. 2538 เหลือเพียงร้อยละ 19 ในปี พ.ศ. 2555 โดยการลดลงของพื้นที่ป่าเกิดขึ้นอย่างมากในช่วงปี พ.ศ. 2552 - 2555 (Wongtui, 2557 อ้างถึงใน จิรวรรณ กิจชัยเจริญ, พรสิริ สืบพงษ์สังข์, ชาญชัย แสงขโยสวัสดิ์, พนมศักดิ์ พรหมบุรมย์, 2558) สาเหตุหลักของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีการขยายตัวอย่างมาก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 โดยมีพื้นที่ปลูกเพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่า จากพื้นที่ปลูก 378,731

ไร่ ในปี 2550 เป็น 798,462 ไร่ ในปี พ.ศ. 2553 (สำนักงานการเกษตรจังหวัดน่าน, 2558) โดยพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นนั้นส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชันบนพื้นที่สูง ซึ่งการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพื้นที่การเกษตรทั้งหมดของจังหวัดน่านในปี พ.ศ. 2555 มีประมาณ 1.13 ล้านไร่พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่(พืชไร่ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ยาสูบ ถั่วและมันสำปะหลัง) รองลงมาเป็นพื้นที่ปลูกข้าว ตามด้วยพื้นที่ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นและพื้นที่ปลูกผักและไม้ดอก ตามลำดับ

ปัจจุบัน จังหวัดน่านมีเนื้อที่ทั้งหมด 7.58 ล้านไร่ มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมสภาพ 1,435,604 ไร่ แบ่งเป็น 1.ป่าเสื่อมสภาพในพื้นที่ลุ่มน้ำ 1 , 2 จำนวน 917,995 ไร่ 2.ป่าเสื่อมสภาพในพื้นที่ลุ่มน้ำ 3 , 4 , 5 จำนวน 517,609 ไร่ ซึ่งพื้นที่ป่าเสื่อมสภาพดังกล่าวสามารถดำเนินการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล ภายใต้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช) ได้ จำนวน 139,344 ไร่ โดยดำเนินการไปแล้ว 46,596 ไร่ ดังสรุปข้อมูลพื้นที่จังหวัดและการใช้ที่ดินจังหวัดน่าน ณ วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน, 2560)

การจำแนกพื้นที่จังหวัดน่าน	พื้นที่ (ไร่)
1. พื้นที่จังหวัดน่าน	7,581,035.02
2. พื้นที่ป่าอนุรักษ์ (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช)	2,747,669
3. พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (กรมป่าไม้)	3,309,422.15
4. รวมพื้นที่ป่าสมบูรณ์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์	4,404,587.55
5. รวมพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมทั้งป่าอนุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติ	4,404,587.55
6. พื้นที่ ส.ป.ก	457,773
7. พื้นที่ที่มีเอกสารทางราชการอื่น ๆ	457,773

ภาพที่ 3.1 การจำแนกพื้นที่ของจังหวัดน่าน
ที่มา: สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน (2560)

3.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิโดยศึกษาค้นคว้าจากแหล่งต่างๆ เช่น วารสาร บทความ ตำราวิชาการ เอกสารทางราชการ เอกสารการประชุม กฎหมาย และกฎระเบียบ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ VCD/VDO เป็นต้น รวมทั้งเอกสารการศึกษาค้นคว้าอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิด ทฤษฎี ได้แก่ บริบทภูมิสังคมจังหวัดน่าน ทูทางสังคม เครือข่ายทางสังคม การขับเคลื่อนทางสังคม แนวทางปฏิบัติการบริหารจัดการที่ดินป่าไม้ และประเด็นการศึกษา ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของป่าไม้จังหวัดน่าน ทูลักษณะต่าง ๆ ของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน และการเกิดพลังหรืออำนาจในการต่อรอง เพื่อผลักดันข้อเสนอของเครือข่ายไปสู่การแก้ไขปัญหาเชิงนโยบาย เป็นต้น เพื่อใช้ประกอบเป็นแนวทางการศึกษา และให้เกิดความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น อันจะช่วยให้สามารถปฏิบัติงานภาคสนามได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการดังนี้

1) การศึกษาแบบการสังเกตการณ์

ผู้ศึกษาเข้าร่วมเวทีการเสวนารับฟังความคิดเห็น การถอดบทเรียน “เวทีน่านพอร่ม” เรื่อง ทรัพยากรป่าไม้ น้ำและที่ดินจังหวัดน่าน วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2561 และงาน “มหกรรมวิทย์สร้างอาชีพ ยกระดับภูมิภาค” ที่จัดขึ้นในพื้นที่จังหวัดน่าน วันที่ 21-22 เมษายน พ.ศ. 2561 และได้สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรเครือข่าย ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพของป่าไม้ ทัศนคติ-พฤติกรรม ความรู้ด้านต่าง ๆ การพึ่งพาตัวเองของกลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมเครือข่าย บริบทชุมชน(เศรษฐกิจ-สังคม-สิ่งแวดล้อม) นโยบายและรูปแบบการจัดการทรัพยากรและป่าไม้ในพื้นที่ เครื่องมือ-เทคโนโลยีต่าง ๆ ไปใช้ในชุมชน การประชุมรับฟังความคิดเห็น การถอดบทเรียน เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปสร้างสัมพันธ์กับชาวบ้าน สมาชิกองค์กรเครือข่าย ผู้นำองค์กรเครือข่าย และเจ้าหน้าที่ระดับบริหาร และระดับปฏิบัติการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ในบทบาทของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้ศึกษามีการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบไม่เป็นทางการ ด้วยแนวคำถามการสัมภาษณ์เป็นคำถามปลายเปิด แบบกึ่งมีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร คณะกรรมการและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายและจัดการเครือข่าย รวมทั้งผู้สนับสนุน เจ้าหน้าที่ระดับบริหาร และระดับปฏิบัติการของทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน อีกทั้งมีการเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถแสดงความคิดเห็นนอกกรอบได้ หากข้อมูลนั้นเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยแล้วจึงขยายการสืบค้นข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักดังกล่าว ไปสู่ผู้ให้ข้อมูลระดับอื่น ๆ เพื่อช่วยเสริมให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดขึ้น และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. เอกสารทางวิชาการ งานวิจัย

เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาและการวิเคราะห์ สำหรับการศึกษารวบรวมรูปแบบเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ โดยการเก็บจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เอกสาร รายงานสรุปผลการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ เพื่อการฟื้นฟูป่าในพื้นที่จังหวัดน่าน เป็นต้น

2. สมุดบันทึกภาคสนาม

เพื่อจดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์

3. เครื่องบันทึกเสียง

เพื่อบันทึกบทสนทนา ผู้วิจัยใช้วิธีการบันทึกเสียงเพื่อเป็นการช่วยจำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยทำการขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อนเสมอ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงการบันทึก

4. กล้องถ่ายภาพ

เพื่อบันทึกข้อมูลภาพระหว่างการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะใช้วิธีการถ่ายภาพเพื่อสามารถระลึกถึงบริบท บรรยากาศที่เกิดขึ้นโดยการสังเกตและระหว่างการสัมภาษณ์ หากจะมีการนำภาพถ่ายต่าง ๆ ไปใช้ในการใดก็ตาม ผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาพนั้นก่อนเสมอ

5. แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ แบบการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้างๆ ล่วงหน้า เน้นสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบบไม่เป็นทางการ จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยนี้ ดังนี้

- 1) ศึกษาการสร้างแบบสัมภาษณ์สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพจากตำรา
- 2) ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงานรูปแบบเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้มาเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก
- 3) สร้างประเด็นคำถามการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่สอดคล้องกับประเด็นในการศึกษาที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่น่ามาใช้เป็นแนวทางในการแสวงหาคำตอบตามกรอบแนวคิดในการวิจัย และสอดคล้องกับความมุ่งหมายที่เป็นแก่นของการศึกษาที่ต้องการ

3.4 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และกำหนดพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง เพื่อให้สะท้อนภาพของรายละเอียดของประเด็นที่ต้องการทำการศึกษา ผู้ศึกษาจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากประชาชน บุคลากรในหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยต้องเป็นผู้ที่ความตั้งใจให้ข้อมูล และสามารถให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดี ซึ่งประกอบด้วย

1. ผู้บริหารและหัวหน้าคณะดำเนินงาน
2. หัวหน้าคณะทำงานโครงการนำร่อง
3. ผู้นำชุมชน/กลุ่ม/เครือข่ายที่เข้าร่วมกิจกรรม
4. เจ้าหน้าที่ระดับบริหาร และระดับปฏิบัติการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
5. ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรม

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ มีเป้าหมายเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาจัดระบบของข้อมูลศึกษาเปรียบเทียบโดยวิเคราะห์ สังเคราะห์และเชื่อมโยงเพื่อหาข้อสรุป อธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความแต่ละประเด็นการศึกษา วิเคราะห์เนื้อหาจากการตีความ แล้วสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งจากข้อมูลหัตถ์ภูมิที่เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ข่าวสาร สื่ออินเทอร์เน็ตและงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิจากการลงพื้นที่ภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นำมาเทียบเคียงกับแนวความคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย และทำการสังเคราะห์เชื่อมโยงหาข้อสรุป โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อช่วยให้ผลการวิเคราะห์อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วจึงนำไปเขียนรายงานต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการสำรวจเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ผู้ศึกษาพบการสร้างเครือข่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่เกิดขึ้นในจังหวัดน่าน 4 รูปแบบ ที่มีลักษณะแตกต่างกัน ดังจะได้แยกกล่าวตาม 1) การก่อเกิดของเครือข่าย 2) โครงสร้างและกลไกการทำงาน ของเครือข่าย 3) ผลการดำเนินงานของเครือข่าย ดังนี้

4.1 เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล

เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล เป็นเครือข่ายในช่วงเริ่มต้น ที่พัฒนามาจากประเด็นร่วมจากผลกระทบจากการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่ จึงมีการรวมกลุ่มของปัจเจก/ชาวบ้านในชุมชนที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว เพื่อรักษาสิทธิประโยชน์จากป่าและปกป้องผืนป่าของตนเองขึ้นมาตามธรรมชาติ มีกลไกเครือข่ายสังคมบนฐานชุมชน การทำงานเป็นลักษณะปัจเจก ทำงานด้วยตนเองไม่มีการรวมกลุ่มและการทำงานไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรใดใด และผลการดำเนินงานของเครือข่ายนั้นมีข้อจำกัดเฉพาะในแต่ละท้องถิ่นเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถขยายเครือข่ายไปสู่ภายนอกชุมชนได้มากพอ สามารถอธิบายได้ดังนี้

4.1.1 การก่อรูปของเครือข่าย

เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการร่วมแรงร่วมใจของแกนนำชาวบ้านและชาวบ้านที่มีแนวคิดอนุรักษ์ และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ เพื่อรักษาสิทธิประโยชน์จากป่าและปกป้องผืนป่าของตนเองขึ้นมาตามธรรมชาติ เนื่องจากการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่จากนโยบายของภาครัฐที่เข้ามาพัฒนาและจัดการปัญหาในพื้นที่ เช่น การอนุญาตให้เอกชนเข้าทำสัมปทานไม้และการปราบปรามพรุคคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดปัญหาการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยา ซึ่งส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อการดำรงชีวิตของคนที่อยู่รอบบริเวณพื้นที่ป่าหรือพึ่งพาสิทธิประโยชน์จากป่า เช่น เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกหรืออาหารเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ทำให้กลุ่มประชาชนเหล่านี้ไม่มีความเชื่อมั่นในแนวทางการดำเนินนโยบายป่าไม้ของรัฐและเกิดความรู้สึกว่าไม่ได้เป็นเจ้าของ

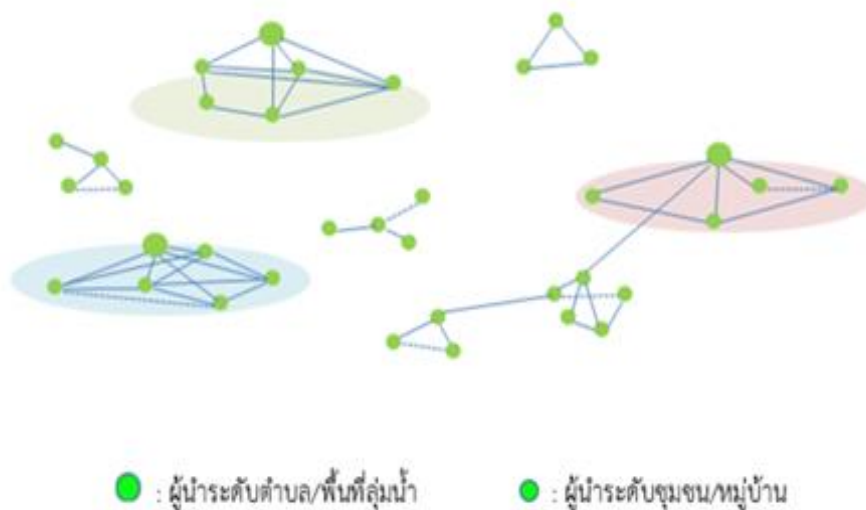
ทรัพยากรที่ตนเองรักษาอยู่ สอดคล้องกับคำกล่าวของนักวิชาการอิสระด้านพัฒนาสังคม (มูลนิธิฮักเมืองน่าน, ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน) ที่ว่า

“วิถีชีวิตของคน “น่าน” ในอดีต ส่วนใหญ่จะมีความผูกพันกับป่า โดยอยู่ร่วมกันมาเหมือนเป็นสิ่งเดียวกัน เปรียบเหมือนคนเราใช้ชีวิตอยู่ในบ้าน คือ คนพึ่งพาอาศัยป่าเป็นแหล่งอาหาร ขณะที่ป่าก็อาศัยคนในการปกป้องดูแล” (มานิชญ์ ชายครอง, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561)

ลักษณะโครงสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการในหมู่บ้าน และผู้อาวุโสในชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน หรือเป็นศูนย์ประสานงานกิจกรรมในระดับตำบลหรือระดับหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดกิจกรรม การสื่อสาร และความเคลื่อนไหวของสมาชิกเครือข่ายในพื้นที่ได้เข้ามาร่วมปรึกษาหารือ และหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน เมื่อชุมชนใดมีปัญหา ก็จะเข้ามาพูดคุยหารือเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์กัน และไม่มีเรื่องค่าตอบแทนมาเกี่ยวข้อง เพราะสมาชิกที่เข้ามาร่วมมือกันต่างก็มาด้วยใจที่อยากทำเพื่อชุมชนและคงไว้ซึ่งการดำรงวิถีชีวิตของตนเอง สอดคล้องกับคำกล่าวของ ท่านประธานมูลนิธิฮักเมืองน่านคนปัจจุบัน ดังนี้

“เครือข่ายป่าถ้ามีความเข้มแข็งได้ก็ต้องขึ้นอยู่กับผู้นำว่าได้ให้ความสำคัญกับนั้น ก็อาจเป็นเพราะผู้นำเขาไปเน้นในประเด็นอื่น ๆ หรือไม่มีความเข้าใจถึงประโยชน์ที่แท้จริงของการอนุรักษ์ป่าแล้วมีประโยชน์อย่างไร” (ชูศิลป์ สารรัตน์, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561)

นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายย่อยบางเครือข่าย มีขนาดเล็กและมีการประสานงานแค่ระหว่างหมู่บ้านที่พึ่งพาอาศัยทรัพยากรป่าไม้ผืนเดียวกันเท่านั้น แสดงให้เห็นถึงการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบโครงสร้างการทำงานในการจัดการทรัพยากรบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง ดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 ภาพจำลองของโครงสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล

เมื่อพิจารณาจากภาพที่ 4.1 เห็นว่า เครือข่ายมีลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนหรือปัจเจกที่มีความคิดและความเชื่อเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน อาศัยในพื้นที่เดียวกัน และเคยผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ร่วมกัน กล่าวคือ สมาชิกมีความผูกพันกับแบบเครือญาติ มีวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเหมือนกัน อาศัยพึ่งพิงทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ แหล่งน้ำ ภูเขา น้ำตก ที่ดิน อาหารจากป่า ฯลฯ แหล่งเดียวกันในการดำรงชีวิตร่วมกันที่ส่งต่อกันมาตั้งแต่สมัยคนรุ่นก่อน ในลักษณะโครงสร้างความร่วมมือ หรือประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยความสมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ปัจจัยสนับสนุนในการทำงานระหว่างกันหรือดำเนินกิจกรรม การติดตามและประเมินผล เพื่อต้องการที่บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ และรับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศของสมาชิก สอดคล้องดังคำกล่าวของ ท่านประธานมูลนิธิรักษ์เมืองน่านคนปัจจุบัน ดังนี้

“บริบทการใช้ประโยชน์จากป่าของแต่ละหมู่บ้านมันก็ไม่เหมือนกัน เช่น บางหมู่บ้านก่อนอนุญาตให้เอาไม้ในป่าชุมชนมาใช้ได้ เช่น เป็นฟืน เป็นต้น บางชุมชนก็สามารถเอาไปสร้างบ้านได้เท่าที่จำเป็น เป็นต้น แล้วแต่บริบทของใครของมัน”

(ชูศิลป์ สารรัตน์, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 18 กรกฎาคม 2561)

4.1.2 โครงสร้างและกลไกการทำงานของเครือข่าย

ผลการศึกษา พบว่า แต่ละชุมชนในเครือข่ายมีการกำหนดกติกาเป็นกติการะดับปฏิบัติการ และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการคอยกำกับดูแล กำหนดขอบเขต กลยุทธ์ การตรวจติดตาม การบังคับใช้บทลงโทษ การแบ่งปันผลประโยชน์ ที่ผ่านการทำประชาคม หรือประชุมหารือร่วมกันของคนระดับผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำชาวบ้านคนสำคัญในชุมชน ส่วนชาวบ้านส่วนมากก็มีส่วนร่วมในลักษณะของการรับรู้ และปฏิบัติตาม ดังภาพที่ 4.2

ภาพที่ 4.2 กฎระเบียบป่าชุมชนบ้านหาดผาขน ตำบลเมืองจั่ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ที่มา: ถ่ายเองเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2561

และสอดคล้องดังที่ ท่านประธานเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ในเมื่อหมู่บ้านเรามีป่าที่เป็นแหล่งอาหารที่สมบูรณ์อยู่แล้ว เราทุกคนทั้งหมู่บ้านก็ต้องช่วยกันดูแลรักษาเพื่อเก็บรักษาเอาไว้ ผู้นำหมู่บ้านก็เลยมีข้อตกลงกันร่วมกันให้ทุกคนในหมู่บ้านปฏิบัติตาม หากมีใครฝ่าฝืนก็มีการปรับ ค่าเสียหายก็เอามาเข้ากองทุนหมู่บ้านไว้มาพัฒนาป่าไปเรื่อย ๆ” (เสวียน สองสีขวา, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561)

ส่วนแนวทางการดำเนินงานของเครือข่าย เป็นลักษณะการทำงานด้วยตนเองในแต่ละชุมชน ไม่มีการรวมกลุ่มหรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรใดใด อาศัยผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้

อาวุโส ผู้นำศาสนา ผู้นำความเชื่อในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนทั้งในหมู่บ้าน และชุมชน เป็นแกนหลักในการดำเนินการสร้างความตื่นตัว การประชุมหารือ การอบรมให้ความรู้ การทำประชาตติ การสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชน การสรุปบทเพื่อเรียน และการประชาสัมพันธ์ วรรณรงค์ กิจกรรมการปลูกป่าร่วมกันของสมาชิกในชุมชน สอดคล้องกับคำกล่าวของ นักวิจัยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอดีตผู้จัดการมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน พ.ศ 2535-2547 ที่กล่าวว่า

“การปลูกป่าชุมชนสมัยนั้นส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนเขาก็ดำเนินการชาวบ้านของตัวเอง ช่วยกันปลูก โดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นคอยประสานงาน ติดต่อหาคน สนับสนุนต้นกล้า เพื่อแจกจ่ายให้ชาวบ้านไปปลูกในพื้นที่ของตัวเอง หรืออาจอาศัย ช่วงวันสำคัญต่าง ๆ เช่นวันเฉลิมพระชนมพรรษา วรรณรงค์กิจกรรมการปลูกป่า” (บานจิตต์ สายรอกำ, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 3 มีนาคม 2561)

กล่าวคือ วัฒนธรรมชุมชน ดังเช่น การให้ความเคารพต่อผู้นำ และผู้อาวุโสในชุมชน ความเชื่อในเรื่องทางศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น ยังคงมีบทบาทอย่างสูงในการขับเคลื่อนการทำงานเชื่อมโยงสมาชิกให้เข้ามาร่วมปรึกษาหารือและช่วยกันหาทางออกหรือแผน ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน ดังเห็นได้จาก ผู้นำเครือข่ายที่มักเป็นการผนึกกำลังของ ผู้นำฝ่ายปกครองท้องถิ่น ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ฝ่าย องค์การบริหารส่วนตำบล คือ สมาชิก อบต.ทุกหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ภาครัฐหรือบางพื้นที่พบว่า ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำศาสนา(พระสงฆ์) เป็นแกนหลักในการดำเนินงานเพื่อสร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจ รวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อปกป้องผืนป่าที่อนุรักษ์ไว้ของสมาชิกในหมู่บ้านหรือตำบล ดังเห็นได้จากตัวอย่าง เช่น

กลุ่มบ้านหลวงหวงป่า ปี พ.ศ. 2518 ที่มีนายปั้น อินทลี เป็นแกนนำชาวบ้านคัดค้านกลุ่ม นายทุนที่บุกรุกตัดไม้ทำลายป่าบริเวณห้วยสีพัน โดยนำชาวบ้านอีก 32 คน เข้าไปปิดทางขวางไม่ให้ รถยนต์ 5 คัน พร้อมไม้อีก 3,600 ต้น ที่ตัดจากห้วยสีพันออกจากพื้นที่

กลุ่มศิลาแลง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 ก็มีกำนันเมืองดี ปรีดาวงศ์และผู้นำแต่ละหมู่บ้าน ร่วมกันสร้าง ระเบียบมาตรการดูแลจัดการป่า ภายหลังที่เริ่มเห็นความหายนะที่กำลังสืบคลานเข้ามาเพราะการทำลายสิ่งแวดล้อม อันสืบเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐที่เร่งให้คนปลูกมาก ๆ ส่งเสริมการ ปลูกข้าวโพด แจกเมล็ดพันธุ์ ให้สินเชื่อ ให้อุป ยาฆ่าแมลง นอกนั้น โดยนโยบายการสลายกำลัง คอมมิวนิสต์ ที่รัฐได้ย้ายชาวเขาจำนวนมากมาอยู่ในบริเวณป่าชุมชน ทำให้หักล้างทางป่าเพื่อปลูกพืช เศรษฐกิจ

กลุ่มตำบลน้ำเกี๋ยน ปี พ.ศ. 2534 ที่มีนายสุฤษฏี สุฤทธิ์ เจ้าหน้าที่อนามัย และกำนันคำมูล ตีพรมงคล เป็นคนจุดประกายการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และสถานีอนามัย (บวรส.) ที่กลายเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของตำบล และแกนนำเข้ามามีส่วนร่วมคือ กลุ่มผู้นำ 42 คนทำงานร่วมกัน เรียกว่า 42 ชุมนศึก นำชาวบ้านเข้าไปสำรวจพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำแม่ น้ำน้ำเกี๋ยน เป็นต้น

4.1.3 ผลการดำเนินงานของเครือข่าย

ลักษณะโครงสร้างและการขับเคลื่อนของเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับรู้ เข้าใจถึงปัญหาทรัพยากร ก่อเกิดความตระหนัก ความหวงแหนผืนป่า และการให้ความร่วมมือที่เข้มแข็งของสมาชิกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ สอดคล้องดังคำบอกเล่าของรักษาราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน ที่ว่า

“ดูอย่างวิวัฒนาการของชาวบ้านหมู่บ้านน้ำเกี๋ยนเรา ที่สังเกตเห็นได้จากแต่ก่อน ชาวบ้านต้องไปตัดเอาต้นไม้นุ่มสาว ขนาดประมาณแขนหรือขาสำหรับมาทำรั้วกันแปลงไร่ นา เพื่อป้องกันวัวควาย แต่หลังจากกระแสป่าไม้ลดลง น้ำแห้งขอดประมาณเกือบๆ ปี 2530 ชาวบ้านก็เลยมีการปรับแนวคิดกันใหม่ ว่าให้เป็นเจ้าของวัวควาย เป็นคนดูแลสัตว์เลี้ยงของตัวเองไม่ให้เข้าไปในไร่ นาคนอื่นแทน หลังจากนั้นก็มีกรรมร่วมกันของชาวบ้าน เข้าไปไล่ต้อนกวาดล้างพวกบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำเกี๋ยนจนสามารถจับเลื้อนโซ่ ไม้เถื่อนของกลางกองไว้จำนวนมาก”

(มานิตย์ ธนวงษ์, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561)

ผลจากการมีข้อตกลงระเบียบปฏิบัติที่ตกลงร่วมกันในแต่ละหมู่บ้าน ยังทำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนแนวคิดจากเป็นผู้ที่ต้องบุกรุกทรัพยากรป่าไม้ในการดำเนินชีวิต มาเป็นผู้ร่วมดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และปรับวิถีชีวิตในการดำรงชีพจากที่เคยพึ่งพาวัตถุดิบ ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติเป็นหลักมาเป็นการผลิตขึ้นด้วยตนเองแทนการเข้าไปบุกรุกใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ สอดคล้องดังคำบอกเล่าของสมาชิกจากหมู่บ้านหาดผาชน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ที่ว่า

“เมื่อก่อนลุงก็เป็นคนอาศัยแหล่งน้ำและป่าไม้ จับปลา ทำมาหากิน แต่พอหมู่บ้านมีกฎระเบียบร่วมกันในการที่อนุรักษ์ ดังนั้น ทุกคนในหมู่บ้านก็พร้อมใจกันหยุดกิจกรรมทุกอย่างในบริเวณที่ถูกกำหนดเป็นเขตอนุรักษ์ แม้กระทั่งไม่ฆ่าหาลาม ถ้าอยากกินก็ต้องปลูกเอาเอง ถ้าใครฝ่าฝืนก็ต้องถูกปรับ และทุกคนในชุมชนก็ช่วยกัน

เป็นหูเป็นตาเพื่อไม่ให้มีการบุกรุก” (นายทอง รุณใจ การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล วันที่ 19 เมษายน 2561)

นอกจากนี้ยังพบว่า ในแต่ละชุมชนมีกิจกรรมให้ชาวบ้านร่วมมือกันในการออกตรวจตราพื้นที่ป่าชุมชน การทำแนวกันไฟ ดูแลป่าชุมชนของตนเองอยู่เป็นประจำและต่อเนื่องด้วย แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่มีความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ สอดคล้องดังที่ ท่านประธานมูลนิธิอีกเมืองน่านคนปัจจุบัน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“สมัยก่อนที่อาจารย์ยังดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮ่วน ก็ได้จัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าเป็นประจำทุกปี โดยมีการพาชาวบ้าน เด็กและเยาวชน เข้าไปร่วมกิจกรรมสำรวจ กิน นอนในป่าด้วย” (ชูศิลป์ สารรัตน์, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561)

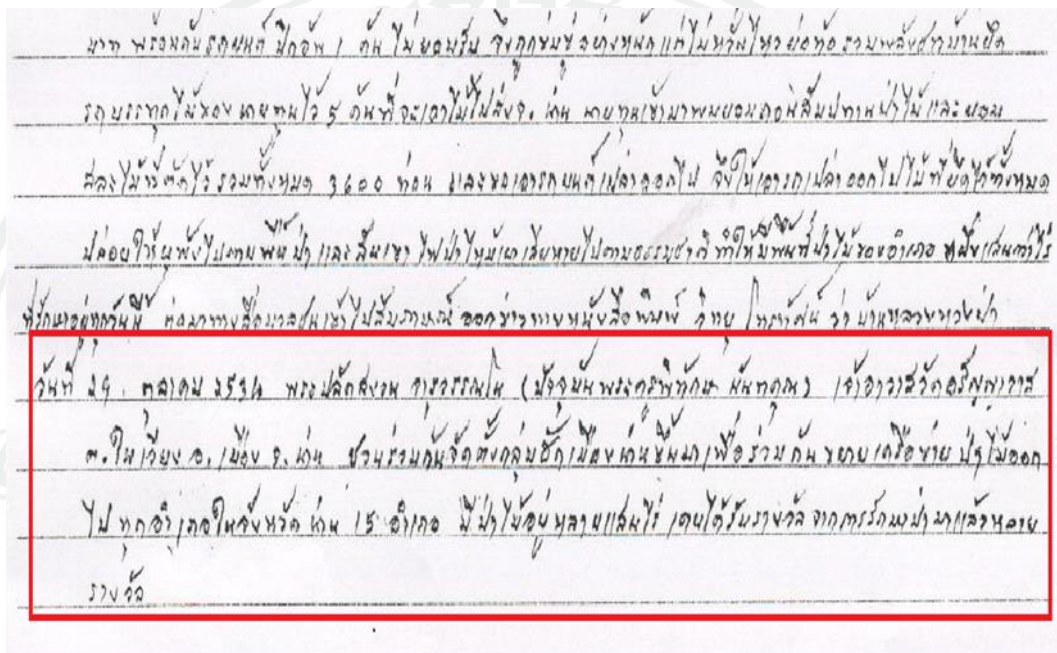
4.2 เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน

เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน เป็นเครือข่ายช่วงที่ กลุ่มบุคคล/องค์กรต่าง ๆ ภาคประชาชน และเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล เริ่มมีการตื่นตัวในเรื่องประเด็นปัญหาทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น เริ่มมีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน โดยมีกลุ่ม “กลุ่มอีกเมืองน่าน” (มูลนิธิอีกเมืองน่าน ในปัจจุบัน) นำโดยพระครูพิทักษ์นันทคุณ (เจ้าอาวาสวัดอรุณญาวาส อ.เมือง จ.น่าน) ได้รวบรวมผู้คนที่คิดคล้ายๆ กัน รวมตัวเป็นกลุ่มองค์กรชาวบ้านร่วมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยภูมิสังคม ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่หลากหลายของจังหวัดน่าน มีกลไกเครือข่ายประชาสังคมในพื้นที่ที่มีเครือข่ายกว้างขวางจนสามารถขยายแนวคิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน และสามารถเชื่อมโยงหน่วยงานภายนอกเครือข่าย ให้กับสมาชิกที่ต้องการช่วยเหลือในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนในด้านอื่นไปพร้อมกันได้ สามารถอธิบายได้ดังนี้

4.2.1 การก่อรูปของเครือข่าย

เครือข่ายเกิดขึ้นเป็นวิวัฒนาการจากโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการรวบรวม กลุ่มคน หรือ เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ของกลุ่มอีกเมืองน่าน (มูลนิธิอีกเมืองน่าน ในปัจจุบัน) เพื่อขยายแนวคิด เรื่องการปกป้อง อนุรักษ์และการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ทัวจังหวัดน่าน ให้มีดำเนินการอย่างจริงจังในทางปฏิบัติ ด้วยมีความตระหนักถึงปัญหาเรื่องป่าเสื่อมโทรมที่ส่งผลกระทบต่อ

ต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ป่า เนื่องจากการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว อย่างข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อย่างรวดเร็วและมีการขยายรุกเข้าไปในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่เขาสูง อีกทั้งกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดน่านก็มีน้อยมาก ซึ่งมีสอดคล้องกับข้อความตอนหนึ่งในบันทึกเรื่องเล่าที่พ่อปิ่น อินทลี อดีตแกนนำของกลุ่มบ้านหลวงหวงป่า ได้เขียนเข้าร่วมประกวดกับหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ดังภาพที่ 4.3

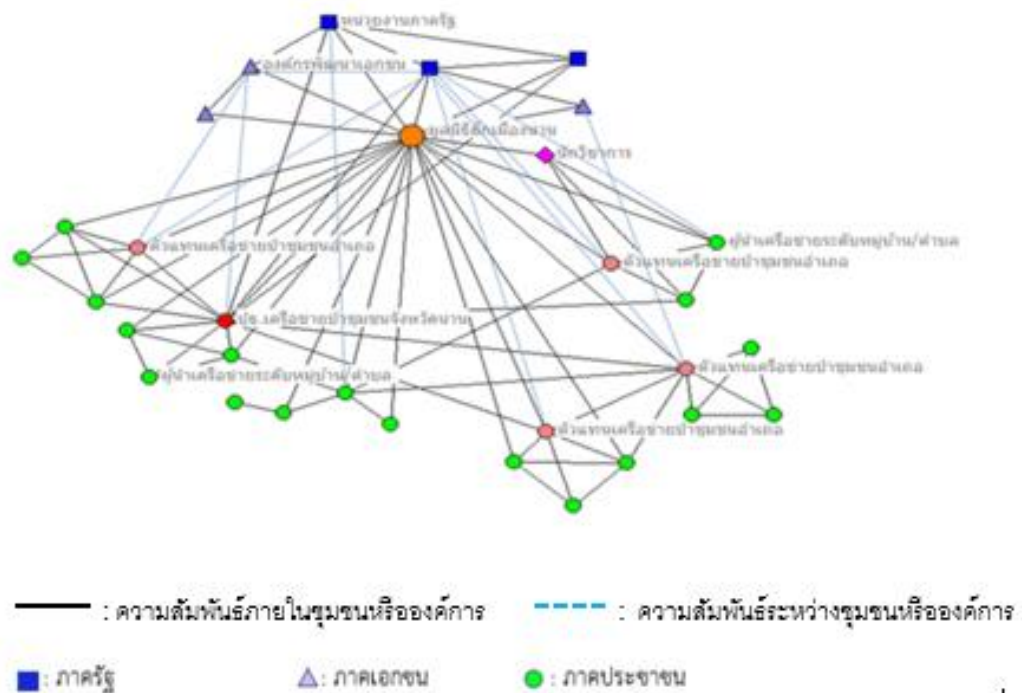

ภาพที่ 4.3 บันทึกเรื่องเล่าของพ่อปิ่น อินทลี

ที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/233902>

ลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ประกอบด้วย มูลนิธิฮักเมืองน่าน ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานของเครือข่ายกับภาคีต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และภาคธุรกิจที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุนกิจกรรมและงบประมาณให้กับสมาชิกที่ต้องการช่วยเหลือในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่า ส่วนบทบาทของผู้นำท้องถิ่นหรือผู้นำเครือข่ายระดับตำบล อำเภอ และสมาชิกทุกคน มีบทบาทในการชักชวนหรือประชาสัมพันธ์ประชาชนในพื้นที่ของตนเองให้เกิดความสนใจเข้าร่วมเครือข่าย หรือทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนตามศักยภาพของตนเอง และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างเครือข่ายกันเป็นประจำ โดยการสอดแทรกประเด็นเกี่ยวกับป่าไม้ในเวทีการประชุมของผู้นำชุมชนในระดับอำเภอหรือจังหวัด ซึ่งเครือข่ายคัดเลือกตัวแทนจากกลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่มีศักยภาพและมีความสมัครใจของสมาชิก เพื่อกำหนดเป็นตัวแทนของกลุ่มเครือข่าย ระดับอำเภอ และจังหวัด มีบทบาทหน้าที่ในการแพร่กระจายข้อมูล

ตรวจสอบติดตามปัญหา นัดหมายการประชุม เป็นผู้ส่งข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นไปยังศูนย์กลาง
เครือข่าย(มูลนิธิฮักเมืองน่าน) ดังภาพที่ 4.4

ภาพที่ 4.4 ภาพจำลองของโครงสร้างเครือข่ายเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน

เมื่อพิจารณาจากภาพที่ 4.4 เห็นว่า เครือข่ายมีลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ที่สมาชิกของเครือข่ายได้สังเกตเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมเหมือนกัน จึงมีวิสัยทัศน์เหมือนกันที่ต้องการอนุรักษ์ ป่าชุมชนเมืองน่าน จึงรวมตัวกันในลักษณะเป็นหุ้นส่วนกันหรือการรวมตัวในลักษณะรูปแบบของประชาสังคมแบบหลวม ๆ คือ สมาชิกทุกคนยังมีอิสระและมีสถานะที่เท่าเทียมกัน มีความสมัครใจที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือพึ่งพากันโดยเครือข่ายมีมูลนิธิฮักเมืองน่าน ผู้นำกลุ่มฮักเมืองน่าน ผู้นำท้องถิ่นหรือผู้นำเครือข่ายระดับตำบล อำเภอ ร่วมเป็นแกนหลักในการดำเนินการสร้างความตระหนักในปัญหาสร้างควมตื่นตัวให้เกิดความสนใจร่วมและการรวมตัวของประชาชน ดังที่ ท่านประธานมูลนิธิฮักเมืองน่านคนปัจจุบัน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ไม่ว่าเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน ใครก็ตามที่อยากเข้ามาร่วมสนับสนุนการอนุรักษ์ป่า เขาก็ประสานเข้ามาที่มูลนิธิฮักเมืองน่านก่อน เพื่อให้ทางมูลนิธิฮักเมืองน่านเป็นคนคัดเลือกชุมชนที่มีความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมให้ เนื่องจากเขาก็ไม่รู้จักพื้นที่ดีพอ เกรงว่าเมื่อสนับสนุนไปแล้วสูญเปล่า” (ชูศิลป์ สารรัตน์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561)

ลักษณะการรวมตัวของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดังกล่าว ยังสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนักวิจัยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอดีตผู้จัดการมูลนิธิฮักเมืองน่าน พ.ศ 2535-2547 ที่ว่า

“การอนุรักษ์ป่าและกิจกรรมต่าง ๆ เกิดจากชุมชนที่พยายามจัดการปัญหา และค้นหาทุนทางสังคมที่ตัวเองมี โดยอาศัยผู้นำ ปราชญ์แต่ละชุมชนในการดำเนินการ และนำเสนอให้หน่วยงานภายนอกเกิดความสนใจอยากเข้าไปมีส่วนร่วม ส่วนมูลนิธิฮักเมืองน่านเป็นตัวเชื่อมประสานให้แต่ละองค์การเข้ามาร่วมกัน”

(บานจิตต์ สายรอดคำ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 3 มีนาคม 2561)

4.2.2 โครงสร้างและกลไกการทำงานของเครือข่าย

เครือข่ายไม่มีการกำหนดกติกา แต่มีการสร้างพันธสัญญาระหว่างกันของผู้นำแต่ละชุมชนในการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกแกนนำเครือข่ายไว้ผู้ประสานงานในระดับพื้นที่ย่อยในแต่ละตำบล อำเภอ และจังหวัด ในการร่วมกันเฝ้าระวังการบุกรุกทำลายป่า การกำหนดช่วงเวลาและความถี่ในการนัดหมาย เพื่อพบปะหรือประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง ดังที่ ท่านประธานเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“กติกา กฎระเบียบของเครือข่ายป่าชุมชนนั้น เรามีข้อตกลงร่วมกันกันไว้เพียงแค่ว่าให้มีการประชุมเพื่อรายงานความคืบหน้าและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องป่าไม้ปีละ 2 ครั้ง และมีข้อตกลงร่วมกันว่าถ้าหากมีสมาชิกหมู่บ้านไหนปล่อยให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่า ทางกลุ่มเรียกร้องให้มีการดำเนินคดีและตัดสิทธิ์ออกจากความเป็นสมาชิกกลุ่ม ส่วนระเบียบปฏิบัติที่แต่ละชุมชนก็มีการกำหนดกันเองและต้องไม่ขัดต่อข้อกฎหมาย อาจมีความแตกต่างกันบ้าง แต่ภาพรวมๆแล้วก็คล้ายๆกัน” (เสวียน สองสีขวา, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561)

ส่วนแนวทางการดำเนินงานของเครือข่าย แกนนำกลุ่มฮักเมืองน่านออกไปเรียนรู้และทำงาน ร่วมกันกับกลุ่มแกนนำเครือข่ายชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นให้ร่วมมือกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ของ ชุมชนเอาไว้สำหรับเป็นแหล่งน้ำและอาหาร ส่วนบุคลากรจากกลุ่มฮักเมืองน่านเป็นที่เลี้ยงและ ประสานงานองค์กรภายนอกให้เข้ามามีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนร่วมกับชุมชน โดยอาศัยการเข้าไปเจรจา พูดคุย จัดเวทีเสวนา การประชุม การสัมมนา และมีการนำกิจกรรมหรือพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนา เข้าไปเสริม เช่น กิจกรรมการบวชป่า กิจกรรมถวายทานผ้าป่าต้นไม้ ตั้งกองทุนดูแลป่า เป็นต้น ที่ ยังคงยึดปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังภาพที่ 4.5 และภาพที่ 4.6

ภาพที่ 4.5 การรณรงค์กิจกรรมการบวชป่ายุคแรก
ที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/263539>

ภาพที่ 4.6 การรณรงค์กิจกรรมการบวชป่าในปัจจุบัน
ที่มา: หนังสือพิมพ์สยามโพสต์ออนไลน์ (2561)

การจัดกิจกรรมกิจกรรมการบวชป่า และกิจกรรมถวายทานผ้าป่าต้นไม้ มีการเชิญชวนประชาชนแต่ละหมู่บ้าน หรือเครือข่ายอื่น ๆ ได้มาเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว โดยแต่ละหมู่บ้าน/ตำบล ก็มีการสลับหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพในการจัดกิจกรรม ดังที่ ท่านที่ปรึกษาประธานมูลนิธิอีกเมือง น่านคนปัจจุบัน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“พอเริ่มมีสมาชิกมากขึ้นก็เลยเริ่มมีพิธีบวชป่า ครั้งแรก ปี พ.ศ. 2533 ที่บ้านกุ่ม่วง อำเภอสันติสุข บ้านเกิดของอาตมา เพื่อเป็นกุศโลบายที่ให้คนช่วยกันดูแลรักษาป่า โดยเชิญหมู่บ้านอื่นๆ มาร่วมกิจกรรม จากนั้นกระแสบวชป่าก็เพิ่มมากขึ้น แพร่หลายไปทีละหมู่บ้านๆ ทั่วจังหวัด และทั่วประเทศ จนเกิดเป็นเครือข่ายป่าชุมชนขึ้นมา หลังจากนั้น” (พระครูพิทักษ์นันทคุณ, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561)

เห็นได้ว่า ในการขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่ายอาศัยความเชื่อ ค่านิยมการทำบุญ ในการสร้างแรงจูงใจให้คนที่นับถือศาสนามาร่วมดูแลป่า กิจกรรมดังกล่าว นอกจากทำให้คนมาร่วมกันลงมือปลูกป่าแล้ว ยังเป็นเครื่องมือหนุนเสริมการรวมกลุ่มของภาคประชาชนเพื่อขยายแนวคิดและการจัดการป่าชุมชน

4.2.3 ผลการดำเนินงานของเครือข่าย

การดำเนินงานของเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน เป็นพื้นฐานสำคัญในการกระตุ้นให้สมาชิกของเครือข่ายได้รับรู้ถึงปัญหาหรือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการขยายแนวคิดและขยายความร่วมมือกันในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้เกิดป่าชุมชนที่มีความร่วมมือกันที่เข้มแข็งทั่วจังหวัดน่านจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของมูลนิธิฮักเมืองน่าน ในปี พ.ศ. 2561 พบว่าจังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ที่ประชาชนกำหนดขอบเขตการดูแล กว่า 1,119 ป่า (มูลนิธิฮักเมืองน่าน, 2561) สอดคล้องดังคำสัมภาษณ์ของที่ปรึกษาประธานมูลนิธิฮักเมืองน่านคนปัจจุบัน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“กลุ่มฮักเมืองน่านสมัยนั้นมันก็เหนียวหน่อย เพราะต้องตระเวนไปรณรงค์ผู้นำชุมชน ชาวบ้านที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าให้ช่วยกันอนุรักษ์ป่า สงวนพื้นที่ป่าเอาไว้เป็นแหล่งอาหาร แข่งกับกลุ่มนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดิน และกระแสการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยไปชวนเอากลุ่มที่เขาอนุรักษ์ป่าอยู่แล้วกลุ่มเล็ก ๆ อย่างเช่น กลุ่มบ้านหลวงหวงป่า กลุ่มศิลาแลง เข้ามาร่วมเล่าประสบการณ์ และจุดประสงค์การอนุรักษ์ป่า มีการทำพิธีบวชป่าเพื่อเป็นกุศโลบายให้คนอนุรักษ์ป่า แล้วนำมาขยายผลไปในหมู่บ้านอื่น ปรากฏว่ามันก็ได้ผล เพราะมีสมาชิกเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแต่ละหมู่บ้านก็มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดูแลป่า ออกกฎกติกาการอนุรักษ์ป่า ขยายไปทั่วเมืองน่าน จากนั้นเป็นต้นมา จนปัจจุบันนี้ ภายหลังจากมีการออกสำรวจพื้นที่ป่า ปรากฏว่า มีจำนวนป่าชุมชนเพิ่มมากขึ้นกว่าในรายชื่อที่เรามีเสียอีก” (พระครูพิทักษ์นันทคุณ, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561)

กิจกรรมของเครือข่ายด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ได้รับการยอมรับ จนถูกยกให้เป็นเครือข่ายต้นแบบของการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ ดังเห็นได้จากกระแสกิจกรรมการบวชป่า การจัดผ้าป่าต้นไม้ที่แพร่กระจายไปทั่วทุกชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน และจังหวัดอื่น ๆ สอดคล้องดังคำสัมภาษณ์ ของที่ปรึกษาประธานมูลนิธิฮักเมืองน่านคนปัจจุบัน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“หลังจากกระแสการบวชป่า การจัดผ้าป่าต้นไม้ ได้ออกอากาศทางทีวีและดังแพร่สะพัดไปทั่วในตอนนั้น ก็มีหลายๆชุมชน หน่วยงานทั้งในประเทศและต่างประเทศก็แห่กันมาศึกษาดูงานอย่างมาก ทางเราก็มีการจัดพิธีการบวชป่าสาธิตให้เขาดู ในตอนนั้น” (พระครูพิทักษ์นันทคุณ, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561)

พลังความร่วมมือกันของสมาชิกและภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็ง ทำให้เครือข่ายมีอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ควบคู่ไปกับบทบาทที่สำคัญของมูลนิธิฮักเมืองน่าน ในการระดมทุนจากหน่วยงานภายนอกเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ มาสนับสนุนและบริหารจัดการงานของกลุ่มฮักเมือง ในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่า และการพัฒนาด้านอื่นๆ เช่น การอนุรักษ์พันธุ์ปลา การเกษตรผสมผสาน การออมทรัพย์ การรวมกลุ่มของเยาวชน เป็นต้น โดยเป็นการที่ทุกฝ่ายเข้ามาศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และพัฒนากิจกรรมร่วมกันกับสมาชิกที่ต้องการช่วยเหลือ ดังที่ รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“กลุ่มองค์กรเครือข่ายภาคประชาชนในพื้นที่บ้านเรา ถือว่ามีความเข้มแข็งมาก จนภาครัฐต้องไปเข้าร่วมสนับสนุนเพื่อที่ดึงเอาองค์กรเหล่านี้ให้เข้ามาร่วมทำงานร่วมกันกับรัฐ อาจในรูปแบบของ พอช เพราะถ้าหากไม่มีภาครัฐสนับสนุนกลุ่มคนเหล่านี้ก็ไปหาดึงเอาจากกลุ่มองค์กรอิสระอื่น ๆ ข้างนอกเข้ามาสนับสนุนอยู่”
(มานิตย์ ธนวงค์, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561)

บทบาทของเครือข่ายในการเข้ามีส่วนร่วมผลักดันข้อเสนอการแก้ไขปัญหาเชิงนโยบาย เช่น ปี พ.ศ. 2540 เข้าร่วมรณรงค์ผลักดันร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน ปี พ.ศ. 2547 เครือข่ายจัดทำโครงการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนโดยภูมิปัญญาพื้นบ้านจังหวัดน่าน เสนอต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ปี พ.ศ. 2548-2549 ก็เสนอโครงการต่อสหประชาชาติ UNDP ภายใต้แผนงานสนับสนุนโครงการขนาดเล็กของชุมชนในการจัดการป่า เพื่อเป็นการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชน 258 ป่า และปี พ.ศ. 2550 เครือข่ายร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ประชาคมจังหวัดน่าน ทหารบกจังหวัดน่าน และจังหวัดน่าน จัดทำโครงการฟื้นฟูระบบนิเวศน้ลุ่มน้ำน่าน เพื่อพัฒนาชุมชนและป่าชุมชน 368 ป่าทั่วทั้งจังหวัด เป็นต้น

4.3 เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์พื้นที่พุ ทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน

เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์พื้นที่พุทรัพยากรป่า
ไม้ เป็นช่วงที่ภาครัฐได้เปิดพื้นที่ให้แก่บทบาทภาคเอกชนและประชาชนในการบริหารจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายหลักของนโยบายสาธารณะและ
ตอบสนองความต้องการของประชาชน หลังจากเกิดประเด็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐ
และประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดแนวเขตป่าอนุรักษ์ซ้อนทับกับที่ดินของเกษตรกรและ
ชาวบ้านที่เคยอยู่อาศัยและทำกินมาก่อนแล้ว และสภาพปัญหาภูเขาหัวโล้นที่เป็นกระแสในสังคม
เครือข่ายมีกลไกการขับเคลื่อนที่องค์การทุกภาคทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชน ที่มีความสนใจเข้า
ร่วมบูรณาการความร่วมมือกันในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่หรือรูปแบบกลไก
ประชารัฐ ซึ่งผู้ศึกษาสามารถอธิบายได้ ดังนี้

4.3.1 การก่อรูปของเครือข่าย

เครือข่ายเกิดขึ้นจากการจัดตั้งขึ้นโดยผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน สำหรับผลักดันให้ทุกภาคส่วน
ในพื้นที่ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน บูรณาการความร่วมมือสนับสนุนให้ชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำ
กลางน้ำและปลายน้ำที่ต้องการมีบทบาทและมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการบริหารจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของตนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เครือข่ายเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ ตั้งแต่
ปี พ.ศ. 2557 โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านเพื่อให้ทุก
ภาคส่วนในพื้นที่เกิดความตระหนักและร่วมมือกันในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำ
น่านที่มีความสำคัญ เนื่องจากปริมาณน้ำกว่าร้อยละ 40 ของแม่น้ำเจ้าพระยามาจากแม่น้ำน่าน ตาม
เป้าหมายหลักของวาระจังหวัดน่าน พ.ศ. 2556-2560 “สร้างเมื่อน่านน่านอยู่คู่ป่าต้นน้ำ” เรื่อง การ
จัดการทรัพยากรป่าไม้ ไฟป่าและหมอกควันจังหวัดน่าน โครงการ “รักษาน่าน” และนโยบายของ
คณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 64/2557 และ 66/2557 เรื่อง การปราบปรามและหยุดยั้งการ
บุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ โดยในแผนแม่บทแก้ไขปัญหาค่าทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดิน
ของรัฐและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและกำหนดเป้าหมายไว้ คือ การพิทักษ์
รักษาพื้นที่ป่าไม้ให้มีสภาพป่าที่สมบูรณ์ให้ได้พื้นที่ป่าไม้อย่างน้อยร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศภายใน
10 ปี

อีกทั้ง การแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านที่ผ่านมา ทำให้เกิดปัญหาความ
ขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน โดยเฉพาะเรื่องสิทธิการทำกินและแนวเขตพื้นที่ป่าอุทยาน
และป่าสงวนแห่งชาติ สิทธิการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนหลายแห่งไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และบทบาท

ของภาครัฐที่เข้ามาแทนที่ชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ทำให้ชุมชนไม่มีอำนาจในการบริหารจัดการดั้งเดิม ในขณะที่ภาครัฐก็ไม่อาจบริหารจัดการได้ทั่วถึง จึงเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการลักลอบใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างควบคุมได้ยาก

นอกจากนี้ ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดน่าน มีสภาพเป็นภูเขาสูงชัน และมีพื้นที่ป่าตามกฎหมายถึงร้อยละ 85 เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ ส่วนอีกร้อยละ 15 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่เพาะปลูกและที่อยู่อาศัยรวมกัน ประชาชนร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น เมื่อจำนวนประชากรที่มีการเพิ่มขึ้น จึงทำให้มีความต้องการพื้นที่การเกษตรเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่จำกัด ทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอุทยานแห่งชาติ ฯลฯ ทำให้พื้นที่ป่าไม้กลายเป็นภูเขาค้างคาวให้เห็น ดังภาพที่ 4.7

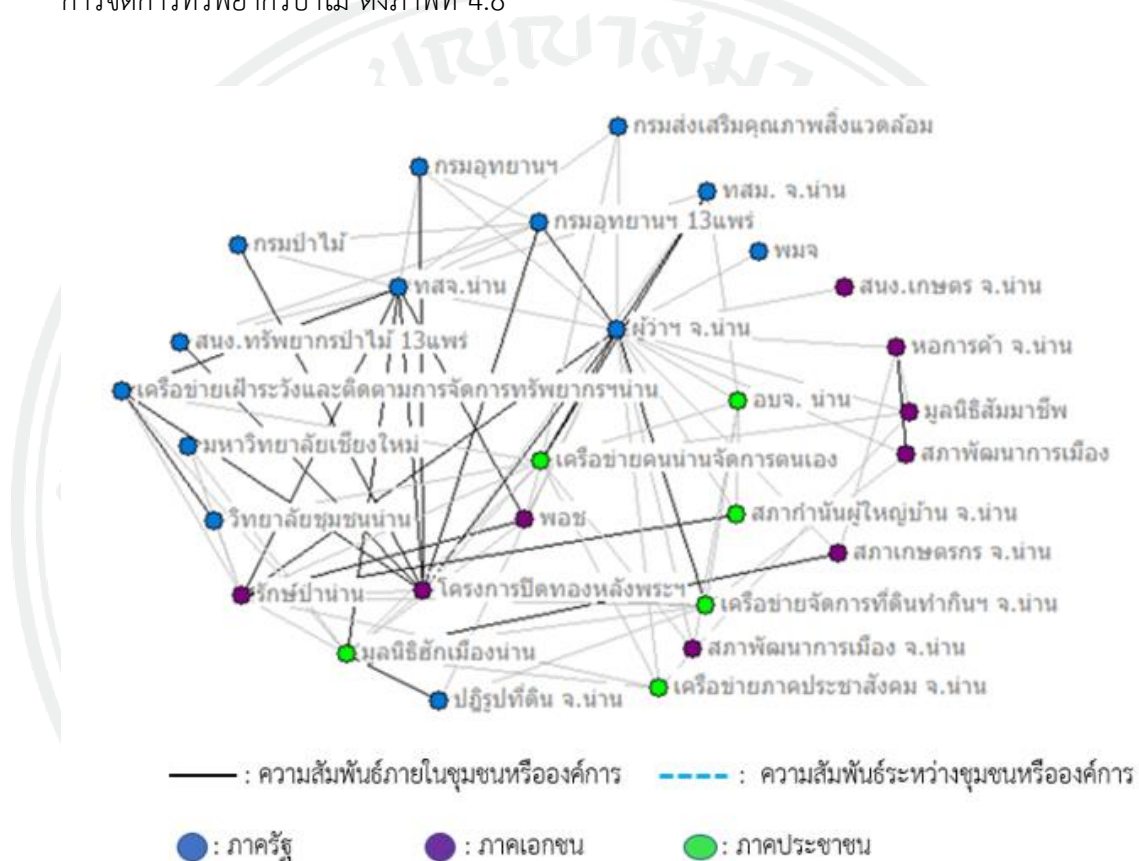

ภาพที่ 4.7 สภาพภูเขาหัวโล้นในพื้นที่จังหวัดน่าน พ.ศ 2559

ที่มา: สำนักข่าวอิศรา (2559)

ลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน ทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการผลักดันให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและประชาชน เพื่อการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ร่วมกันอย่างยั่งยืน เป็นการรวมตัวกันแบบหลวมๆ ของ

หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และตัวแทนจากองค์กรต่างสาขาต่างกิจกรรมกันมาร่วมมือกัน หรือมีกิจกรรมที่มีการสานผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการเปิดโอกาสและกระจายอำนาจให้สมาชิกเครือข่ายสามารถติดต่อประสานงานและขยายการติดต่อออกไปยังสมาชิกอื่น ๆ ซึ่งสมาชิกเหล่านั้นอาจมีบางส่วนต่างก็เป็นเครือข่ายกันอยู่เดิม ในการบูรณาการความร่วมมือให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ความร่วมมือและสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาและความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ดังภาพที่ 4.8

ภาพที่ 4.8 ภาพจำลองของโครงสร้างเครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน

เมื่อพิจารณาจากภาพที่ 4.8 เห็นว่า รูปแบบความสัมพันธ์ในเครือข่ายจึงมีทั้งที่เป็นลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่และประเด็นกิจกรรมที่ฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนให้ความสนใจเข้าร่วม โดยบทบาทของภาคีภาครัฐ เช่น สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดน่าน สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ ที่ 13 (แพร่) สำนักงานที่ดินจังหวัดน่าน ฯลฯ เป็นความสัมพันธ์รูปแบบที่เป็นทางการในการสนับสนุนด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์

งานวิชาการ การติดต่อเชื่อมประสานความร่วมมือกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ชุมชน ประชาชน และเครือข่ายองค์กรเอกชน/ชุมชนในพื้นที่ในการเอื้ออำนวยให้เกิดการทำงานที่มี ประสิทธิภาพ ส่วนภาคีภาคประชาสังคมและประชาชน เช่น มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ จังหวัดน่าน มูลนิธิอีกเมืองน่าน สภากำนันผู้ใหญ่บ้าน เครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง ฯลฯ เป็นความสัมพันธ์ รูปแบบที่ไม่เป็นทางการต่างก็มีความเป็นอิสระในการร่วมดำเนินการภายใต้ศักยภาพของตนเอง เพื่อ เสริมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาโดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ ดำเนินการ แต่ใช้ประเด็นปัญหา และเป้าหมายขององค์กรนั้น ๆ เป็นตัวกำหนดความความสัมพันธ์ ของเครือข่ายที่นำไปสู่การพัฒนาและการจัดการตนเองอย่างต่อเนื่อง

4.3.2 โครงสร้างและกลไกการทำงานของเครือข่าย

เครือข่ายมีการกำหนดข้อตกลงร่วมกันเป็นกติกากำกับทางเลือกร่วม ที่ผู้ว่าราชการเป็นผู้ออก นโยบาย เพื่อผลักดันให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ โดยการบูรณาการความร่วมมือที่ทุกภาคส่วนมีการรับรู้ และยอมรับการมีส่วนร่วมในฐานะผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และยอมรับสิทธิของภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่า ไม้ของตนเอง ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่อุทยานแห่งชาติ การกำหนดแนวเขตพื้นที่ให้สอดคล้อง ตามมติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน 2541 การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทกับราษฎร การพัฒนารูปแบบ โมเดลการจัดการที่ดินทำกินในพื้นที่จังหวัดน่าน และการกำหนดโมเดลกิจกรรมการฟื้นฟูป่าไว้รองรับ บุคคล กลุ่มบุคคล ภาคส่วนต่าง ๆ ที่สนใจอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นผู้ลงทุน สนับสนุน ประสานงาน และผลักดันกิจกรรมการปลูกป่าเพิ่มพื้นที่สีเขียว เพื่อเป็นการช่วยเสริมสร้างอาชีพ ทางเลือกและสามารถเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร แทนที่การปลูกพืชเชิงเดี่ยว และการป้องกันไม่ให้บุกรุก พื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นในจังหวัดน่าน สอดคล้องดังที่ ท่านประธานมูลนิธิอีกเมืองน่านคนปัจจุบัน ได้ กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ปัญหาเรื่องป่ากับคนเมืองน่านมันก็ยังเป็นปัญหาโลกแตก ที่ยังหาข้อสรุปกันไม่ได้ ระหว่างคนอาศัยอยู่ก่อนประกาศเขตป่า หรือ ประกาศเขตป่าก่อนคนมาบุกรุกที่หลัง ที่ผ่านมามีภาครัฐก็ยึดตามหลักเชิงกฎหมายของเขาเป็นหลัก แต่ตอนหลังมาก็มีการ สร้างความเข้าใจร่วมกันได้มากขึ้น โดย ณ เวลาก็ถือว่าภาครัฐได้อ่อนลงเยอะมาก เพื่อที่จะช่วยนำเอานโยบายที่คนเมืองน่านสะท้อนกลับไปให้รัฐบาล ว่าคนเมืองน่าน อยากรออยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันระหว่าง ป่ากับคน การทำงานของภาค ประชาชนกับภาครัฐ” (ชูศิลป์ สารรัตน์, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561)

ส่วนกลไกและเครื่องมือในการขับเคลื่อนเครือข่าย อาศัยการร่วมลงนามบันทึกความร่วมมือ การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นระดับตำบล ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง ยั่งยืน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมบนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นน่าน ตามวาระจังหวัดน่าน "สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ" และโครงการ "รักษาน่าน" เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้าง กระบวนการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมภาคชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นของตนเอง ใน พื้นที่ตำบลนาร่อง 34 ตำบล กรณีจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมที่ยั่งยืน มีรายชื่อ ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 รายชื่อตำบลนาร่องการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นระดับตำบล พ.ศ 2557

ลำดับ	อำเภอ	ตำบล	จำนวนตำบล
1	เมืองน่าน	บ่อ,ผาสิงห์,สะเนียน	3
2	ภูเพียง	เมืองจั่ง,ฝายแก้ว,น้ำแก่น	3
3	บ้านหลวง	บ้านพี่	1
4	สันติสุข	ป่าแลหวหลวง,คู่งษ์	2
5	ท่าวังผา	ผาทอง	1
6	แม่จริม	แม่จริม,น้ำพาง,หนองแดง	3
7	น่าน้อย	บัวใหญ่,ศรีชะเกษ,น่าน้อย,สันทะ	4
8	นาหมื่น	เมืองลี,ปิงหลวง	2
9	เวียงสา	सान,ยาบหัวนา,แม่สาคร,อ่ายนาไสย	4
10	ปัว	อวน	1
11	สองแคว	นาไร่หลวง	1
12	เชียงกลาง	พญาแก้ว,เปือ	2
13	ทุ่งช้าง	งอบ,ปอน,และ	3
14	บ่อเกลือ	บ่อเกลือใต้, ภูฟ้า	2
15	เฉลิมพระเกียรติ	ขุนน่าน,ห้วยโก๋น	2
รวมพื้นที่ตำบลทั้งหมด			34

ที่มา: สำเนาบันทึกข้อตกลงความร่วมมือการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นจังหวัดน่าน วันที่ 8 กันยายน พ.ศ 2557

นอกจากนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน ยังร่วมมือกับทางหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ หน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ฯลฯ เพื่อเปิดช่องทางและอนุญาตให้ทุกภาคส่วนที่มีความสนใจเข้ามามีบทบาทร่วมในการบริหารจัดการ พื้นที่ทรัพยากรป่าไม้ในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน ด้วยการกำหนดเป็นโมเดลพื้นที่นำร่อง 14+4 เมนู การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้แก่ 1) พื้นที่อนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารในเขตป่าอนุรักษ์ 2) พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในเขตป่าสงวนแห่งชาติ 3) ป่าชุมชนเศรษฐกิจและป่าใช้สอย 4) ชุมชนดูแลป่า 5) สถานพลังประชารัฐพัฒนาเศรษฐกิจน่าน 6) ศูนย์พัฒนาชาวเขาจังหวัดน่าน 7) โครงการพระราชดำริสังกัดกรมป่าไม้ 8) โครงการพระราชดำริสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช 9) โครงการสวมหมวกใส่รองเท้าให้ภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน 10) สวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ดินดอย 11) คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) 12) พี่ช่วยน้องป้องกันป่า 13) อาสาสมัครรักษาดินป่า 14) โครงการปลูกไฟ เพื่อแก้ไขปัญหาภูเขาหัวโล้นจังหวัดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 15) พลิกฟื้นคืนผืนป่าประชารัฐน่าน 16) นวัตกรรมเพิ่มพื้นที่สีเขียวผ่านโครงการปลูกป่าทรงมหาดไทยใช้เทคโนโลยี 3 ผสาน 17) โครงการนำร่องฟื้นคืนเขาหัวโล้นน่านด้วยธนาคารต้นไม้ และ 18) โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

เมนูกิจกรรมดังกล่าว ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน (นายสุวัฒน์ พรหมสุวรรณ) ได้รวบรวมกิจกรรมที่มีการดำเนินการอยู่ในพื้นที่ และหยิบยกหลักการพัฒนาและฟื้นฟูป่าตามแนวทางวิถีเกษตรแบบผสมผสานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเป็นกิจกรรมทางเลือกไว้รองรับ บุคคล กลุ่มบุคคล ภาคส่วนต่าง ๆ ที่สนใจอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นผู้ลงทุน สนับสนุน ประสานงาน และผลักดันกิจกรรมการปลูกป่าเพิ่มพื้นที่สีเขียว การช่วยเสริมสร้างอาชีพทางเลือกและสามารถเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร แทนที่การปลูกพืชเชิงเดี่ยว และการป้องกันไม่ให้เกิดพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นในจังหวัดน่าน เพื่อให้ประชาชน กลุ่ม ภาคีเครือข่ายในพื้นที่ได้รับความรู้แนวทางการปฏิบัติและการพัฒนาใหม่เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการหนุนเสริมความเข้มแข็งและต่อยอดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง สอดคล้องดังที่ เลขาธิการเครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง กล่าวว่า

“14+4 เมนูหลัก เป็นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการพัฒนาต่าง ๆ ที่ท่านผู้ว่าฯ ได้หยิบยกขึ้นมาลงใช้ในพื้นที่ เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาภูเขาหัวโล้นปรับเปลี่ยนวิถีเกษตร และให้เกษตรกรเกิดรายได้และลดพื้นที่การปลูกข้าวโพด ดังนั้น หากใครสนใจก็สามารถนำหลักการของโครงการเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

เพราะสามารถทำได้และเห็นผลจริง ๆ” (ช่อเอื้อง ปันติ, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 16 กรกฎาคม 2561)

ส่วนแนวทางการดำเนินงานของเครือข่าย อาศัยผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เป็นผู้กำกับการบูรณาการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการในพื้นที่ และบูรณาการความร่วมมือร่วมกับภาคีอื่น ๆ ทั้งภาคเอกชนและภาคประชาชน เพื่อลงไปสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยน ศึกษาเรียนรู้งานของสมาชิกทั้งภายในเครือข่ายและนอกเครือข่าย รวมทั้งการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนต้นน้ำให้อยู่ร่วมกันป่าได้อย่างเกื้อกูลและยั่งยืน ดังภาพที่ 4.9 และ ภาพที่ 4.10

ภาพที่ 4.9 การขับเคลื่อนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้จังหวัดน่าน พ.ศ 2557
ที่มา: สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดน่าน (2557)

ภาพที่ 4.10 การขับเคลื่อนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้จังหวัดน่าน พ.ศ 2559
ที่มา: หนังสือพิมพ์รายวันเชียงใหม่นิวส์ (2559)

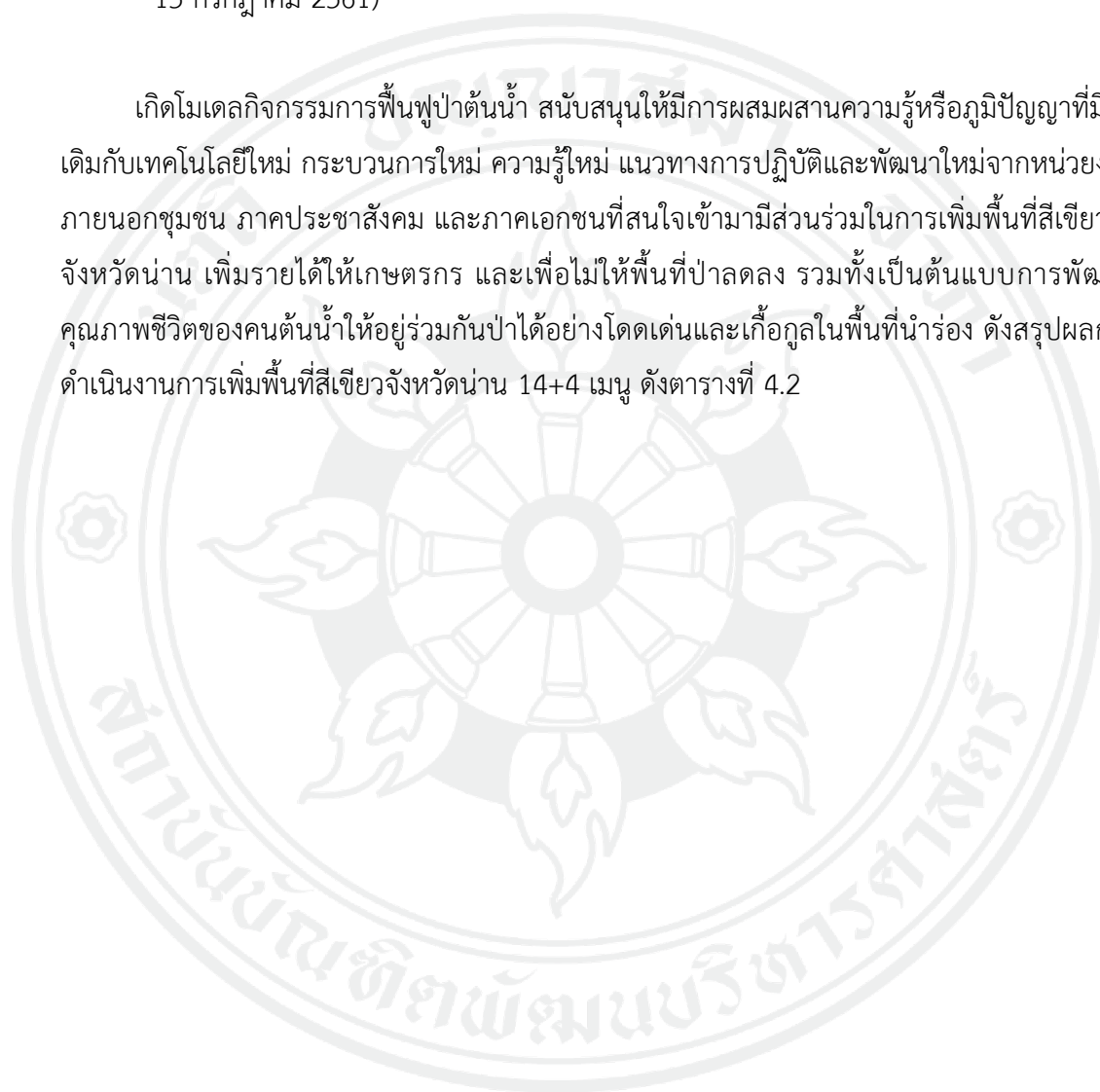
จากภาพที่ 4.9 และ ภาพที่ 4.10 แสดงให้เห็นถึง บทบาทของผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน ในการบูรณาการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ และบูรณาการความร่วมมือร่วมกับภาคีอื่น ๆ ทั้งภาคเอกชนและภาคประชาชน ในการจัดการแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดน่าน ดังเช่น นายอุกริช พึ่งโสภา ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เป็นประธานในพิธีลงนามบันทึกความร่วมมือการจัดการทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมบนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นน่าน ตามวาระจังหวัดน่าน "สร้างเมื่อน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ" และโครงการ "รักษ่าน่าน" วันที่ 8 กันยายน พ.ศ 2557 (ภาพที่ 4.9) และนายสุวัฒน์ พรมสุวรรณ ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เป็นประธานการประชุมเพื่อชี้แจงโครงการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในพื้นที่จังหวัดน่าน วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ 2559 (ภาพที่ 4.10)

4.3.3 ผลการดำเนินงานของเครือข่าย

ลักษณะโครงสร้างและการขับเคลื่อนของเครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกิน เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์พื้นที่ฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน ก่อให้เกิดการรับรู้และการขยายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ในการกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ เช่น ด้านการป้องกันรักษาป่า ด้านการปลูกป่า ด้านการดูแลรักษาป่า ด้านการป้องกันไฟป่า สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ ผู้ประสานงานเครือข่ายที่ดินจังหวัดน่าน ที่กล่าวว่า

“การลงนามก็ทำให้ความประชาชนมีความมั่นใจว่าได้สิทธิ์ในพื้นที่ป่าที่พวกเราช่วยกันดูแลมากขึ้น และก็ทำให้เกิดภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินการขับเคลื่อนการทำงานการจัดการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกินมากขึ้น หลังจากที่เรขับเคลื่อน เรื่องโฉนดชุมชน มาพักใหญ่แล้ว” (สนิท มณฑิย, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 15 กรกฎาคม 2561)

เกิดโมเดลกิจกรรมการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ สนับสนุนให้มีการผสมผสานความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมกับเทคโนโลยีใหม่ กระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่ แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาใหม่จากหน่วยงานภายนอกชุมชน ภาคประชาสังคม และภาคเอกชนที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน เพิ่มรายได้ให้เกษตรกร และเพื่อไม่ให้พื้นที่ป่าลดลง รวมทั้งเป็นต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนต้นน้ำให้อยู่ร่วมกันป่าได้อย่างโดดเด่นและเกื้อกูลในพื้นที่นาร่อง ดังสรุปผลการดำเนินงานการเพิ่มพื้นที่สีเขียวจังหวัดน่าน 14+4 เมนู ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 สรุปผลการดำเนินงานการเพิ่มพื้นที่สีเขียวจังหวัดน่าน 14+4 เมฆ

เมนู	ผลการดำเนินการ
1. พื้นที่พูนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร ในเขตป่าอนุรักษ์ ชุมชนฮักป่าน่าน	1.ปลูกป่าพื้นที่พูนุรักษ์ต้นน้ำลำธารในเขตป่าอนุรักษ์จำนวน 14,000 ไร่ (อยู่ระหว่างดำเนินการ) 1.ปลูกป่าตามแนวพระราชดำริ จำนวน 39 ไร่ 2.แจกจ่ายไม้ผล ไม้ช่างหม่น กล้วยหอมทอง กล้วยหิน กล้ายไข่ รวม 11,700 ต้น 3.จัดตั้ง “กองทุนชุมชนฮักป่าน่าน”
2 สถานพลังประชารัฐพัฒนาป่า เศรษฐกิจน่าน	1.พัฒนาแหล่งน้ำร่วมกับ CSRสร้างฝายชะลอน้ำจำนวน 4 แห่ง (อยู่ระหว่างดำเนินการ) 2.ส่งเสริมการปลูกไผ่ กล้วยน้ำว่าแทนพื้นที่ปลูกข้าวโพดให้กลุ่มเกษตรกร 6 กลุ่ม จำนวน 202 ราย (อยู่ระหว่างดำเนินการ)
3. โครงการพัฒนาสังคมและ สวัสดิการบนพื้นที่สูง	1.ปลูกไม้ผลยืนต้นในพื้นที่นาร่องได้รับการส่งเสริม จำนวน 109.3 ไร่ และพื้นที่ขยายผลได้รับการส่งเสริมจำนวน 33 ไร่ 2.ปลูกไม้เศรษฐกิจจำนวน 1-5 ไร่/ครอบครัว 3.สร้างฝายชะลอน้ำ/สร้างบ่อพักน้ำ/ส่งเสริมการปลูกแฝก 4.ส่งเสริมการตลาดจัดทำร้านค้าริมทาง/รวมกลุ่มประกอบอาชีพผ้าปักม้ง(กลุ่มสาวดอย)
4. โครงการพระราชดำริ กรม อุทยานฯ	1.ปลูกป่าตามแนวพระราชดำริ จำนวน 250 ไร่ 2.บวชป่า จำนวน 30 ไร่ 3.สร้างฝายชะลอน้ำ จำนวน 4 แห่ง

เมนู	ผลการดำเนินการ
5. โครงการสวมหมวกใส่รองเท้าให้ภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน	1.ดำเนินการจับพิกัด แบ่งพื้นที่และปลูกป่าในพื้นที่ 7 ตำบล จำนวน 572 ไร่ 2.สร้างฝายชะลอน้ำ/บ่อล่าง จำนวน 10 แห่ง 3.สร้างบ่อพักบน จำนวน 7 แห่ง 4.สร้างระบบสูบน้ำแบบพลังงานแสงอาทิตย์ 5 ชุด
สวมหมวกให้ภูเขา ใส่รองเท้าให้ดินดอย	1.ปลูกป่าตามแนวพระราชดำริ จำนวน 60 ไร่ 2.ปลูกตะไคร้ ถั่วอาซูกิ และฟักทอง ในพื้นที่วิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน 14 เครือข่าย
นโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)	1.จัดที่ดินทำกินให้แก่ผู้ยากไร้ตามนโยบายคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) 9 พื้นที่ จำนวน 48,048-01-48 ไร่
ที่ช่วยน้องป้องกันป่า	1.ดำเนินการแจกจ่ายมะม่วงแก้วขมิ้น จำนวน 600 ต้น 2.มอบต้นกาแฟพันธุ์โรบัสต้า จากบริษัท ดูโอคอฟฟี่ จำนวน 500 ต้น 3.สนับสนุนพันธุ์กล้วยหอมทอง พันธุ์ทำยางจำนวน 500 หน่อ 4.มอบพันธุ์วัวแดงน่าน จำนวน 500 ตัว
อาสาสมัครรักษาดินป่า	1.สร้างฝายชะลอน้ำ จำนวน 26 แห่ง 2.ส่งเสริมอาชีพปลูกสุศัตว์ จำนวน 9 ตัว 3.ส่งเสริมอาชีพปลูกพืชผสมผสานแบบชีวนิติ จำนวน 22 หลังคาเรือน 4.ส่งเสริมการปลูกไม้ซางหม่น จำนวน 800 ต้น 5.ส่งเสริมการปลูกตะไคร้ จำนวน 68 ราย
โครงการปลูกไม้เพื่อแก้ไขปัญหา	1.ดำเนินการปลูกไม้จำนวน 1,322 ไร่ เกษตรเข้าร่วม จำนวน 6 หมู่บ้าน 206 ราย

เมนู	ผลการดำเนินการ
ภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน	
โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบ	1.วิจัยและพัฒนาการผลิตไม้และหวาย จำนวน 4 ชนิด
โครงการหลวง	2.วิจัยและพัฒนาการฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบนพื้นที่สูง จำนวน 1 ชุมชน
	3.วิจัยการฟื้นฟูระบบเกษตรยั่งยืนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงโป่งคำ
	4.วิจัยวิจัยและพัฒนาการเพาะปลูกและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเฮมพ์ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงถ้ำเวียงแก้วและโป่งคำ
	5.พัฒนาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในท้องถิ่นและยาพื้นบ้านอย่างยั่งยืนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงโป่งคำ
	6.การวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของการผลิตข้าวบนพื้นที่สูง จำนวน 3 ชุมชน
	7.พัฒนาและส่งเสริมอาชีพและเสริมสร้างความเข้มแข็งของคนและชุมชน จำนวน 6,490 ไร่
	8.จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ จำนวน 4 แห่ง
	9.จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 4 กลุ่ม
	10.จัดตั้งกลุ่มพึ่งพาตนเอง จำนวน 10 กลุ่ม
	11.สนับสนุนกิจกรรมการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าระบบนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชน หรือป่าอนุรักษ์จำนวน 11 ชุมชน 1215 ไร่
	12.สนับสนุนกิจกรรมการปลูกป่าฟื้นฟูป่าระบบนิเวศต้นน้ำ ป่าเปียก ป่าพื้นบ้านอาหารชุมชนจำนวน 8 ชุมชน 402 ไร่ 3 พื้นที่
	13.สนับสนุนและสร้างแรงจูงใจในการดูแลรักษาป่าโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มชุมชน (PES) จำนวน 9 ชุมชน 10,051 ไร่ 9 พื้นที่
	14.ส่งเสริมโครงการปลูกป่าชาวบ้านในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯจำนวน 191 ราย 9 ชุมชน 173 ไร่ 9

เมนู	ผลการดำเนินการ
	พื้นที่ 15,533 ตัน
	15.สนับสนุนกิจกรรมการปลูกหญ้าแฝก เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำในชุมชนจำนวน 90 ราย 16 ชุมชน 11 พื้นที่ 490,000 กล้า
	16.สนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก และกระจาย น้ำสำหรับกิจกรรมการเกษตรและใช้ในการอุปโภคและบริโภคจำนวน 11 ชุมชน 10 พื้นที่ 45 จุด
	17.จัดทำแนวกันไฟ 15 ชุมชน 10 พื้นที่ 12 จุด 128 กม.
	18.จัดทำฝายชะลอน้ำ 12 จุด 3 พื้นที่
	19.สนับสนุนกิจกรรมการฟื้นฟูและปรับปรุงบำรุงดินจำนวน 170 ราย 11 ชุมชน 100 ตัน 9 พื้นที่ โถกลบปอเทือง 5 ชุมชน 148 ไร่ 1 พื้นที่
	20.สนับสนุนกิจกรรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และปัจจัยการผลิตชีวภาพจำนวน 11 ชุมชน 25 ตัน 2,600 ลิตร
	21.การบริหารจัดการกลุ่มผู้ผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และการตลาดจำนวน 11 ชุมชน
	22.ก่อสร้างโรงเรือนปลูกพืช จำนวน 5 โรงเรือน
	23.ก่อสร้างห้องวิเคราะห์สาร จำนวน 6 หลัง
	24.ก่อสร้างอาคารรวบรวมผลผลิตจำนวน 1 หลัง

ที่มา: สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน, 2561

4.4 เครือข่ายการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน หรือ “เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์”

เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ เป็นช่วงที่มีการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการเมือง ภายหลังจากมีการจัดกิจกรรมเพื่อเชื่อมโยงและระดมความคิดเห็นของเครือข่ายภาคประชาสังคมทุกภาคส่วนที่มีการดำเนินการอยู่ในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายลักษณะแบบหลวมๆ ในแต่ละประเด็นกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม/เครือข่ายนั้นมีความสนใจ ในการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่น เพื่อการผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ปัญหาด้านที่ดิน ป่าไม้และปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่การผลิตหรืออาชีพที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เครือข่ายเชิงมีกลไกการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ในการรวมพลังเพื่อการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในภาพรวม มีกระบวนการทำงานและโครงสร้างที่เป็นทางการ มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดมาจากรัฐบาล และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ช่วยให้เครือข่ายมีการขยายความร่วมมือระหว่างเครือข่ายต่างๆ ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน สื่อ ภาคประชาชนและนักวิชาการ ที่มีความสนใจหยุดยั้งการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้และพัฒนายุทธศาสตร์ที่หยุดปัญหาการบุกรุกที่ดินป่าสงวนและพื้นที่ป่าไม้ร่วมกันในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยเฉพาะการช่วยเชื่อมโยงเครือข่ายจากภาคธุรกิจและภาครัฐได้มากขึ้น ซึ่งคาดว่าเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมและมีความรวดเร็ว สามารถวิเคราะห์ตามกรอบการพิจารณา ได้ดังนี้

4.4.1 การก่อรูปของเครือข่าย

เครือข่ายเกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐบาล เพื่อให้การขับเคลื่อนการแก้ปัญหาด้านที่ดิน ป่าไม้และการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่จังหวัดน่าน รวมถึงการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในระดับพื้นที่เป็นไปด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีนโยบายการพัฒนาของจังหวัดน่าน ที่พยายามปรับไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและมีการนำศาสตร์พระราชาและการพัฒนาแผนกลยุทธ์ที่ต้องการให้จังหวัดน่านเติบโตในทิศทางที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และเครือข่ายภาคประชาสังคมทุกภาคส่วน หน่วยงานทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน ผนึกและพยายามให้ความสำคัญกับการเกษตรผสมผสานและการรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ แต่ก็ไม่อาจยับยั้งสถานการณ์ และประเด็นปัญหาการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยามีแต่ทวีความรุนแรงมากขึ้น จนส่งผลกระทบต่อพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของนโยบายรัฐด้านการบริหารจัดการและแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน ดังที่ นายบัญญัติ ลำคำ ประธานกรรมการธนาคารกสิกรไทย จำกัด

(มหาชน)และคณะกรรมการดำเนินงานพื้นที่จังหวัดน่าน(ประธานกรรมการภาคเอกชน) ของน่านแซนด์บ็อกซ์ ที่กล่าว ในการประชุมผู้นำชุมชน 99 ตำบล หัวข้อ"วิถีทำมาหากินอย่างยั่งยืนใน จ.น่าน" ที่บ้านเจ้าสัวบัณฑิต จ.น่าน เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2561 ว่า

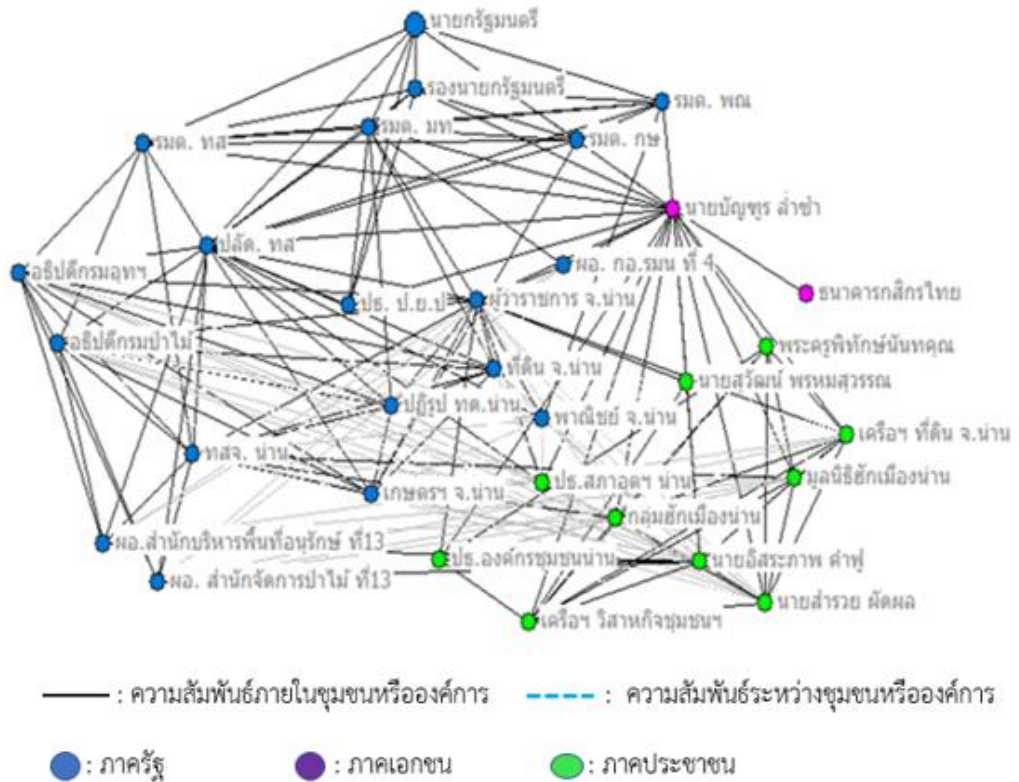
“ที่ผ่านมารัฐบาลยอมรับการโครงสร้างเดิมและกลไกบริหารจัดการของกระทรวงต่าง ๆ และจังหวัดแก้ปัญหาไม่ตก ทั้งจังหวัดมีพื้นที่อนุรักษ์และป่าสงวนฯ 6.4 ล้านไร่ แต่เห็นได้ชัดเจนจากสถานภาพป่าต้นน้ำน่านที่หายไป 1.8 ล้านไร่หรือถูกทำลาย 28% ภายในระยะ 10 ปี ข้อมูลนี้ใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์ เป็นภาพถ่ายจากดาวเทียมไทยโชติ ฟ้องถึงความล้มเหลวของการบริหารจัดการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าน่าน” (ไทยโพสต์ ออนไลน์ ฉบับวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2561 เวลา 18:40 จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/1115>)

สอดคล้องกับ ท่านที่ปรึกษาประธานมูลนิธิรักษ์เมืองน่านและที่ปรึกษาคณะกรรมการเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“การปลูกป่าที่ผ่านมาก็ไม่ได้ผล เพราะพวกเราต่างคนต่างทำ โดยเฉพาะภาคราชการ มีหลายโครงการที่ภาครัฐเข้าไปส่งเสริมประชาชนต้นตัว แล้วไม่มีการต่อยอด” (พระครูพิทักษ์นันทคุณ, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561)

ลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี เป็นประธาน และรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการนโยบายและกำกับดูแล มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและกำกับดูแลการดำเนินการจัดการแก้ปัญหาด้านที่ดิน ป่าไม้และการใช้ประโยชน์พื้นที่จังหวัดน่าน โดยมีปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ดร.วิจารย์ สิมาฉายา) เป็นประธานกรรมการภาครัฐ และนายบัณฑิต คำขำ เป็นประธานกรรมการภาคเอกชน พระครูพิทักษ์นันทคุณ เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการดำเนินงานพื้นที่จังหวัดน่าน ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เป็นรองประธานกรรมการ และมีตัวแทนจากเครือข่ายภาครัฐและภาคประชาชนในพื้นที่จังหวัดน่าน ร่วมเป็นกรรมการดำเนินงานพื้นที่จังหวัดน่าน มีบทบาทหน้าที่แก้ไขปัญหาด้านที่ดิน-ป่าไม้ และร่วมกันจัดหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนการพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่มีรายได้เพียงพอมาทดแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ควบคู่ไปกับการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม โดยเครือข่ายมีการกำหนดกรอบไว้หลวมๆ และเปิดโอกาสให้มีแนวทางการดำเนินการที่ยืดหยุ่น ซึ่งทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคประชาสังคมเป็นผู้มีบทบาทร่วมกันในการกำหนดแบบแผน

วัตถุประสงค์ และการกำหนดกฎเกณฑ์ ขอบเขตความรับผิดชอบกันเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน ดังภาพที่ 4.11

ภาพที่ 4.11 ภาพจำลองของโครงสร้างเครือข่ายย่านแชนด์บอกรี

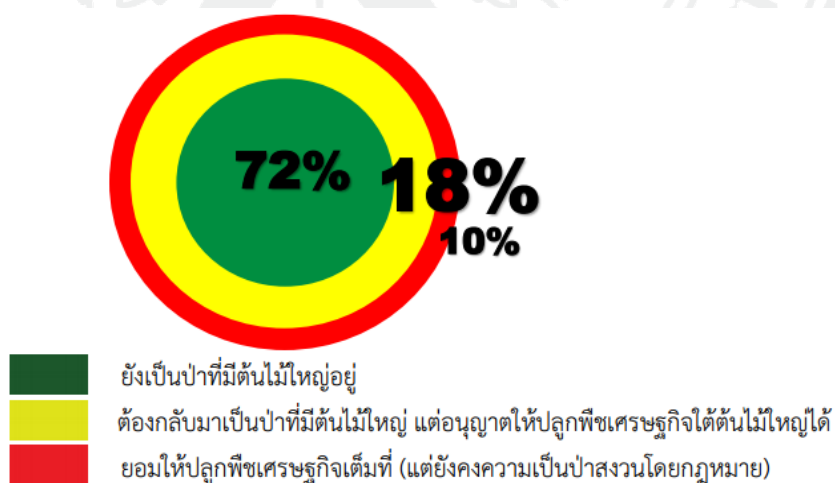
เมื่อพิจารณาจากภาพที่ 4.11 เห็นว่า การรวมกลุ่มของเครือข่ายมีลักษณะความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นทางการ คือ การใช้อำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย/การวางแผน และกำกับดูแลการดำเนินงานโดยรัฐบาล และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเป็นผู้สนับสนุนภารกิจของคณะกรรมการดำเนินงานพื้นที่ในการทำงานร่วมกันในระดับพื้นที่ รวมทั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้เครือข่ายมีแนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมที่หลากหลายตามภารกิจของกระทรวง และกรมกองต่าง ๆ ส่วนลักษณะความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ คือ เป็นการรวมตัวกันตามความสมัครใจระหว่างองค์กรภาคเอกชนและประชาชน ในการสนับสนุนการทำงาน หรือดำเนินกิจกรรม การติดตามและประเมินผลให้สามารถบรรลุเป้าหมายในการจัดการประเด็นกิจกรรมนั้นร่วมกัน และ เปิดพื้นที่ให้ชุมชน ตัวแทนของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาข้อเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหา และการผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาด้านที่ดินป่าไม้ร่วมกันโดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ แต่มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ ร่วมกันอย่าง

จริงจัง หรือมีนโยบายหรือพื้นที่ที่เฉพาะเจาะจง หรือมีความสนใจ และมีความเชี่ยวชาญพิเศษในประเด็นนั้น ๆ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของที่ปรึกษาประธานมูลนิธิฮักเมืองน่านและที่ปรึกษาคณะกรรมการเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ที่ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“เครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นนี้ คณะกรรมการโดยส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน ส่วนหน่วยงานราชการอื่น ๆ นั้นเป็นแนวร่วม แต่ก็มีบางหน่วยงานที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการในคำสั่ง แต่เค้าอาจไม่เข้าร่วมดำเนินการ และก็มีบางหน่วยงานที่ถึงแม้ไม่มีรายชื่อแต่เค้าก็แสดงเจตจำนงที่จะขอเข้ามาช่วยกันแก้ปัญหาด้วยเช่นกัน เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น ซึ่งอาจมีการเสนอให้เค้าเป็นอนุกรรมการแทน”
(พระครูพิทักษ์นันทคุณ, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561)

4.4.2 โครงสร้างและกลไกการทำงานของเครือข่าย

เครือข่ายมีการกำหนดกติกาเป็นกติการะดับธรรมนูญ ในการขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่ายเพื่อการทดลองปฏิบัติการบริหารราชการแผ่นดินเชิงพื้นที่ โดยมีการผ่อนปรนกฎเกณฑ์ ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแนวเขตป่าไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่จังหวัดน่าน และการกำหนดตัวเลขพื้นที่เป้าหมายในการจัดสรรที่ดินป่าสงวน เพื่อการดำเนินการแก้ปัญหาด้านที่ดิน และแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านให้เป็นระบบเดียวกัน และเพื่อให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 4.12

ภาพที่ 4.12 เป้าหมายในการจัดสรรที่ดินป่าสงวนหลังการปฏิรูปน่านแซนด์บ็อกซ์

ที่มา: เอกสารการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานน่านแซนด์บ็อกซ์ พื้นที่จังหวัดน่าน ครั้งที่ 1/2561
วันศุกร์ที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2561

จากภาพที่ 4.12 แสดงให้เห็นถึง เป้าหมายการจัดสรรที่ดิน ดังกล่าว เป็นลักษณะการ รักรักษาป่าไม้และรักษาค้นไปพร้อม ๆ กัน นั่นคือ ภาครัฐสามารถรักษาพื้นที่ป่าไม้ได้คงไว้ ขณะเดียวกันก็มีการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน และมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ เป็นการสอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนนโยบาย thailand 4.0 และแนวทางประชารัฐ นั้นหมายความว่า หลังกระบวนการปฏิรูปตามโมเดลน่านแซนด์บ็อกซ์ เกษตรกรต้องมีการคืนพื้นที่เกษตรกรรมในเขตพื้นที่ป่าสงวนกลับคืนให้แก่ภาครัฐเพื่อการฟื้นฟูป่าไม้ เช่นเดียวกันภาครัฐก็อนุญาตให้ประชาชนสามารถดำรงชีพในเขตพื้นที่ป่าได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ส่วนกลไกและเครื่องมือในการขับเคลื่อนเครือข่าย อาศัยอำนาจของนายกรัฐมนตรี ตามมาตรา 11(6) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ 2536 ออกคำสั่งที่ 48/2561 เรื่อง การบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน พื้นที่จังหวัดน่าน เป็นกลไกหลักในการเชื่อมประสานการทำงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานการทดลองปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินเชิงพื้นที่ โดยใช้โจทย์ป่าต้นน้ำน่านเป็นเป้าหมาย หรือ น่านแซนด์บ็อกซ์ ดังภาพที่ 4.13

ภาพที่ 4.13 แนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์

ที่มา: เอกสารการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานน่านแซนด์บ็อกซ์ พื้นที่จังหวัดน่าน ครั้งที่ 1/2561
วันศุกร์ที่ 20 เมษายน พ.ศ 2561

จากภาพที่ 4.13 แสดงให้เห็นถึง แนวทางการดำเนินงานของน่านแซนด์บ็อกซ์ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรก ปี พ.ศ. 2561 การร่วมมือกันสื่อสารแนวทางการแก้ปัญหาป่านานกับผู้นำชุมชน และเกษตรกร ในการจัดทำข้อมูลแนวเขตที่ดินพิกัดรายแปลงควบคู่กับการใช้ภาพถ่ายดาวเทียมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลแผนที่เป็นข้อมูลชุดเดียวกัน และเป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างภาคประชาชน ภาครัฐและภาคเอกชน ระยะที่สอง ปี พ.ศ. 2562 เป็นการดำเนินการแสวงหาเงินทุน เพื่อนำมาชดเชยรายได้ให้เกษตรกรทดแทนรายได้เดิมจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การฟื้นฟูแหล่งน้ำเพื่อทำการเกษตร และการเตรียมหาพืชทางเลือกสำหรับให้เกษตรกรปลูกทำรายได้แทนพืชเชิงเดี่ยว และระยะสุดท้าย เป็นการรังสรรค์เทคโนโลยี นวัตกรรมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิถีเกษตร การพัฒนาช่องทางการตลาด และส่งเสริมการแปรรูปสินค้า พัฒนาแบรนด์ ให้กับชุมชน

ส่วนแนวทางการดำเนินงานของเครือข่าย อาศัยบเทาทและหน้าที่ของภาครัฐและเอกชน ได้แก่ ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประธานกรรมการภาครัฐ และนายบัญชา ลำช้า ประธานกรรมการภาคเอกชน ร่วมกันดำเนินงานประสานงาน ประชาสัมพันธ์ สนับสนุน และช่วยกันจัดหาเงินทุน เพื่อให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันในการรังสรรค์เทคโนโลยี นวัตกรรมการผลิตและการตลาดสมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้แทนกรอบความคิดเดิมของประชาชนในการปรับเปลี่ยนจากระบบการเกษตรแบบดั้งเดิมในปัจจุบันไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการด้วยเทคโนโลยีเข้ามาช่วยสร้างมูลค่าให้กับผลิตผลทางการเกษตร และการส่งเสริมด้านความรู้ การฝึกอบรมในการพัฒนาแรงงานที่มีทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและทักษะสูง เป็นกลไกเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนและเสริมสร้างแรงจูงใจในการผลักดันให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่การพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ดังภาพที่ 4.14 และภาพที่ 4.15

ภาพที่ 4.14 การประชุมชี้แจงแนวทางการปฏิรูปน่านแซนด์บ็อกซ์
 ที่มา: ประชาชาติธุรกิจออนไลน์ (2561)

ภาพที่ 4.15 การประชุมขับเคลื่อนการดำเนินงานเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์
 ที่มา: คมชัดลึกออนไลน์ (2561)

จากภาพแสดงให้เห็นถึง บทบาทของประธานกรรมการภาครัฐและภาคเอกชน ในการลงพื้นที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ดังเช่น ภาพที่ 4.14 เป็นการประชุมชี้แจงแนวทางการปฏิรูปน่านแซนด์บ็อกซ์กับผู้นำ 99 ตำบลในจังหวัดน่าน ของนายบัณฑิต ล่ำซำ ประธาน

กรรมการภาคเอกชน และภาพที่ 4.15 เป็นการประชุมหารือการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการปฏิรูปงานแผ่นดินบอกร่วมกับคณะกรรมการดำเนินงานพื้นที่จังหวัดน่าน ครั้งที่ 1/2561 ของ ดร. วิจารณ์ สิมาฉายา ประธานกรรมการภาครัฐ และนายบัณฑิต ล่ำซำ ประธานกรรมการภาคเอกชน ตามลำดับ

4.4.3 ผลการดำเนินงานของเครือข่าย

ลักษณะโครงสร้างและการขับเคลื่อนของเครือข่ายน่านแผ่นดินบอกร่วมกัน คาดว่าช่วยทำให้ลดช่องว่างระหว่างหน่วยงาน ทำให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ในด้านการวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด การแลกเปลี่ยนทรัพยากร เพื่อสร้างเสริมประสิทธิภาพการทำงานและการแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม่ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพอย่างไม่มีข้อจำกัด สอดคล้องดังคำสัมภาษณ์ของ เลขาอนุกรม "คนรักซ์ ดิน น้ำ ป่า น่าน" ที่ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“การขับเคลื่อนการฟื้นฟูป่าให้เมืองน่าน ถ้าอาศัยให้หน่วยงานใด หน่วยงานหนึ่งลูกมาเป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนกันเองแล้ว มันคงไปไม่รอดหรอก เพราะเป็นโจทย์ที่ใหญ่ และที่ผ่านมายังไม่มีการบูรณาการทำงานกันอย่างชัดเจน คนต่างหน่วยต่างกระทรวง ต่างคนก็ทำไป” (ประดิษฐ์ เพชรแสนอนันต์, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 เมษายน 2561)

การออกสำรวจพื้นที่ และจัดทำแนวเขตที่ดินพิกัทรายแปลงการด้วยเครื่องมือ GPS เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสื่อสารชุดเดียวกัน คาดว่าสามารถช่วยลดความขัดแย้งเรื่องปัญหาแนวเขตที่ดินระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่ สอดคล้องกับ ประธานมูลนิธิรักษ์เมืองน่านและที่ปรึกษาคณะกรรมการเครือข่ายน่านแผ่นดินบอกร่วมกัน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“นโยบายของน่านแผ่นดินบอกร่วมกันที่ผ่านมามีความพยายามที่ทำข้อมูลแนวเขตป่าและพื้นที่ทำกินมาผสมผสานให้เป็นข้อมูลเดียวกัน ระหว่างข้อมูลของคณะกรรมการน่านแผ่นดินบอกร่วมกันที่ลงสำรวจพื้นที่เป็นรายตำบล กับ แผนที่ของกรมป่าไม้และกรมอุทยานฯ ที่เป็นข้อมูลจากการสำรวจรายบุคคล ซึ่งท่านปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเองท่านก็พยายามเปิดโอกาสให้ดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชนเมืองน่านเอง” (ชูศิลป์ สารรัตน์, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 29 ตุลาคม 2561)

คาดว่า ผู้นำชุมชน เครือข่ายและภาคีเครือข่าย มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิดใหม่ที่มีการยอมรับวิทยาการใหม่ ทำให้ประชาชนมีโอกาสในการพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ มีความรู้และความเชื่อมั่นในตนเองที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนแนวทางการประกอบอาชีพจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวไปสู่การผลิตหรืออาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หลังจากที่รัฐอนุญาตให้ประชาชนสามารถอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และมีการส่งเสริมเทคโนโลยี กระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่ แนวทางการปฏิบัติและอาชีพใหม่ ทำให้มีพื้นที่สำหรับภาครัฐใช้ในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้แนวใหม่เพิ่มมากขึ้นในพื้นที่จังหวัดน่าน ในขณะที่ประชาชนสามารถทำกินบนผืนป่านี้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ตามแนวทางของรัฐบาล “รัฐได้ป่า ประชาได้ที่ทำกิน” คนอยู่กับป่าอย่างเกื้อกูล ดังคำสัมภาษณ์ของคณะกรรมการเครือข่ายการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน ที่ว่า

“ที่แรกบางตำบลเค้าก็ไม่เข้าใจนโยบายนานแซนด์บ็อกซ์ แต่พอกลุ่มคณะกรรมการลงพื้นที่ทำความเข้าใจกับชาวบ้านได้รับทราบถึงนโยบายและแนวทางแล้ว ปรากฏว่าพวกเค้าก็พร้อมและยินยอมให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเลย จนตอนนี้ทั้งจังหวัดเราได้ข้อมูลการจัดสรรพื้นที่เกือบครบหมดแล้ว” (สนิท มณเฑียร, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 30 ตุลาคม 2561)

4.5 ความเชื่อมโยงของโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

จากการศึกษาสำรวจเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน แสดงให้เห็นว่า พัฒนาการของเครือข่ายที่พบทั้ง 4 ลักษณะ มีความแตกต่างกัน ตามบริบทของการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ และปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุป พัฒนาการของเครือข่ายทางสังคมต่อผลการฟื้นฟูป่าในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของเครือข่าย 4 ด้าน ได้แก่ การก่อรูปเครือข่าย โครงสร้างเครือข่าย กลไกการขับเคลื่อนของเครือข่าย และผลการดำเนินงานของเครือข่าย ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 สรุปผลการศึกษาเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

กระบวนการสร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวน หมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
1.การก่อรูปเครือข่าย				
1.1 บริบทของชุมชนและทรัพยากรป่าไม้	การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่จากนโยบายของภาครัฐ ทำให้เกิดปัญหาการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของทำให้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน	การตระหนักถึงปัญหาเรื่องป่าเสื่อมโทรมที่ส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ป่า	สภาพปัญหาภูเขาหัวโล้นเกิดเป็นกระแสในสังคม และภาครัฐมีนโยบายการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้	การเกิดประเด็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐและประชาชน เรื่องการกำหนดแนวเขตป่าอนุรักษ์ซ้อนทับกับที่ดินของเกษตรกรและชาวบ้าน

กระบวนการ สร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาค ประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวน หมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อ การจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้น น้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
1.2 ปรัชญา ของเครือข่าย	การปกป้องและรักษาสิทธิประโยชน์ ผืนป่าของตนเอง	การขยายแนวคิด เรื่องการ ปกป้อง อนุรักษ์และการจัดการ ป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ให้มี ดำเนินการอย่างจริงจังในทาง ปฏิบัติในพื้นที่จังหวัดน่าน	การเชื่อมโยงแผนยุทธศาสตร์ จังหวัด กับนโยบายของรัฐบาล ใน ก า ร จั ด ก า ร ปั ญ ห า ท รั พ ย า ก ร ธ ร ร ม ช า ตี และ สิ่งแวดล้อม	การแก้ปัญหาที่ดิน ป่าไม้และ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการ พัฒนาระบบกลไกบริหารจัดการ การแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ใน ระดับพื้นที่ให้เป็นไปด้วยความ รวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กระบวนการ สร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาค ประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวน หมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อ การจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้น น้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
1.3 การก่อเกิด เครือข่าย	เครือข่ายเกิดขึ้น จากการร่วมแรง ร่วมใจของแกนนำชาวบ้านและ ชาวบ้าน เพื่อรักษาสีทึบประโยชน์ จากป่าและปกป้องผืนป่าของตนเอง ขึ้นมาตามธรรมชาติ	เครือข่ายเกิดขึ้น จากการรวบรวม กลุ่มคน หรือ เครือข่ายการมีส่วน ร่วมภาค ประชาชนเพื่อการ จัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ทั่วจังหวัดน่านของกลุ่มฮักเมือง น่าน	เครือข่ายเกิดขึ้น จากการจัดตั้ง โดยผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เพื่อ ผลักดันให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ บูรณาการความร่วมมือเพื่อให้ จัดการปัญหาาร่วมกัน	เครือข่ายเกิดขึ้น จากนโยบายของ ภาครัฐ เพื่อการทดลองปฏิบัติการ บริหารราชการแผ่นดินเชิงพื้นที่ โดยใช้โจทย์ป่าต้นน้ำน่านเป็น เป้าหมาย

กระบวนการ สร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาค ประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวน หมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อ การจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้น น้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
-----------------------------	--	--	--	---

2. โครงสร้างของเครือข่าย

2.1 แกนนำ/ผู้ ประสานงาน ของเครือข่าย	ผู้นำชุมชนและบุคคลที่ได้รับการ ยอมรับจากชาวบ้านโดยฉันทามติ	มูลนิธิฮักเมืองน่าน ผู้นำชุมชน และบุคคลได้รับการยอมรับจาก สมาชิกโดยฉันทามติ	ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน หัวหน้า หน่วยงานราชการ เครือข่ายคน น่านจัดการตนเอง องค์การ ประชาคมน่าน องค์การเอกชนที่ ถูกการคัดเลือกขึ้นมาตามลักษณะ กิจกรรม	ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม และนายบัณฑูร ลำชา ที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากนายกรัฐมนตรี
--	---	---	---	---

กระบวนการ สร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาค ประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวน หมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อ การจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้น น้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
2 .2 ม ว ล สมาชิกของ เครือข่าย	กลุ่มบุคคลที่ได้รับผลกระทบและมี วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนที่อาศัย พึ่งพิงทุนทางทรัพยากรธรรมชาติใน ระดับหมู่บ้านหรือตำบลเฉพาะแค่ บางพื้นที่เท่านั้น	กลุ่มบุคคล องค์กรที่เล็งเห็น วิกฤตการณ์ในสังคมและมี วิสัยทัศน์ที่ต้องการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าเมืองน่านเหมือนกันครอบคลุม ทุกอำเภอในจังหวัดน่าน	หัวหน้าส่วนงานราชการ นักวิชาการ องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ ผู้นำเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการ ดำเนินกิจกรรมในการจัดการ แก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในเขต พื้นที่นาร่อง	คณะรัฐมนตรี จำนวน 6 ท่าน หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องที่ ได้รับการแต่งตั้งขึ้นมา จำนวน 17 ท่าน ตัวแทนจากองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น จำนวน 2 ท่าน องค์กรเอกชน ตัวแทนจาก เครือข่ายภาคประชาชน และ ประชาชนที่นายบัณฑกร ล้ำซ่า เสนอชื่อเข้ามา จำนวน 11 ท่าน

กระบวนการ สร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาค ประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวน หมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อ การจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้น น้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
2.3 ความสัมพันธ์ ในเครือข่าย	โครงสร้างความสัมพันธ์ ที่ลักษณะไม่ เป็นทางการ ด้วยสมาชิกมีความ ผูกพันกับแบบเครือญาติและมีวิถี การดำรงชีวิตที่อาศัยพึ่งพิงทุนทาง ทรัพยากรธรรมชาติเดียวกัน	โครงสร้างความสัมพันธ์ลักษณะที่ ไม่เป็นทางการในรูปแบบของ ประชาสังคม ด้วยสมาชิกของ เครือข่ายได้เล็งเห็นวิกฤตการณ์ ในสังคมและมีวิสัยทัศน์ที่ต้องการ อนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าเมืองน่าน เหมือนกัน	โครงสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะ ที่เป็นทางการในส่วนบุคคลของ ภาคีภาครัฐ ส่วนบทบาทภาคีภาค ป ร ะ ช า ช น มี โ ค ร ง ส ร ้าง ความสัมพันธ์ที่ลักษณะไม่เป็น ทางการ	โครงสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะ ที่เป็นทางการ โดยที่ภาครัฐเป็นผู้ กำกับดูแลการดำเนินงาน

กระบวนการ สร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาค ประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวน หมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อ การจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้น น้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
-----------------------------	--	--	--	---

3. กลไกการขับเคลื่อนเครือข่าย

3.1 รูปแบบ กติกาของ เครือข่าย	เครือข่ายมีการกำหนดกติกาในระดับ ปฏิบัติการ ในการบังคับใช้บทลงโทษ การแบ่งปันผลประโยชน์ มีการ แต่งตั้งคณะกรรมการคอยกำกับดูแล กำหนดขอบเขต กลยุทธ์ การตรวจ ติดตามกันเอง	เครือข่ายไม่มีการกำหนดกติกา แต่มีการสร้างพันธสัญญาระหว่าง กัน ในการคัดเลือกตัวแทนผู้ ประสานงานย่อยทั่วทุกอำเภอ การร่วมกันเฝ้าระวังการบุกรุก ทำลายป่า การกำหนดช่วงเวลา และความถี่ในการนัดหมาย อย่าง น้อยปีละ 2 ครั้ง เป็นต้น	เครือข่ายมีการกำหนดกติกากำกับ ทางเลือกร่วมที่ทุกภาคส่วนมีการ รับรู้และยอมรับการมีส่วนร่วมใน ฐานะผู้สนับสนุน และผู้อำนวย ความสะดวก ในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกัน	เครือข่ายมีการกำหนดกติกาในระดับ ธรรมนูญ โดยยึดตามคำสั่งในการ กำหนดพื้นที่บริหารเป็นกรณีพิเศษ โดยให้อำนาจการบริหารแก่ คณะกรรมการเพื่อกำหนดนโยบาย และกำกับดูแลการดำเนินงานและ คณะกรรมการดำเนินงานในพื้นที่ จังหวัดน่าน
-------------------------------------	--	--	---	---

กระบวนการสร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
3.2 การระดมทุน และ ทรัพยากร	องค์การปกครองของแต่ละท้องถิ่นใช้งบสนับสนุนกิจกรรมการจัดการและดูแลพื้นที่ป่าไม้จาก บริษัท ห้างร้าน และอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ UNDP องค์การพัฒนาเอกชน มูลนิธิสีบนาคะเสถียร หน่วยงานราชการในพื้นที่ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น	กลุ่มองค์การภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรเอกชน เป็นผู้ลงทุน สนับสนุน ประสานงาน และผลักดันกิจกรรมในโมเดลกิจกรรมการฟื้นฟูป่าในพื้นที่ไว้รองรับ การบริหารจัดการ ทรัพยากรในพื้นที่	กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนเบี้ยการประชุม และค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการและการดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีการจัดตั้งมูลนิธิรักษ์ป่าน่าน เพื่อเป็นช่องทางการระดมทุน

กระบวนการสร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
3.3 กลไกที่ใช้ในการขับเคลื่อน	ทุน วัฒนธรรม ชุมชน และสถานการณ์และประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาทรัพยากรป่าไม้	การจัดเวทีการประชุม สัมมนา การไปศึกษาดูงานความสำเร็จของเครือข่ายอื่นๆ การนำกิจกรรมทางศาสนาเข้าไปเสริมกิจกรรมเชื่อมโยงเครือข่ายย่อยในพื้นที่ในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกัน	กลไกภาครัฐ คือคำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 64/2557 และ 66/2557 เรื่องการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และมติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน 2541 ในการพัฒนารูปแบบโมเดลการจัดการที่ดินทำกินในพื้นที่จังหวัดน่าน	การทดลองผ่อนปรนกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในพื้นที่ให้เกิดการแก้ปัญหา ด้านที่ดิน ป่าไม้และการใช้กลไกตลาดเป็นเครื่องมือเสริมสร้างแรงจูงใจเกษตรกรให้ปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่การผลิตหรืออาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

กระบวนการสร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
3.4 การดำเนินงานของเครือข่าย	การแต่งตั้งคณะกรรมการคอยกำกับดูแล กำหนดขอบเขต กลยุทธ์ การตรวจติดตาม การบังคับใช้บทลงโทษ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการจัดกิจกรรมรณรงค์การปลูกป่าร่วมกันของสมาชิกในชุมชน	มูลนิธิฮักเมืองน่าน ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานของเครือข่ายกับภาคีต่างๆ ทั้งหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและองค์กรธุรกิจ เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้นำท้องถิ่นหรือผู้นำเครือข่ายระดับตำบล อำเภอ และสมาชิกทุกคน	ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เป็นผู้กำกับการบูรณาการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการในพื้นที่ และบูรณาการความร่วมมือร่วมกับภาคีอื่นๆ ทั้งภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนต้นน้ำให้อยู่ร่วมกันป่าได้อย่างเกื้อกูลและยั่งยืนในรูปแบบประชารัฐ	ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และนายบัณฑิตุร ลำชา ร่วมกันดำเนินงานในการลงพื้นที่ทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชน และเกษตรกรเรื่องปัญหาการบุกรุกที่ดินป่าสงวนและหาแนวร่วมในการส่งเสริมเกษตรปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่การผลิต หรืออาชีพ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

กระบวนการสร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
-------------------------	---	---	--	--

4. ผลการดำเนินงานของเครือข่าย

4.1 ผลลัพธ์ทางสังคม	สมาชิกเครือข่ายมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากเป็นผู้ที่ต้องบงการรุกทรัพยากรป่าไม้ในการดำเนินชีวิตมาเป็นผู้ร่วมดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และมีการกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่	ทำให้เกิดการขยายแนวคิด และขยายความร่วมมือกันในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ที่เข้มแข็งทั่วจังหวัดน่าน จนทำให้เครือข่ายมีอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์และชุมชนได้รับการสนับสนุนด้านทุนทางสังคมทำให้สามารถจัดการปัญหาป่าไม้ในชุมชนได้ด้วยตนเอง	ทำให้เกิดการขยายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ เครือข่ายทำให้เกิดขยายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น สนับสนุนให้ชุมชนมีแนวทางการปฏิบัติและการพัฒนาใหม่ในการแก้ไขปัญหามากขึ้น และมีการกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น	เครือข่ายมีการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานพื้นที่จังหวัดน่าน มาแล้ว 2 ครั้ง มีกำหนดเป้าหมายเป้าหมายการจัดสรรที่ดินป่าสงวนในจังหวัดน่าน และมีการเดินสายพูดคุย รับฟังความคิดเห็นในแนวทางการแก้ปัญหาป่า น้ำและการทำกินกับผู้นำตำบล ครบทั้ง 99 ตำบล 15 อำเภอ ของจังหวัดน่าน
---------------------	--	--	--	--

กระบวนการ สร้างเครือข่าย	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาค ประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวน หมู่บ้าน/ตำบล ก่อนปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปี พ.ศ 2530 - ปัจจุบัน	เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อ การจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้น น้ำน่าน ปี พ.ศ 2557-2560	เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ ปี พ.ศ 2561 -ปัจจุบัน
4.2 ผลลัพธ์ เชิงนิเวศ	พื้นที่ป่าไม่ได้รับการอนุรักษ์และ ฟื้นฟู และได้รับการดูแลเอาใจใส่มาก ขึ้นในบางหมู่บ้านหรือตำบล	พื้นที่ป่าไม่ที่อยู่ในความดูแลของ ชุมชน ปัจจุบันมีจำนวนกว่า 1,119 ป่า ในพื้นที่จังหวัดน่าน	การฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำและมีการ จัดสรรที่ดินทำกินที่สำเร็จเพียงแค่ ในพื้นที่นาร่อง	ยังไม่มีรูปธรรมที่ชัดเจน เนื่องจาก การดำเนินการยังอยู่ในแค่ระยะ การสื่อสารแนวทางการแก้ปัญหา ป่าน่านกับผู้นำชุมชน และ เกษตรกร

จากข้อมูลตารางที่ 4.2 แสดงให้เห็นถึง การก่อรูปเครือข่าย โครงสร้างเครือข่าย กลไกการขับเคลื่อนของเครือข่าย และผลการดำเนินงานของเครือข่ายที่เกิดขึ้น ทั้ง 4 ลักษณะ นั้นมีความเชื่อมโยงต่อผลการดำเนินงานในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถอธิบายความเชื่อมโยงของลักษณะโครงสร้างเครือข่าย และกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายกับผลการดำเนินงานของเครือข่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ได้ดังนี้

4.5.1 โครงสร้างของเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะโครงสร้างเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน มีผลต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่านที่ต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุป ความเชื่อมโยงระหว่างลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยพิจารณาตามองค์ประกอบของเครือข่าย อย่างน้อย 3 มิติ ได้แก่ ที่มาของการสร้างเครือข่าย ขนาดของเครือข่าย และความสัมพันธ์ภายในของเครือข่าย ดังนี้

เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาหรือความต้องการที่แก้ไขประเด็นปัญหาร่วมกัน กล่าวคือ เป็นการรวมตัวของสมาชิกที่อยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสถานะการณ์ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเดียวกันมาเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายกัน เป็นผลทำให้ประชาชนในเครือข่ายเกิดความตระหนัก และมีความเข้มแข็งในด้านการมีส่วนร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าในพื้นที่สูง เนื่องจากสถานะการณ์ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่พึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ และสมาชิกทุกคนต่างก็มีผลประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน ดังเห็นได้จากกรณีเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ที่สมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัว เปิดใจยอมรับต่อปัญหา และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน แต่เนื่องจากชุมชนมีข้อจำกัดในด้านศักยภาพในการดำเนินงานด้วยตนเอง และด้านทุนความรู้หรือวิทยาการใหม่ ๆ ในการจัดการและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ทำให้การฟื้นฟูป่าใช้เวลานานกว่าเห็นผล ดังเห็นได้จาก วิธีการฟื้นฟูป่าที่แต่ละชุมชนส่วนใหญ่ใช้กัน คือ การกำหนดพื้นที่และกันแนวเขตห้ามไม่ให้ประชาชนบุกรุก แล้วปล่อยให้ป่าไม้ฟื้นตัวขึ้นมาเองตามธรรมชาติเท่านั้น

ส่วนเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งตามภารกิจหรือคำสั่งตามประเด็นกิจกรรมหรือสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เพื่อตอบสนองนโยบายของภาครัฐ ดังเช่น เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ เป็นเครือข่ายที่มุ่งอาศัยอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลในการระดมองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ ในการส่งเสริมและเกื้อหนุนกับชุมชนให้สามารถดำเนินงานต่าง ๆ ในชุมชนโดยปราศจากข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถเสริมสร้างศักยภาพด้านการ

บริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของชุมชนได้เป็นอย่างดี และทำให้ชุมชนสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดในด้านกฎหมาย จำนวนบุคลากร ศักยภาพบุคลากร อุปกรณ์ เครื่องมือ รวมไปถึงในด้านงบประมาณในการดำเนินงาน ส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพด้านทุนทางสังคมที่เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น แต่ข้อจำกัดทางด้านเขตพื้นที่ป่าสงวนและเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติของจังหวัดน่าน ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของจังหวัดถึงร้อยละ 85 ดังนั้น การทดลองผ่อนปรนกฎหมายหลักของประเทศด้านป่าไม้ เพื่อการดำเนินการจัดสรรที่ดินและป่าไม้ในจังหวัดน่าน เพื่อแก้ปัญหาด้านที่ดิน และแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านตามแนวทางการปฏิรูปของน่านแชนด์บ็อกซ์ อาจขัดต่อกฎหมายหลักด้านป่าไม้ จึงทำให้การดำเนินงานของเป็นไปในรูปแบบการทดลองปฏิรูป และไม่สามารถใช้งบประมาณจากทางภาครัฐมาใช้ในการดำเนินงานได้

เครือข่ายขนาดเล็กระดับชุมชน ในการศึกษาพบว่า เครือข่ายเน้นการพึ่งพาอาศัยการมีส่วนร่วมของคนและทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนหรือท้องถิ่นในการอนุรักษ์และการฟื้นฟูป่าในพื้นที่ของตนเองเป็นสำคัญ กล่าวคือ เครือข่ายให้ความสำคัญกับผู้นำในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการในหมู่บ้าน และผู้อาวุโสในชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้ประสานและเชื่อมโยงประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดกิจกรรม การสื่อสาร และความเคลื่อนไหวของสมาชิกเครือข่ายในพื้นที่ได้เข้ามาร่วมปรึกษาหารือ และหาแนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน ดังเห็นได้ในกรณีเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล เป็นเครือข่ายที่มุ่งอาศัยแกนนำชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ และหาแนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน กล่าวคือ การดำเนินงานของเครือข่ายเน้นการพึ่งพาอาศัยการมีส่วนร่วมของคน และทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนหรือท้องถิ่นในการอนุรักษ์และการฟื้นฟูป่าในพื้นที่ของตนเองเป็นสำคัญ แต่เนื่องจากผู้ชุมชนมีข้อจำกัดในด้านทุนทางสังคม ซึ่งเมื่อผนวกกับข้อจำกัดด้านงบประมาณทำให้องค์กรชุมชนไม่สามารถดำเนินงานหรือโครงการได้อย่างครอบคลุมครบถ้วนทุกด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการขยายเครือข่ายไปสู่ภายนอกชุมชนยังมีไม่มากพอ หากผู้นำชุมชนอื่นไม่มีวิสัยทัศน์ด้านการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากการพัฒนาและการจัดกิจกรรมของชุมชนโดยมากต้องอาศัยวิสัยทัศน์ของผู้นำของแต่ละชุมชนเป็นส่วนใหญ่

ขณะที่เครือข่ายในระดับจังหวัด จากการศึกษาพบว่า เครือข่ายในระดับนี้มีหน่วยงานระดับองค์กร หรือหน่วยงานภาครัฐ เช่น มูลนิธิฮักเมืองน่าน และผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้ประสานและเชื่อมโยงเครือข่ายย่อยในพื้นที่ และหน่วยงานภายนอกเครือข่าย แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน หรือการดำเนินงานร่วมกัน จึงทำให้มีการผสมผสานความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมกับความรู้ใหม่ภายในเครือข่ายมีความหลากหลาย หนุนเสริมความเข้มแข็งและต่อยอดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เครือข่ายระดับชุมชนได้มีทุนทางสังคมในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของตัวเอง และเกิดการรวมพลังความร่วมมือที่เข้มแข็งจนสามารถสานต่อไปในระดับนโยบายได้ กล่าวคือ เป็นเครือข่ายที่เปิดโอกาส

ให้ชุมชนและผู้นำชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือทำกิจกรรมร่วมกันกับองค์กรพัฒนาเอกชน หรือส่วนราชการในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้เกิดขยายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น นอกจากนี้การรวมตัวของผู้นำชุมชนในแต่ละท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าสงวนของหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งมีส่วนช่วยเหลือในการเสนอข้อคิดเห็นและข้อเรียกร้องต่าง ๆ ในการผลักดัน พรบ. ป่าชุมชนแห่งชาติต่อรัฐบาล อันนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ของภาคประชาชนให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน ดังเห็นได้จาก กรณีเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ที่มูลนิธิฮักเมืองน่านคอยสนับสนุนความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่น และสนับสนุนกิจกรรมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายและผู้นำแต่ละชุมชน ทำให้ผู้นำชุมชนสามารถนำข้อมูล ความรู้ไปใช้ในการจัดการปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น และก่อให้เกิดการขยายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น แต่ข้อจำกัดของเครือข่ายที่จำเป็นต้องอาศัยทุนในการขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และเครือข่ายไม่สามารถรับการสนับสนุนทุนจากหน่วยงานภาครัฐได้โดยตรง เนื่องจากพื้นที่ดำเนินงานของเครือข่ายส่วนใหญ่อยู่ในแนวเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ดังนั้น เครือข่ายจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งทุนภายนอกภาครัฐเป็นหลักเท่านั้น ส่งผลทำให้การขับเคลื่อนเครือข่ายในการดำเนินงานนั้นขาดความต่อเนื่อง

เครือข่ายที่มีลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ กล่าวคือ เป็นการรวมตัวของสมาชิกที่อยู่ในระดับเดียวกัน อาชีพเดียวกัน มีความผูกพันกันแบบเครือญาติกัน อาศัยในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสถานะการณ์ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเดียวกัน และเล็งเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมเหมือนกัน และมีความสมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ประชาชนหรือสมาชิกในเครือข่ายมีส่วนร่วมในการระดมความคิด เพื่อจัดทำกิจกรรมหรือโครงการที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจและความต้องการของประชาชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกจากนี้เป็นการแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงตามความต้องการของประชาชนแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สร้างจิตสำนึกสาธารณะและความเป็นเจ้าของชุมชนให้เกิดขึ้นกับประชาชนได้เป็นอย่างดี ดังเช่นในกรณีเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน ที่ประชาชนในชุมชนมีการยอมรับและปฏิบัติตามกติกาต่าง ๆ ที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้น รวมถึงการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ช่วยกันตรวจสอบ เป็นหูเป็นตาเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้นอีก แต่ข้อจำกัดของขอบเขตการปกครอง สภาพพื้นที่ ภูมิสังคม และภูมิปัญญาพื้นบ้านที่หลากหลาย และสภาพพื้นที่ที่เป็นภูเขาสูงไม่เอื้อต่อการประกอบอาชีพของจังหวัดน่าน ทำให้อำนาจของกฎระเบียบในชุมชน และพลังความร่วมมือของเครือข่ายไม่อาจยับยั้งแรงกดดันทางเศรษฐกิจได้ ทำให้ประชาชนมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อขยายพื้นที่สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น

เครือข่ายที่มีลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ ในการศึกษาพบว่า เป็นเครือข่ายที่อาศัยอำนาจหน้าที่ของภาครัฐในการกำหนดนโยบาย/การวางแผน และกำกับดูแลการดำเนินงานในพื้นที่ ทำให้เครือข่ายสามารถในการรวบรวมการระดมผู้คน ระดมทุน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการส่งเสริมนวัตกรรมในการดำเนินงานการแก้ปัญหาด้านป่าไม้ การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่จังหวัดน่าน และการทำงานมีความต่อเนื่องกว่า ดังเห็นได้จาก เครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ มีการกำหนดบทบาท อำนาจและหน้าที่ที่ชัดเจน มองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจัง โดยผ่านช่องทางด้านกฎหมาย จึงช่วยให้การดำเนินงานของเครือข่ายมีความหลากหลายตามภารกิจของแต่ละกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ และสามารถขยายการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างกว้างขวางด้วยเวลาที่รวดเร็วกว่า แม้ไม่มีภาคประชาชนให้ความร่วมมือ อาจกล่าวได้ว่า ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมแค่การดำเนินงานตามนโยบาย และแผนงานของโครงการเท่านั้น ดังนั้น การดำเนินงานของเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ และบรรเทาภาระหนี้สินของประชาชนนั้น จำเป็นต้องมีการจัดหาแหล่งเงินทุนจำนวนมาก เพื่อสนับสนุนประชาชนให้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการประกอบอาชีพจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวไปสู่การผลิตหรืออาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามนโยบายของรัฐบาล และกลไกตลาดของภาครัฐที่นำไปเสนอแลกเปลี่ยนกับเกษตรกร อาจทำให้เกิดทัศนคติด้านลบของเกษตรกรในการบุกกรุยตัดครองที่ดินให้มากขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการเจรจาต่อรองเพื่อแลกกับผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

4.5.2 กลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนากลไกและแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นถึงความไม่มีประสิทธิภาพของกลไกรัฐในการจัดการปัญหาทรัพยากรป่าไม้ และความพยายามสร้างกลไกทางสังคมของภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ตามบริบทการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ และนโยบายของภาครัฐในการจัดการและแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุป ความเชื่อมโยงของกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมกับผลการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ที่มีความเกี่ยวข้องกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมที่มาเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ได้แก่ ภาคประชาชน ภาคเอกชน ภาครัฐ และรัฐบาล ได้ดังนี้

เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน เป็นเครือข่ายที่มุ่งอาศัยทุนวัฒนธรรมชุมชน สถานการณ์และประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นฐานที่ตั้งในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย โดยเครือข่ายอาศัยแกนนำชุมชนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชนในทุกขั้นตอน ตลอดจนมีส่วนร่วมกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้มากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เป็นการ

เพิ่มความเข้มแข็งให้ชุมชนในการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ และการจัดการปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนด้วยตัวเอง แต่เนื่องจากชุมชนและผู้นำชุมชนมีข้อจำกัดในด้านศักยภาพในการดำเนินงานด้วยตนเอง ซึ่งเมื่อผนวกกับข้อจำกัดด้านงบประมาณ ทำให้องค์กรชุมชนไม่สามารถดำเนินงานหรือโครงการได้อย่างครอบคลุมครบถ้วนทุกด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการขยายเครือข่ายไปสู่ภายนอกชุมชนยังมีไม่มากพอ หากผู้นำชุมชนอื่นไม่มีวิสัยทัศน์ด้านการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะชุมชนที่ประชาชนยากจนอาจไม่เต็มใจที่อนุรักษ์ป่า

เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นเครือข่ายที่มุ่งอาศัยจุดเด่นขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่น ความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นการเสริมสร้างศักยภาพด้านทุนทางสังคมให้ชุมชนในการแก้ไขปัญหาและก่อให้เกิดการขยายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยเวทีประชาคมเป็นกลไกขับเคลื่อนเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การเชื่อมโยงและประสานความร่วมมือกันและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ซึ่งในการศึกษานี้พบว่า ผลการดำเนินงานของเครือข่ายสามารถทำให้เกิดการขยายพื้นที่การอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนมากที่สุดในพื้นที่จังหวัดน่าน แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ป่าไม้ที่เกิดขึ้นนั้น โดยส่วนมากอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้ประชาชนไม่สามารถได้รับสิทธิทางกฎหมายในพื้นที่ป่าไม้ได้ กล่าวคือ ประชาชนไม่มีสิทธิในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ที่ตัวเองอนุรักษ์ ทำให้มีการรวมตัวของสมาชิกเครือข่ายในการเรียกร้องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ขึ้น จนเป็นที่มาของความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน

เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน จากการศึกษาพบว่า เป็นเครือข่ายที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนองค์ความรู้ และความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของส่วนราชการในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสัมพันธ์ดังกล่าว ช่วยเสริมสร้างศักยภาพด้านการบริหารจัดการแก่ผู้นำชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยอาศัยกลไกกฎหมายในการขับเคลื่อนเครือข่ายเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับประชาชน ดังเห็นได้จากกรณีที่ว่าราชการจังหวัดน่าน ใช้กรอบของ พรบ. ป่าไม้ ในการจัดทำระวางแผนที่รูปแปลงที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ให้ตรงกัน ในการกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้แต่ละประเภทให้ชัดเจน ทั้งพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ที่ถูกบุกรุก และกำหนดแนวเขตพื้นที่ทับซ้อนที่เป็นปัญหาในเรื่องสิทธิในที่ดินรอกการพิสูจน์สิทธิให้ชัดเจน เพื่อการเสริมสร้างความเข้าใจและให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกัน ทำให้เครือข่ายสามารถลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและประชาชนลงได้ และพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนก็ได้รับการรับรองสิทธิมากยิ่งขึ้น การส่งเสริมของเครือข่ายที่เกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นไปในลักษณะของการให้คำปรึกษาเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามนโยบายของรัฐมากกว่าการมีส่วนร่วมและการทำงานในเชิงลึก แต่ข้อจำกัดของเครือข่ายด้านกฎหมายเรื่องแนวเขตพื้นที่ป่าสงวนและป่าอนุรักษ์แห่งชาติ ทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายไม่สามารถขยาย

พื้นที่ออกไปได้มาก การขับเคลื่อนของเครือข่ายก็ยังอยู่แค่โครงการพื้นที่นำร่องเท่านั้น และความไม่ต่อเนื่องของนโยบายบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ เมื่อมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งผู้บริหาร เช่น การเปลี่ยนผู้ว่าราชการ หรือผู้บริหารหน่วยงาน ฯลฯ แล้วไม่มีการสานต่อนโยบาย มีผลทำให้โครงการนำร่องต่าง ๆ นั้นก็สิ้นสุดลงด้วย จึงเป็นความไม่ต่อเนื่อง และไม่ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาเป็นเครือข่ายที่ยั่งยืน

เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล เอกชนกับชุมชน จากการศึกษาพบว่า เป็นเครือข่ายที่มุ่งอาศัยอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลในการกำหนดนโยบาย หรือคำสั่งของรัฐบาล เป็นกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อระดมองค์กร ความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ ในการส่งเสริมและเกื้อหนุนกับชุมชนให้สามารถดำเนินงานต่าง ๆ ในชุมชนโดยปราศจากข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าว ทำให้ชุมชนมีศักยภาพด้านทุนทางสังคมที่เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดในด้านกฎหมาย จำนวนบุคลากร ศักยภาพบุคลากร อุปกรณ์ เครื่องมือ รวมไปถึงในด้านงบประมาณในการดำเนินงาน และใช้กลไกตลาด คือ การพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้คนกับป่าไม้อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ในการดึงกลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนเครือข่ายในพื้นที่เข้ามาร่วมในการผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาด้านที่ดิน ป่าไม้ ทำให้ผลการดำเนินงานของเครือข่ายคาดว่าจะได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนหรือกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเพื่อการพัฒนาและจัดการแก้ไขปัญหาด้านที่ดิน ป่าไม้ ให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่มากขึ้น แต่ข้อจำกัดของเครือข่ายที่ยังคงอาศัยกลไกอำนาจทางกฎหมายของภาครัฐในการดำเนินงานทุกอย่าง เป็นส่วนใหญ่ ทำให้สมาชิกของเครือข่ายไม่เกิดบูรณาการความร่วมมือกันในการทำงานอย่างแท้จริง กล่าวคือ สมาชิกไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างอิสระตามรูปแบบและแนวทางของตนเอง ส่งผลให้การดำเนินงานของเครือข่ายไม่มีพลัง และไม่มีอำนาจมากเพียงพอ ดังนั้น เครือข่ายจึงต้องพยายามสร้างกลไกสังคมและกำหนดนโยบายผลักดันให้ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน เกิดความตระหนัก มีบทบาทและบูรณาการกระบวนการมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจังและต่อเนื่องในพื้นที่จังหวัดน่าน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อสำรวจเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน 2) เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน 3) เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของลักษณะโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน และ 4) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้ยั่งยืนในจังหวัดน่าน

การศึกษาในครั้งนี้ ดำเนินการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลทุติยภูมิ จากแหล่งข้อมูลได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ข่าวสาร สื่ออินเทอร์เน็ต และงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิโดยการลงพื้นที่ภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน ได้แก่ 1) ผู้บริหารและหัวหน้าคณะดำเนินงานขององค์การเครือข่ายการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน 2) หัวหน้าคณะทำงานโครงการนำร่องขององค์การเครือข่ายการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน 3) ผู้นำ ชุมชน/กลุ่ม/เครือข่าย ที่เข้าร่วมกิจกรรม 4) เจ้าหน้าที่ระดับบริหารและระดับปฏิบัติการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และ 5) ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มาเป็นแนวทางในวิธีวิเคราะห์ สรุปประเด็น ติความ และความน่าเชื่อถือของข้อมูลมาสร้างข้อสรุปตามวัตถุประสงค์การศึกษา ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

จากการลงพื้นที่สำรวจรูปแบบเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ผู้ศึกษาพบการสร้างเครือข่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดน่าน 4 รูปแบบที่มีลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของแกนนำชาวบ้านและชาวบ้านที่มีแนวคิดอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เพื่อจะเก็บรักษาสิทธิประโยชน์จากป่าไม้และปกป้องผืนป่าของตนเอง เนื่องจากนโยบายและแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของภาครัฐทำให้เกิดการลดลงของป่าไม้ และการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาในพื้นที่ จนส่งผลกระทบต่อเป็นลูกโซ่ต่อการดำรงชีวิตของคนที่อยู่อาศัยอยู่รอบบริเวณพื้นที่ป่าไม้หรือพึงพาสิทธิประโยชน์จากป่าไม้

เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากวิวัฒนาการของโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการรวบรวม กลุ่มคน หรือเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชน เพื่อขยายแนวคิด เรื่องการปกป้อง อนุรักษ์และการจัดการป่าสงวนหมู่บ้าน/ตำบล ของกลุ่มอีกเมืองน่านที่เกิดความตระหนักถึงปัญหาการลดลงและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าไม้ ส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว และการขยายรุกเข้าไปในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่เขาสูง อีกทั้งกระแสการอนุรักษ์ป่าไม้ในจังหวัดน่านก็มีน้อย ดังนั้น สมาชิกเครือข่ายที่เล็งเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมเหมือนกัน และต้องการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน

เครือข่ายพัฒนาทางเลือกเพื่อการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าต้นน้ำน่าน เป็นเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นโดยผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เพื่อผลักดันให้ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน เกิดความตระหนักและบูรณาการความร่วมมือสนับสนุนให้ชุมชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าต้นน้ำอย่างจริงจังและต่อเนื่องในพื้นที่จังหวัดน่าน ตามเป้าหมายนโยบายการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ของภาครัฐ และจังหวัดน่าน หลังจากเกิดประเด็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐและประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดแนวเขตป่าอนุรักษ์ซ้อนทับกับที่ดินของเกษตรกรและชาวบ้านที่เคยอยู่อาศัยและทำกินมาก่อนแล้ว และกระแสสภาพภูเขาหัวโล้นที่เป็นกระแสในสังคม

เครือข่ายการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน หรือเครือข่ายน่านแซนด์บ็อกซ์ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากนโยบายของรัฐบาล ในการผลักดันการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาด้านป่าไม้ การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้ดำเนินการด้วยความรวดเร็ว ภายหลังจากมีการขับเคลื่อนนโยบายการปราบปรามและการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และนโยบายการพัฒนาของจังหวัดน่าน ที่พยายามปรับไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และมีการนำศาสตร์พระราชาราชและการพัฒนาแผนกลยุทธ์ที่ต้องการให้จังหวัดน่านเติบโตในทิศทางที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แต่ ก็ไม่อาจยับยั้งสถานการณ์

และประเด็นปัญหาการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยาที่มีความรุนแรงมาก จนส่งผลกระทบต่อพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ

การสร้างเครือข่ายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายโดยธรรมชาติของภาคประชาชน และเป็นเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นมาโดยภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และความพยายามยับยั้งการขยายตัวของสถานการณ์ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการใช้ประโยชน์จากที่ดินและป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน จากแรงผลักดันทางเศรษฐกิจและสังคม และการเมือง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

5.1.2 กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

จากการศึกษา พบว่า กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายการทำงานฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน เริ่มต้นจากการขับเคลื่อนการทำงานในภาคประชาชนเพื่อให้เกิดการจัดการแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ของตนเอง และการต่อต้านกลไกการจัดการป่าของภาครัฐ ด้วยกลไกทางสังคม ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมชุมชน สถานการณ์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เวทีประชาคม การประยุกต์ใช้ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อในการสร้างความตระหนัก การมีส่วนร่วม กลไกกลุ่มและเครือข่าย เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ แล้วพัฒนาปรับเปลี่ยนบทบาท การเชื่อมโยงและประสานความร่วมมือกันมาเรื่อย ๆ ตามบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปควบคู่ไปกับปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จนนำมาสู่การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในระดับจังหวัดที่ชัดเจน มีการร่วมมือกับภาครัฐมากขึ้น โดยอาศัยอำนาจหน้าที่ของภาครัฐในการออกกฎหมาย กำหนดนโยบายและกำกับดูแลการดำเนินการ เป็นกลไกเครื่องมือในการเชื่อมประสานและการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน องค์กร หน่วยงาน เทคโนโลยี นวัตกรรม การจัดการตลาด การแลกเปลี่ยนทรัพยากรและกระบวนการจัดการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเสริมประสิทธิภาพการทำงานที่เกิดจากความพึงพอใจ และการมีส่วนร่วมและการประสานผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ในการแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพอย่างไม่มีข้อจำกัด

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่านในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา จึงสะท้อนให้เห็นความไม่มีประสิทธิภาพของกลไกรัฐในการจัดการปัญหาทรัพยากรป่าไม้ และความพยายามสร้างกลไกทางสังคมของภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน ได้แก่ ภาคเอกชน ภาครัฐ และรัฐบาล โดยกลไกเหล่านี้ได้มีการพัฒนาต่อยอดจากผลสัมฤทธิ์และข้อจำกัดในการจัดการของเครือข่ายระดับพื้นที่/ชุมชน และเครือข่ายหน่วยงานของรัฐในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้และที่ดินทำกินร่วมกับชุมชนท่ามกลางสถานการณ์ปัญหาการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ ปัญหาสิทธิชุมชน และนโยบายของภาครัฐในการจัดการและแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ตามลำดับ ดังนี้ คือ 1) การพัฒนากลไกสังคมในภาค

ประชาชนเพื่อต่อต้านกลไกการจัดการป่าไม้ของภาครัฐ 2) การขยายเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาครัฐ และเอกชน 3) การพัฒนากลไกทางสังคมโดยภาครัฐเป็นตัวอย่าง (ภายใต้วาทกรรม ประชาธิปไตย) และ 4) การพัฒนานำกลไกการตลาดในภาคเอกชนมาปรับใช้ร่วมกับกลไกการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ของภาครัฐ

5.1.3 ความเชื่อมโยงของโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

จากการศึกษา พบว่า เครือข่ายภาคประชาชนจะมีความเข้มแข็ง และมีความคล่องตัวในการดำเนินการในด้านการมีส่วนร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ กล่าวคือ เครือข่ายมีการปฏิสัมพันธ์แบบปฏิบัติการ มีรูปแบบการดำเนินการเป็นไปในลักษณะความร่วมมือกันของประชาชนด้วยกันเอง ไม่ยึดติดกับกฎระเบียบ ทำให้การจัดกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ สามารถเข้าไปจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้จริง แต่ข้อจำกัดด้านทุนทางสังคมของเครือข่าย ทำให้องค์กรชุมชนไม่สามารถการดำเนินงานหรือโครงการได้อย่างครอบคลุมครบถ้วนทุกด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการขยายเครือข่ายไปสู่ภายนอกชุมชนยังมีไม่มากพอ ยิ่งไปกว่านั้น การที่ประชาชนไม่มีสิทธิในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ที่อนุรักษ์ ทำให้จังหวัดน่านยังคงต้องเผชิญกับปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ และปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐกับประชาชนเรื่อยมา ในขณะที่เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากภาครัฐมีความสามารถระดมทรัพยากรจากเครือข่ายองค์กรในการเสริมสร้างทุนทางสังคมในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ กล่าวคือ เครือข่ายมีการปฏิสัมพันธ์แบบเชิงนโยบาย มีรูปแบบการดำเนินการนั้นเป็นไปในลักษณะการสั่งการจากเบื้องบน เพื่อให้เกิดความร่วมมือของทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชนกับภาคประชาชน ในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายในการพัฒนาภาครัฐนั้น การดำเนินงานของเครือข่ายในการขับเคลื่อนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ได้ยังอยู่ในรูปแบบโครงการในพื้นที่นำร่องเท่านั้น นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้กลไกตลาดร่วมกับกลไกการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ของภาครัฐยังคงเป็นความท้าทายของเครือข่ายร่วมระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เนื่องจากกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมากในการส่งเสริมประชาชนปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่การผลิตหรืออาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

การพัฒนากลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่านชี้ให้เห็นว่า ภาคประชาชนมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีการพัฒนาการทำงานที่ต่อยอดจากผลสัมฤทธิ์และข้อจำกัดในการจัดการของเครือข่ายระดับพื้นที่/ชุมชน เริ่มต้นจากการขับเคลื่อนการทำงานในภาคประชาชนเพื่อให้เกิดการจัดการปัญหาของตนเอง และการต่อต้านกลไกการจัดการป่าของภาครัฐ ด้วยกลไกทางสังคม ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมชุมชน สถานการณ์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วม และอาศัยเวทีประชาคม และการประยุกต์ใช้ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ ในการสร้างกลไกกลุ่มและเครือข่าย ความเข้าใจ ความตระหนัก การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การสร้างกฎกติการ่วมกัน แล้วพัฒนาปรับเปลี่ยนบทบาท การเชื่อมโยงและประสานความร่วมมือกันมาเรื่อย ๆ จนนำมาสู่การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในระดับจังหวัดที่มีรูปแบบชัดเจน และมีการร่วมมือกับภาครัฐมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่าการร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐส่งผลดีต่อการดำเนินกิจกรรมของภาคประชาชนให้ได้มีทุนทางสังคม อันนำมาซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายนั้นมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ในพื้นที่มากขึ้น และประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด (โปรดดู ศุภวุฒิ โมกข์เมธากุล และสุภาพร พิทักษ์เผ่าสกุล, 2554, สาวตรี สุขศรี, 2554)

การขับเคลื่อนทางสังคมของภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดน่านดังกล่าว เป็นการสนับสนุนรูปแบบของนโยบายสาธารณะแบบล่างขึ้นบน และส่งเสริมการขับเคลื่อนประเทศผ่านกลไก “นโยบายประชารัฐ” นั่นคือ การขับเคลื่อนการพัฒนาตั้งแต่จากระดับท้องถิ่นขึ้นมา โดยมุ่งเน้นให้มีความร่วมมือกันระหว่าง หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยภาครัฐจะเป็นผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุน เสริมสร้างและเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคเอกชนทุกภาคส่วน ได้มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ตั้งแต่ช่วงก่อตั้งของประเด็นและการกำหนดนโยบายที่นำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายและแผนงานของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็ง เพื่อขับเคลื่อนไปสู่การยอมรับในการปฏิบัติภายใต้กรอบของการแก้ไขปัญหาของส่วนรวมและเป็นการสร้างประชาธิปไตยที่สูงขึ้นในอนาคต

การสร้างเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน เป็นเครือข่ายเกิดขึ้นจากรวมตัวกันขึ้นมาตามธรรมชาติของกลุ่มคนหรือชุมชนที่อาศัยพึ่งพิงทุนทางทรัพยากรป่าไม้ในการดำรงชีวิต และเป็นเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นมาโดยภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม เพื่อยับยั้งการขยายตัวของสถานการณ์ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และการสนองต่อนโยบายของภาครัฐในการจัดการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ ที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน จากแรงผลักดันทางเศรษฐกิจและสังคมและการเมือง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของพระ

มหาสุทิตย์ อาภากร (2547) ได้กล่าวถึง การก่อตัวของเครือข่ายหรือการเกิดขึ้นของเครือข่ายนั้นมีการก่อตัวที่หลากหลายทั้งเกิดขึ้นด้วยการจัดตั้งของภาคส่วนต่าง ๆ เกิดขึ้นตามธรรมชาติจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดขึ้นเพราะสถานการณ์ก่อให้เกิดขบวนการเครือข่าย

จากการศึกษาพบว่า การสร้างเครือข่ายของภาคประชาชนในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ประชาชนมีความเข้มแข็งในด้านการมีส่วนร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ในพื้นที่สูงมาก และการสร้างเครือข่ายของภาคประชาชนในจังหวัดน่านไม่ได้เป็นแค่เพียงการจัดการเรื่องการจัดการปัญหาทรัพยากรป่าไม้อย่างเดียวเหมือนกรณีการสร้างเครือข่ายในการจัดการปัญหาทรัพยากรอื่น เช่น น้ำ และประมง (โปรตดู กิติชัย รัตนะ, 2552, ฮัสสัน ดุมาลี, 2555) แต่การสร้างเครือข่ายของภาคประชาชนในจังหวัดน่านยังสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการอ้างสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย หลังจากที่ภาครัฐได้เปิดสัมปทานป่าไม้กับนายทุน และออกกฎระเบียบห้ามคนในชุมชนที่อยู่มาก่อนใช้ทรัพยากรป่าไม้ ทำให้ชุมชนไม่มีอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้ดั้งเดิม (โปรตดู กรกฎ ทองชะโชค, กฤษฎา อภินวถาวรกุล, 2558) และความพยายามรวมกลุ่มของภาคประชาชนดังกล่าว ยังแสดงให้เห็นได้ดัง การปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชนของกลุ่มฮักเมืองน่าน จากประเด็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้ไปสู่ประเด็นการจัดการทรัพยากรที่ดินที่มีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบสิทธิที่มีการซ้อนทับระหว่างสิทธิหน้าหมูกับสิทธิของความเป็นปัจเจกมากขึ้น (สวิตตา ตรีณวัฒน์กุล, 2557)

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าบริบทภูมิสังคมของจังหวัดน่าน ที่ประชาชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงผูกพันกับป่าไม้อย่างใกล้ชิดตลอดมา เนื่องจากคนในชุมชนโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่าไม้ ต้องพึ่งพาอาศัยป่าไม้ในการดำรงชีพ ทั้งยังมีความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับป่าไม้ จนพัฒนากลายเป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่ทำให้คนในชุมชนต้องช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้เอาไว้ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับป่าไม้ต่อไปอย่างยาวนานและยั่งยืน ดังนั้นประชาชนจึงให้ความเคารพและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ของตนเองเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ที่เป็นแรงผลักดันให้ประชาชนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีพ ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไม่ระมัดระวัง โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ที่มีการบุกรุกพื้นที่เพื่อขยายพื้นที่สำหรับทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก

ส่วนการสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมโดยภาครัฐในปัจจุบัน ที่มีการเปิดโอกาสให้มีภาคประชาชน และภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศร่วมกับรัฐมากขึ้นนั้น สามารถระดมทรัพยากร ความรู้และประสบการณ์จากเครือข่ายองค์การในการเสริมสร้างทุนทางสังคมในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ และการช่วยเหลือองค์กรภาคประชาชนให้สามารถบริหารจัดการพื้นที่ป่าไม้ได้ด้วยตนเองอย่างมั่นคง และเป็นที่ยั่งยืนของสังคมได้ในอนาคตนั้น แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการ

บริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่เริ่มเน้นให้ความสำคัญกับตัวแสดงทุกภาคส่วนของสังคมในการเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการและตัดสินใจนโยบายสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการแสวงหาความสมดุลร่วมกันระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในบริบทของการบริหารปกครองสิ่งแวดล้อม หรือ environmental governance (โปรดดู วิชชุตา สร้างเอี่ยม, 2560, สุพจน์ตรศักดิ์ หนูขาว, 2558)

อย่างไรก็ตามดำเนินการของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ในปัจจุบันยังมีข้อคำถามในข้อจำกัดอย่างน้อย 2 ประการ ที่อาจส่งผลต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่ไม่ยั่งยืนในจังหวัดน่าน ได้แก่ ปัญหาความไม่คล่องตัวของลักษณะโครงสร้างและแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายในการปฏิบัติงานในพื้นที่ เนื่องจากเป็นกระบวนการดำเนินการที่มีได้มาจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ขาดความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงาน ขาดการกระจายความรับผิดชอบให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง และขาดการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้คนในสังคม ทำให้เครือข่ายไม่สามารถขับเคลื่อนการดำเนินการอย่างเป็นระบบได้ ขาดความต่อเนื่องและการบูรณาการความร่วมมือในการดำเนินการจากทุกภาคส่วน ส่งผลให้การทำงานของเครือข่ายไม่มีพลัง และไม่มีอำนาจมากเพียงพอ

นอกจากนี้ เครือข่ายยังมีปัญหาเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของกลไกการเงินที่นำมาใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากการประยุกต์ใช้กลไกตลาดร่วมกับกลไกการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ของภาครัฐนั้น ยังคงเป็นความท้าทายของเครือข่ายร่วมระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการระดมหาเงินทุนจำนวนมาก เนื่องจากกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก ในการส่งเสริมประชาชนปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่การผลิตหรืออาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และเนื่องจากที่ผ่านมาเครือข่ายยังไม่สามารถได้รับการสนับสนุนทุนในการขับเคลื่อนเครือข่ายผ่านกลไกงบประมาณของภาครัฐ

5.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเครือข่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

จากการอภิปรายผลการศึกษา พบว่า เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ในปัจจุบัน ยังมีข้อคำถามในข้อจำกัดอย่างน้อย 2 ประการ ที่อาจส่งผลต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่ยั่งยืนในจังหวัดน่าน ได้แก่ ปัญหาความไม่คล่องตัวของลักษณะโครงสร้างและแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายในการปฏิบัติงานในพื้นที่ และปัญหาเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของกลไกการเงินที่นำมาใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่ต้องอาศัยสรรพกำลังของชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน เข้ามาบูรณาการความร่วมมือกันอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในจังหวัดน่าน ดังนี้

การพัฒนารูปแบบโครงสร้างเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้ยั่งยืนในจังหวัดน่าน ควรมีการพัฒนาลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายที่เอื้อต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกหลายระดับ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแนวทางของการดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในระดับพื้นที่ที่เป็นสำคัญ เช่น การแบ่งตามระดับการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย และระดับการขับเคลื่อนการปฏิบัติงาน เพื่อให้การดำเนินการของเครือข่ายมีความคล่องตัว และสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในการบูรณาการบริหารจัดการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้กันอย่างจริงจัง อีกทั้งเสริมสร้างทำให้บุคคลในเครือข่ายมีการเชื่อมโยงประสานงานกันดีขึ้น เนื่องจากทุกภาคส่วนในเครือข่ายการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านต่างก็มีจุดแข็งและจุดอ่อน ถ้าหากนำจุดแข็งในแต่ละภาคส่วนมาใช้ผสมผสานกันในการจัดการปัญหา ย่อมเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจหรือการต่อรองให้กับเครือข่ายได้มากขึ้น และทำให้การดำเนินการของเครือข่ายสามารถเกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความหลากหลายที่สามารถสอดคล้องตามบริบททางสังคมและพื้นที่มากขึ้น

แนวทางการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานฟื้นฟูป่าในพื้นที่จังหวัด ควรมีการกระจายอำนาจและโอกาสให้ประชาชน ท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้อย่างแท้จริง ซึ่งอาจแบ่งให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกหลากหลายระดับ กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกหลากหลายระดับ กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกหลากหลายระดับ กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกหลากหลายระดับ กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกหลากหลายระดับ และเน้นให้มีการกระจายทั่วทุกพื้นที่ เนื่องจากประชาชนมีฐานะเป็นหุ้นส่วนสำคัญในการดำเนินกิจกรรมและการปฏิบัติงานในพื้นที่ ถ้าหากประชาชนไม่มีโอกาส ไม่มีช่องทาง ไม่มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น ไม่มีความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วม และไม่มีโอกาสในการเป็นสมาชิกแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้น กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้ยั่งยืนในจังหวัดน่าน ควรมีการเปิดโอกาสให้ผู้นำ

ชุมชน หรือตัวแทนของคนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย บทบาทและหน้าที่ในการขับเคลื่อนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น อาจจะมีการยอมรับในบทบาท กฎกติกาต่างๆ ที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้นมาให้มากขึ้น トラบที่กฎและกติกาเหล่านั้นไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อให้การแก้ปัญหาสามารถสอดคล้องกับบริบททางสังคมและพื้นที่ และเสริมสร้างบทบาทให้แก่ประชาชน และองค์กรชุมชนในการป้องกันติดตามเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยตนเอง อีกทั้งยังช่วยให้กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาและโครงการต่างๆ ของรัฐบาลเป็นไปด้วยความรอบคอบ ลดความขัดแย้งในสังคม และบังเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ชุมชนและประเทศชาติ

ส่วนกลไกการเงินที่สามารถก่อให้เกิดการปฏิบัติที่ยั่งยืน ควรมีการส่งเสริมงบประมาณให้แก่ชุมชนและท้องถิ่นสำหรับการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ของตนเอง ในรูปแบบการจัดตั้งกองทุนจัดการพื้นที่ป่าไม้ในระดับหมู่บ้านและระดับผืนป่า โดยเน้นให้ชุมชนมีอิสระในการบริหารจัดการด้วยตนเองภายในชุมชน แทนที่กลไกการตลาดที่มีการส่งเสริมต่างตอบแทนหรือการจัดซื้อจัดจ้าง เนื่องจากเครือข่ายภาคประชาชนในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน ประชาชนมีความเข้มแข็งในด้านการมีส่วนร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ในพื้นที่สูงน่าจะสามารถจัดการตนเองได้ และอาจมีการระดมทุนเข้ากองทุนดังกล่าว โดยการส่งเสริมการดำเนินงานเรื่อง การจ่ายค่าตอบแทนบริการระบบนิเวศ (payment for ecosystem services) หรือ PES อย่างเป็นรูปธรรม นั่นคือ การเก็บผลประโยชน์จากผู้ได้รับประโยชน์จากนิเวศบริการ เช่น ผู้อยู่อาศัยอยู่ในเมืองได้ใช้น้ำสะอาด เป็นต้น โดยผลประโยชน์เหล่านั้นจะถูกจัดสรรเป็นเงินค่าตอบแทนให้กับกองทุนดังกล่าวของชุมชน หรือผู้ที่ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นหลักประกันความยั่งยืนของฐานทรัพยากร และส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศให้เกิดความยั่งยืนยิ่งขึ้น โดยการจัดสรรเงินกองทุนดังกล่าวอาจมีการจัดสรรตามสัดส่วนของขนาดของพื้นที่ป่าไม้ด้วย เช่น การแบ่งขนาดพื้นที่ป่าไม้ระดับหมู่บ้านหรือระดับผืนป่าขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่ติดต่อกันหลายๆ หมู่บ้านมารวมกัน เป็นต้น เพื่อก่อให้เกิดแรงจูงใจในการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าไม้แบบมีส่วนร่วมมากขึ้นในจังหวัดน่าน

5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยนี้ มีข้อค้นพบประการหนึ่ง คือ การปรับเปลี่ยนบทบาทของภาคเอกชนในการเข้ามามีส่วนร่วมทำงานเป็นแกนนำเครือข่ายร่วมกับภาครัฐ และภาคประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งเห็นว่าน่ามีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนของเครือข่ายเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ผู้ศึกษาขอเสนอประเด็นที่น่าสนใจเพื่อทำการศึกษาเพิ่มเติมในครั้งต่อไปว่า ควรไปศึกษาบทบาทของภาคเอกชนในการปรับตัวเป็นธุรกิจเพื่อสังคม และการมีส่วนร่วมในการบริหารภาครัฐในการแก้ปัญหาด้านที่ดินและป่าไม้ และการเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าวมีผลต่อการทำงานหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับนโยบายหรือไม่ กลไกการตลาดที่นำมาปรับใช้ร่วมกับกลไกการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ของภาครัฐสามารถสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการประกอบอาชีพจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวไปสู่การผลิตหรืออาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้หรือไม่ อีกทั้งกลไกตลาดดังกล่าวกลับกลายเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านบุกรุกยึดครองที่ดินเพิ่มมากขึ้นเพื่อมารองรับการสนับสนุนเงินทุนจากนโยบายการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตดังกล่าวหรือไม่

บรรณานุกรม

- กรกฎ ทองชะโชค และกฤษฎา อภินวถาวรกุล. (2558). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สืบค้นวันที่ 25 ธันวาคม 2560 จาก <http://www.ptu.ac.th/journal/data/9-1/9-1-1.pdf>
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกรมป่าไม้. (2559). ยุทธศาสตร์กรมป่าไม้ พ.ศ. 2559 – 2564. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกรมป่าไม้. (2560). นโยบายป่าไม้แห่งชาติ 2558. สืบค้นวันที่ 20 กันยายน 2560 จาก https://www.forest.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=304&Itemid=413
- กิตติ์ ขวัญนาค. (2559). การศึกษาบทบาทการทำงานเป็นเครือข่ายของพระสงฆ์นักพัฒนาในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นวันที่ 24 กันยายน 2560 จาก [ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU_2016_5705037108_5404_4049.pdf](https://thesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU_2016_5705037108_5404_4049.pdf)
- กิตติชัย รัตนะ. (2552). การสร้างเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก. สืบค้นวันที่ 14 กันยายน 2560 จาก <http://www.lib.ku.ac.th/KUCONF/data52/KC4709013.pdf>
- เกียรติศักดิ์ พันธะโฮม. (2559). การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยการเทียบเคียงต้นแบบเพื่อการจัดการป่าชุมชนที่ยั่งยืนของตำบลนาชุมแสงอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. สืบค้นวันที่ 3 ธันวาคม 2560 จาก <https://tci-thaijo.org/index.php/colakkujournals/article/view/88227>
- คมชัดลึกออนไลน์. (2561, 27 เมษายน). “Nan Sandbox” พื้นที่ป่าต้นน้ำ จ.น่าน. หนังสือพิมพ์คมชัดลึก. สืบค้นวันที่ 17 มิถุนายน 26561 จาก <http://www.komchadluek.net/news/local/323487>
- จิรวรรณ กิจชัยเจริญ, พรสิริ สืบพงษ์สังข์, ชาญชัย แสงชัยสวัสดิ์และพนมศักดิ์ พรหมบุรมย์. การวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบเกษตรผสมผสาน ในพื้นที่สูง จังหวัดน่าน (2558). สืบค้นวันที่ 10 มิถุนายน 2561 จาก <http://humidtropics.cgiar.org/wp-content/uploads/downloads/2015/10/Situational-Analysis-Nan-Thailand-TV.pdf?x17380>

- ชลดา บุญอยู่. (2558). **ทูลทางสังคมกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เชียงใหม่นิวส์ออนไลน์. (2559, 9 พฤษภาคม). **น่านจัดแปลงข้าว การเพิ่มพื้นที่สีเขียว ในพื้นที่จังหวัดน่าน**. หนังสือพิมพ์รายวันเชียงใหม่นิวส์. สืบค้นวันที่ 10 พฤษภาคม 2561 จาก <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/482731>
- दनัย มุสา และคณะ. (2555). **การจัดทำนโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการแปลงไปสู่การปฏิบัติ**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว)
- ไทยโพสต์ออนไลน์. (2561, 15 มกราคม). **Set Zero ลุยแก้ปัญหาเขาหัวโล้น “น่าน” สู่อการจัดการพื้นที่ป่ายั่งยืน**. หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์. สืบค้นวันที่ 10 ธันวาคม 2561 จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/1115>
- นฤมล นิราทร. (2543). **การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- น้ำผึ้ง ชุริกานนท์. (2554). **การขับเคลื่อนทางสังคมด้านบริการสุขภาพทางเพศที่เป็นมิตรสำหรับเยาวชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บารมี พานิช. (2559). **รูปแบบและขั้นตอนการขับเคลื่อน ร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิตในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2561, 18 มกราคม). **น่านโมเดล “บัณฑิต ล่ำซำ” เขตซีโรแก้กฎหมาย-ปรับพื้นที่ทำกิน**. หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ. สืบค้นวันที่ 25 กันยายน 2561 จาก <https://www.prachachat.net/economy/news-103142>
- ประวิทย์ ษรสา. (2558). **ภาคประชาสังคมกับการขับเคลื่อนแนวคิดจังหวัดจัดการตนเอง: กรณีศึกษาจังหวัดอำนาจเจริญ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปิ่นนพงค์ วงศ์ณาศรี. (2559). **ทูลทางสังคมกับข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น**. สืบค้นวันที่ 3 ธันวาคม 2562 จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/cjwu/article/view/95384>
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโอบอุ้น. (2547). **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: เตือนตุลา.
- พัชรี สีโรรส. (2539). **นโยบายสาธารณะในบริบทการบริหารปกครอง ในอัมพร อารังลักษณ์ (บก.)**, การบริหารปกครองสาธารณะ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มูลนิธิอีกเมืองน่าน. (2561). **เอกสารอัดสำเนาเวทีน่านฟอรัม “ทรัพยากรป่าไม้ น้ำ และที่ดิน” จังหวัดน่าน**.

- ภัทร ยืนยง และชนิตา รัชทรัพย์เมือง. (2558). การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวยทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง. สืบค้นวันที่ 25 ธันวาคม 2560 จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/44568/36916>
- รดา บุญยะกาญจน์. (2557, 8 กันยายน). องค์การภาคีเครือข่ายจังหวัดน่าน ลงนามบันทึกความร่วมมือ (MOU) การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมบนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นน่าน ตามนโยบายของ คสช. สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดน่าน. สืบค้นวันที่ 15 พฤษภาคม 2561 จาก http://pr.prd.go.th/nan/ewt_news.php?nid=2516&filename=Contact_us
- รวุฒิ โรมรัตน์พันธ์. (2548). **ทูลทางสังคม**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- วิชชุดา สร้างเอี่ยม. (2560). การอภิบาลสิ่งแวดล้อม ทฤษฎีและหลักการว่าด้วยการกำกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทออลอินวัน พรินติ้ง จำกัด.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2555). **เมืองพิเศษ: แนวคิดและความเป็นไปได้**. กรุงเทพฯ: ลีออคอิน_ดีไซน์เวิร์ค.
- ศรัณย์ เจริญศิริ. (2556). **องค์กรเครือข่ายภาคประชาชนกับการมีส่วนร่วม กรณีศึกษาเปรียบเทียบองค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาด และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน โคกหนองโน จังหวัดมหาสารคาม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศุภวุฒิ โมกข์เมธากุล และสุภาพร พิทักษ์เม้าสกุล. (2554). **ปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนในการจัดการที่ดินในเขตป่า ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนบ้านหนองจาน ต.นาหนองทุ่ม อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น**. สืบค้นวันที่ 3 สิงหาคม 2561 จาก <http://copag.msu.ac.th/th/aboutcopag/abstract2553/ab06.pdf>
- สถาบันพระปกเกล้า. (2554). **แนวทางการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สนธยา พลศรี. (2550). **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2547). **การศึกษาสภาพปัญหา และแนวทางการปรับปรุงรูปแบบการบริหารและแนวทางการพัฒนาพื้นที่เกาะสมุย**.
- สยามโฟกัสไทม์. (2561, 16 มกราคม). **น่านบวชป่าอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านห้วยลึก**. หนังสือพิมพ์สยามโฟกัสไทม์. สืบค้นวันที่ 10 ธันวาคม 2561 จาก <http://www.siamfocustimenews.com/97942>
- สร้อยญา จุฑานิล. (2556). **การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการ**

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. สวิตตา ตีรณวัฒนากุล. (2557). การปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชนของกลุ่มอัครเมืองน่าน. สืบค้นวันที่ 19 ตุลาคม 2561 จาก <http://opac.psu.ac.th/BibDetail.aspx?bibno=400777>
- สายบัว เข้มเพ็ชรและสำรวย ผัดผล. (2557). การพัฒนาฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการจัดทำแผนชุมชนสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดน่าน. สืบค้นวันที่ 18 กันยายน 2561 จาก <https://elibrary.trf.or.th/downloadFull.asp?proid=RDG57A0001>
- สาวตรี สุขศรี. (2554). สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้. สืบค้นวันที่ 17 กันยายน 2561 จาก k-rc.net/imageupload/23902/P_Forest.pdf
- สำนักข่าวอิสราออนไลน์. (2559, 17 กันยายน). ปัญหาเขาหัวโล้น กับมุมมองคนนอกมองคนน่าน- คนน่านมองคนนอก. สำนักข่าวอิสรา. สืบค้นวันที่ 3 ธันวาคม 2561 จาก <https://www.isranews.org/isranews-article/50050-forestnan17.html>
- สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน. (2561). สรุปผลการดำเนินงานการเพิ่มพื้นที่สีเขียวจังหวัดน่าน 14 เมฆ +4. สืบค้นวันที่ 24 ธันวาคม 2561 จาก www.mnre.go.th/nan/th/download/?file...n=14เมฆ+4&t=GTMgq2qxqS9cMUug
- สิทธิเดช พงศ์กวีจรัสสิน และเขมรัฐ ฤทธิงศรี. (2557). โครงการ “การศึกษามาตรการสร้างแรงจูงใจเพื่อลดการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่ลาดชัน: กรณีศึกษา จังหวัดน่าน”. สืบค้นวันที่ 6 มีนาคม 2561 จาก <http://www.agripolicyresearch.com/?p=3531>
- สุทธิชัย งามชื่นสุวรรณ. (2561). Regulatory Sandbox: เมื่อกฎหมายสร้างกระเบาะทราย! กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. สืบค้นวันที่ 2 มิถุนายน 2561 จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/645267>
- สุพจน์ตรศักดิ์ หนูขาว. (2558). การบริหารปกครองสิ่งแวดล้อม: ความหมาย ระดับ และรูปแบบกลไกการบริหารปกครอง. สืบค้นวันที่ 21 พฤษภาคม 2561 จาก <https://doi.org/10.14456/papo.2015.2>
- สุพรรณิ ไชยอำพร. (2550). รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรม เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ปริมาณ จำกัด.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาชนเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- อนุสรณ์ พัฒนาศานต์. (2559). เครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมจังหวัดชัยภูมิ. สืบค้นวันที่ 4 มิถุนายน 2561 จาก <https://archives.tci-thaijo.org/index.php/tgt/article/view/88200>
- อภิชาติ สุขแสง. (2555). ขั้นตอนการขับเคลื่อนความเป็นหนึ่งเดียวกัน: กรณีศึกษา ชุมชนธรรมณิศำ

- แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.**
 อรรอุมา พรหมจรรย์. (2555). **นวัตกรรมการจัดการพื้นที่ป่าพรุโดยชุมชน.** สืบค้นวันที่ 19 สิงหาคม 2560 จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/HUSOTSU/article/view/104226>
- อัครีมา พลกำจัด. (2559). **ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ : ประชาธิปไตยฐานรากกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.** สืบค้นวันที่ 24 มิถุนายน 561 จาก <http://www.colakujournals.com/journals/index.php/COLALJ/article/view/175/138>
- อาทิตย์ บุคตาดวง. (2554). **ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อัสนัน ดุมาลี. (2555). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี.** สืบค้นวันที่ 13 ธันวาคม 2560 จาก <http://copag.msu.ac.th/journal/filesjournal/3-1/2010201642305no-3-1-4.pdf>
- Bracht. (2001). **Community Partnership Strategies in Health Campaigns.** Public Communication Campaigns. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.4135/9781452233260.n27>
- Mitchell, J. C. . (1969). **Social Networks in Urban Situations.** Manchester University Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แนวคำถามการสัมภาษณ์

แนวคำถามการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Interview Guides)

เรื่อง เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

(สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)

ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งนั้น ผู้วิจัยได้มีการเตรียมชุดคำถามนี้เป็นแกนหลักสำหรับการสนทนาหรือการสัมภาษณ์ แต่ไม่ได้จำกัดเฉพาะประเด็น คำถามเหล่านี้เท่านั้น สามารถปรับใช้ถ้อยคำและประเด็นคำถามได้ตามสถานการณ์ในการสัมภาษณ์ ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวทางการสัมภาษณ์ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน

- สภาพป่าไม้ในชุมชนและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับป่าไม้เป็นเช่นไรในอดีตและปัจจุบัน
- ประเด็นนโยบายหรือปัญหาใดที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและป่าไม้ในพื้นที่ของท่านหรือไม่อย่างไร

2. พัฒนาการของเครือข่ายและการจัดการ/ ขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้

- ลักษณะ/รูปแบบของเครือข่ายที่เกิดขึ้นและความเป็นทางการของเครือข่ายมีเพียงใด
- เริ่มมีแนวคิดสร้างเครือข่ายเมื่อใด ประเด็นปัญหาใดที่ทำให้เกิดการสร้างเครือข่าย ภาคีเครือข่าย/สมาชิกมีใครร่วมบ้าง เขามาอย่างไร มีใครที่มีบทบาทหลักในการสร้างเครือข่าย
- มีหน่วยงานหรือองค์กรใดเข้ามาในการริเริ่มรวมกลุ่มหรือไม่ หากมีเป็นลักษณะเช่นใด
- วัตถุประสงค์และกติกาของการสร้างเครือข่ายของท่าน เป็นอย่างไร
- มีการกำหนดยุทธศาสตร์ โครงสร้างการทำงานกันอย่างไร มีใครที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำและมีจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่ายอย่างไร
- เครือข่ายมีแนวทางในการติดต่อสื่อสารและวิธีการประสานระหว่างกัน อย่างไร
- มีการแลกเปลี่ยน แบ่งปันข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือไม่ อย่างไร และโดยวิธีใด
- มีวิธีการระดมทุนของเครือข่ายอย่างไร มีเงื่อนไข/สาเหตุ อะไรบ้างที่สนับสนุนให้ประชาชนหรือเครือข่ายอื่น ภาครัฐ และเอกชนหันมาร่วมมือกับเครือข่าย
- กิจกรรมระหว่างเครือข่ายเป็นประจำหรือไม่ อย่างไร ภาคีเครือข่าย คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ/รับรู้ข้อมูลในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย หรือไม่ อย่างไร
- การติดตามผลการดำเนินงาน การสื่อสาร การบริหารข้อมูล บริหารทรัพยากร ปัญหาและอุปสรรคของการทำงานของเครือข่าย อย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างกับการฟื้นฟูพื้นที่ในพื้นที

3. แนวทางที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้ยั่งยืนใน
จังหวัดน่าน

- มองความสำเร็จของเครือข่ายอย่างไร เครือข่ายต้องมีโครงสร้างอย่างไร
- หากฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้สำเร็จ เครือข่าย ต้องประกอบด้วยอะไร หรือต้องดำเนินการอะไร
- ที่ผ่านมามหาทุนในเครือข่ายส่งผลต่อกระบวนการทำงาน/การขับเคลื่อนเครือข่ายและผลสัมฤทธิ์
ของเครือข่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ หรือไม่ อย่างไร
- กระบวนการทำงาน/การขับเคลื่อนเครือข่ายส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายในการฟื้นฟู
พื้นที่ป่าไม้หรือไม่ อย่างไร
- การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการตัดสินใจหรือเคยมีการรวมพลังกลุ่ม/ข้อเสนอของเครือข่าย
ที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายหรือไม่ อย่างไร
- หวังให้เครือข่ายเป็นอย่างไร และตอนนี้ถึงเป้าหมายหรือยัง เพราะอะไร

ภาคผนวก ข

รายชื่อบุคคลที่ให้สัมภาษณ์

รายชื่อบุคคลที่ให้สัมภาษณ์

นายมานิตย์ ธนะวงศ์	รักษาราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561
พระครูพิทักษ์นันทคุณ	ที่ปรึกษาประธานมูลนิธิฮักเมืองน่านและที่ปรึกษาคณะกรรมการเครือข่ายการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561
นายชูศิลป์ สารรัตน์	ประธานมูลนิธิฮักเมืองน่านและคณะกรรมการเครือข่ายการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561
นายเสวียน สองสีขวา	ประธานเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561
นายสนิธ มณเฑียร	คณะกรรมการเครือข่ายการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 2 มิถุนายน 2561
นายประดิษฐ์ เพชรแสนอนันต์	เลขานุการชมรม "คนรักซ์ ดิน น้ำ ป่า น่าน" สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 เมษายน 2561
ดร.บานจิตต์ สายรอดคำ	นักวิจัยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอดีตผู้จัดการมูลนิธิฮักเมืองน่าน พ.ศ 2535-2547 สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 3 มีนาคม 2561
ดร.มาโนชญ์ ชายครอง	นักวิชาการอิสระด้านพัฒนาสังคม (มูลนิธิฮักเมืองน่าน, ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน) สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2561
นายสมชาย สิทธิกา	ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน อ.ภูเพียง จ.น่าน สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 2 มิถุนายน 2561
นางสาวช่อเอื้อง ปันติ	กองงานเลขานุการเครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 16 กรกฎาคม 2561
นางสาวพิมพ์พรรณ สะกิดรัมย์	มูลนิธิฮักเมืองน่าน, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 3 มีนาคม 2561
นายทอง รุณใจ	สมาชิกเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรในหมู่บ้านหาดผาขนอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2561

ภาคผนวก ค

รูปภาพการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

รูปภาพการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

รูปภาพผนวก 1 การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลกับพระครูพิทักษ์นันทคุณ วันที่ 19 เมษายน 2561

รูปภาพผนวก 2 การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลกับนายชูศิลป์ สารรัตน์ะ วันที่ 21 เมษายน 2561

รูปภาคผนวก 3 การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลกับนายเสวียน สองสีขวา วันที่ 19 เมษายน 2561

รูปภาคผนวก 4 การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลกับนายประดิษฐ์ เพชรแสนอนันต์ วันที่ 20 เมษายน 2561

รูปภาคผนวก 5 การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลกับดร.มาโนชญ์ ชายครอง วันที่ 21 เมษายน 2561

รูปภาคผนวก 6 การเข้าร่วมเวทีการเสวนารับฟังความคิดเห็นการถอดบทเรียน “เวทีน่านฟอรั่ม” เรื่อง ทรัพยากรป่าไม้ น้ำและที่ดินจังหวัดน่าน วันที่ 2 มีนาคม 2561

รูปภาคผนวก 7 การเข้าร่วมสังเกตการณ์ งาน “มหกรรมวิทย์สร้างอาชีพ ยกระดับภูมิภาค” วันที่ 20 เมษายน 2561

ภาคผนวก ง

เอกสารประกอบข้อมูล

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 48/2561

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๔๘ /๒๕๖๑

เรื่อง การบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน : พื้นที่จังหวัดน่าน

เพื่อให้การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาด้านที่ดิน ป่าไม้และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่จังหวัดน่าน รวมถึงการพัฒนาระบบกลไกบริหารจัดการการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่เป็นไปด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ประกอบกับมติคณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนตามนโยบาย THAILAND 4.0 ในการประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๖๐ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ เห็นชอบการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน : พื้นที่จังหวัดน่าน โดยให้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดนโยบายและกำกับดูแลการดำเนินการ

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๑ (๖) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ นายกรัฐมนตรีจึงให้แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายและกำกับดูแล และคณะกรรมการดำเนินงาน พื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน ๒ คณะ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ดังนี้

๑. คณะกรรมการนโยบายและกำกับดูแล

องค์ประกอบ

(๑) นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
(๒) รองนายกรัฐมนตรี (นายวิษณุ เครืองาม)	รองประธานกรรมการ
(๓) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	กรรมการ
(๔) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการ
(๕) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์	กรรมการ
(๖) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย	กรรมการ
(๗) นายสุวิทย์ เมษินทรีย์	กรรมการ
(๘) เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา	กรรมการ
(๙) เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ	กรรมการ
(๑๐) ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการและเลขานุการ
(๑๑) เจ้าหน้าที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับมอบหมาย	ผู้ช่วยเลขานุการ

/อำนาจ...

อำนาจหน้าที่

(๑) กำหนดนโยบายและกำกับดูแลการดำเนินงานจัดการแก้ไขปัญหาที่ดิน ป่าไม้และ การใช้ประโยชน์ที่ดินจังหวัดน่าน ในรูปแบบการพัฒนาและการรังสรรค์นวัตกรรมในรูปแบบใหม่ (Sandbox)

(๒) รายงานผลการดำเนินงาน และเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูป เพื่อรอรับการปรับเปลี่ยนตามนโยบาย THAILAND 4.0 เป็นระยะ

๒. คณะกรรมการดำเนินงานพื้นที่จังหวัดน่าน

องค์ประกอบ

(๑) พระครูพิทักษ์นันทคุณ	ที่ปรึกษา
(๒) ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ประธานกรรมการภาครัฐ
(๓) นายบัณฑิต อ่ำขำ	ประธานกรรมการภาคเอกชน
(๔) ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน	รองประธานกรรมการ
(๕) อธิบดีกรมป่าไม้หรือผู้แทน	กรรมการ
(๖) อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช หรือผู้แทน	กรรมการ
(๗) เกษตรและสหกรณ์จังหวัดน่าน	กรรมการ
(๘) ททรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน	กรรมการ
(๙) ที่ดินจังหวัดน่าน	กรรมการ
(๑๐) ปฏิรูปที่ดินจังหวัดน่าน	กรรมการ
(๑๑) พาณิชย์จังหวัดน่าน	กรรมการ
(๑๒) ประธานสภาหอการค้าจังหวัดน่าน	กรรมการ
(๑๓) ประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดน่าน	กรรมการ
(๑๔) ประธานกลุ่มอีอีเอ็มเมืองน่าน	กรรมการ
(๑๕) ประธานมูลนิธิอีอีเอ็มเมืองน่าน	กรรมการ
(๑๖) นางพิชญ์พร กองสอน	กรรมการ
(๑๗) นายบัณฑิต เศรษฐวิวัฒน์	กรรมการ
(๑๘) พลเอก ชัยณรงค์ แก้วแก้ว	กรรมการ
(๑๙) นายสนิท มงคลเขียว	กรรมการ
(๒๐) นายสุวัฒน์ พรมสุวรรณ	กรรมการ
(๒๑) นายสำรวย มีคผล	กรรมการ
(๒๒) นายสำเริง แก้วเทพ	กรรมการ
(๒๓) นายอิสระภาพ คำชู	กรรมการ

/๒๔) นายอดิศร์...

๓

(๒๔) นายอติศวรร หลายชูไทย	กรรมการและเลขานุการ
(๒๕) ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ ๓	ผู้ช่วยเลขานุการ
(๒๖) ผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ ที่ ๑๓	ผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

- (๑) แก้ไขปัญหาด้านที่ดิน-ป่าไม้ เพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่อาศัยได้ถูกต้องตามกฎหมายและปรับคืนพื้นที่มาเป็นสภาพป่า
- (๒) จัดหาเงินทุนสนับสนุนการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทางการเกษตรและการเลี้ยงชีพในช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน
- (๓) ปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเชิงเดี่ยว ไปสู่การผลิตหรืออาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีรายได้เพียงพอ และยกระดับคุณภาพชีวิต
- (๔) พื้นฟูและปลูกป่าโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
- (๕) รายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการนโยบายและกำกับดูแลเป็นระยะ
- (๖) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงานเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่คณะกรรมการดำเนินงานพื้นที่จังหวัดน่าน และคณะกรรมการนโยบายและกำกับดูแลมอบหมาย
- (๗) ดำเนินงานอื่นตามที่คณะกรรมการนโยบายและกำกับดูแลมอบหมาย

ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสนับสนุนภารกิจของคณะกรรมการนโยบายและกำกับดูแล และคณะกรรมการดำเนินงานพื้นที่จังหวัดน่าน รวมทั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงานที่เกี่ยวข้อง สำหรับการเบิกจ่ายเบี้ยประชุมและค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการและการดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาเบี้ยประชุมกรรมการ พ.ศ. ๒๕๔๗ และระเบียบทางราชการที่เกี่ยวข้อง โดยให้เบิกจ่ายจากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๑

พลเอก

(ประยุทธ์ จันทร์โอชา)

นายกรัฐมนตรี

สำเนาบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วย “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมบนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นน่าน ตามวาระจังหวัดน่าน และโครงการ “รักษ่าน่าน”

๑

บันทึกข้อตกลงความร่วมมือ
การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วย “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”
เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม บนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นน่าน ตามวาระจังหวัดน่าน
และโครงการ “รักษ่าน่าน”

.....

บันทึกข้อตกลงความร่วมมือฉบับนี้ จัดทำขึ้นในวันจันทร์ที่ ๘ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๗ ณ ศาลากลางจังหวัดน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน โดยมีองค์การภาคีเครือข่ายในการลงนาม บันทึกความร่วมมือสนับสนุนการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมบนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นน่าน “ตามวาระจังหวัดน่าน” สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ และ “โครงการรักษ่าน่าน” โดยมีเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ เพื่อจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ มีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. เจตนารมณ์ของข้อตกลงความร่วมมือ

ด้วยจังหวัดน่าน มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชัน เป็นพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งมีพื้นที่ป่าตามกฎหมายถึงร้อยละ ๘๕ มีพื้นที่เพาะปลูกและที่อยู่อาศัยรวมกันร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ทั้งหมด ประชากรร้อยละ ๘๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีการเพิ่มจำนวนประชากร จึงทำให้มีความต้องการพื้นที่การเกษตรเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่จำกัด ทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอุทยานแห่งชาติ ฯลฯ ทำให้พื้นที่ป่าไม้กลายเป็นภูเขาหัวโล้นดังที่ปรากฏในสื่อสาธารณะในสังคมปัจจุบัน

ปัญหาดังกล่าว หากจะปล่อยให้หน่วยงานภาครัฐดำเนินการแก้ไขปัญหาเพียงลำพัง อาจจะไม่ทันต่อการลุกลามของปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น ดังนั้นชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงมีความจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากหลายๆ ชุมชนในจังหวัดน่านไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชุมชน ร่วมกันออกมาตรการทางสังคมเพื่อจัดการรักษาป่าชุมชน การอนุรักษ์วังปลา ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม ความเชื่อของแต่ละชุมชน ซึ่งบทเรียนดังกล่าวสามารถนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

เครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง ได้ร่วมกันกำหนดประเด็นการพัฒนาสังคมน่านที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา ผ่านเวทีสมัชชาสุขภาพจังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๖ - ถึงปัจจุบัน ซึ่งได้ดำเนินงาน ๑๑ ประเด็น ประกอบด้วย

๑. ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ✓ สว. / สสว.

๒. ประเด็นการจัดการที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ✓ สชอ.

๓. ประเด็นการจัดการภัยพิบัติ

- ๒
๓. ประเด็นการจัดการภัยพิบัติ → ส.ป.น.
 ๔. ประเด็นการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมที่เอื้อต่อสุขภาพ ×
 ๕. ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร และเกษตรยั่งยืน
 ๖. ประเด็นการท่องเที่ยวผ่านเมืองเก่าและบ้านเมืองจันทราน ×
 ๗. ประเด็นสวัสดิการชุมชน เศรษฐกิจและทุนชุมชน ×
 ๘. ประเด็นสุขภาวะพระสงฆ์ ×
 ๙. ประเด็นการศึกษาผลกระทบจากแนวสายไฟฟ้าแรงสูง ส.ป.น. ? ส.ก.น.
 ๑๐. ประเด็นสื่อทางเลือก ×
 ๑๑. ประเด็นการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก ×

ก่อนครบเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๗ ได้มีการประชุมสัมมนาวิชาการ "รักษบ้าน" ซึ่งดำเนินงานโดยสำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร่วมกับกองทัพบก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสนับสนุนการดำเนินงานโดยธนาคารกสิกรไทย ศูนย์การเรียนรู้และบริหารวิชาการเครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดน่าน โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นประธานในการสัมมนาและทรงบรรยาย เรื่อง "การสร้างจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" ในประเด็นปัญหาสาเหตุการบุกรุกพื้นที่ป่าแหล่งต้นน้ำในจังหวัดน่าน

อีกทั้งจังหวัดน่าน ได้ร่วมกันกำหนดวาระน่าน ๒๕๕๖ - ๒๕๖๐ "สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ" เรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ไฟป่า และหมอกควัน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมถึงได้ดำเนินการกิจกรรมพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าแหล่งต้นน้ำอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานวิถีวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ และที่สำคัญคือเพื่อเป็นการร่วมถวายเป็นพระราชกุศล และเฉลิมพระเกียรติแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสทรงมีพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา ในวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๘ และเพื่อเป็นไปตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ด้านการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้

ดังนั้น เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการแก้ไขปัญหา และสามารถพึ่งพาตนเองได้ มุ่งเน้นกระบวนการทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นภาคีเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เชื่อมโยงกับสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยพัฒนามาตรการกฎกติกา ระเบียนชุมชน ที่มีอยู่เดิม เป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม บนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นน่านตามวาระจังหวัดน่าน และโครงการรักษบ้าน

๒. วัตถุประสงค์การจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือฯ ดังนี้

๑. เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่น ร่วมกันจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจชุมชน ที่ไม่ขัดแย้งกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และตั้งอยู่บนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะไปสู่การพัฒนาตนเองและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

๒. เพื่อพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างเกื้อกูลและเอื้ออาทร

๓. เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสทรงมีพระชนม์มายุครบ ๖๐ พรรษา ในวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๘ ตามนโยบาย และภารกิจที่ผู้ว่าราชการจังหวัดน่านมอบหมาย "ตามวาระจังหวัดน่าน" และโครงการ "รักษาน่าน" โดยให้สอดคล้องกับคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

๓. บทบาทและแนวทางการสร้างความร่วมมือของเครือข่ายต่างๆ ดังนี้

๑. ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดน่าน โครงการ "รักษาน่าน" สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนจะทำให้การสนับสนุนด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ งานวิชาการ และอื่นๆ ตามความจำเป็น ในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (โดยสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑๓ (แพร่) และกรมป่าไม้ โดยสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ สาขาแพร่ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตลอดจนจะทำให้การสนับสนุนด้านบุคลากร การติดต่อ เชื่อมประสานความร่วมมือกับชุมชน ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่ ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ ตลอดจนการสนับสนุนเครื่องมือ และอุปกรณ์ต่างๆ เท่าที่จำเป็น ในการเอื้ออำนวยให้เกิด การทำงานที่มีประสิทธิภาพ และร่วมกับเครือข่ายองค์กรชุมชนในพื้นที่ตำบล รวมถึงเครือข่ายการ จัดการที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยโดยองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน ทำหน้าที่ในการสร้างความเข้าใจใน ระดับชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบฐานข้อมูล รวมถึงการพัฒนาและการสร้างความเข้าใจ ในหลักการสำคัญของกติกา กฎระเบียบของชุมชน และเข้าร่วมสนับสนุนสร้างความเข้าใจต่อชุมชน ในการเข้าชื่อเพื่อจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น ว่าด้วยการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของตำบลนั้นๆ โดยสนับสนุน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มองค์กรสภาองค์กรชุมชนตำบล และ หน่วยงานภาครัฐในระดับตำบล ในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นฯ ให้เป็นไปโดยชอบด้วยระเบียบ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง "ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ตามพระราช กฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.๒๕๔๖"

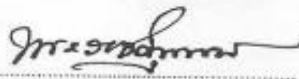
๔

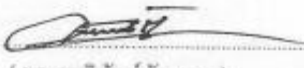
๓. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่-วิทยาลัยชุมชนน่าน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดน่าน สภานายความจังหวัดน่าน และทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตกลงที่จะให้การสนับสนุนทางวิชาการ เพื่อส่งเสริมและสร้างศักยภาพของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาในทางกฎหมายแก่ชุมชนในระดับตำบล ชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนสนับสนุนกระบวนการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔. สภาพัฒนาการเมือง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) มูลนิธิสัมมาชีพ เครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง สำนักงานโครงการปิดทองหลังพระฯ มูลนิธิอีกเมืองน่าน เครือข่ายการจัดการที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยโดยองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน เครือข่ายเฝ้าระวังติดตามการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านจังหวัดน่าน สภาเกษตรกรจังหวัดน่าน สมาคมกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดน่าน และภาคีทุกเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ตกลงที่จะสนับสนุนกระบวนการทำงานการจัดเวทีร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด และภาคีในท้องถิ่น เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน รวมถึงการสนับสนุนเครื่องมือสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ การอ่านวเคราะห์ความเสถียรในด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนศึกษาดูงาน การพัฒนาศักยภาพผู้นำภายใต้กระบวนการในการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ฉะนั้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม องค์กรภาคีเครือข่ายจึงได้ร่วมกันลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือฉบับนี้ โดยมีข้อความอย่างเดียวกันและเข้าใจสาระสำคัญตรงกันตลอดแล้ว จึงได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน และได้เก็บไว้ฝ่ายละ ๑ ฉบับ

ลงนาม ณ วันจันทร์ที่ ๘ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๗ ณ ศาลากลางจังหวัดน่าน

ลงนาม.....
(พระราชคุณาภรณ์)
เจ้าคณะจังหวัดน่าน

ลงนาม.....
(พระครูพิทักษ์นันทคุณ)
ที่ปรึกษามูลนิธิอีกเมืองน่าน

ลงนาม.....
(พระครูสุจิตนันทกิจ)
ประธานเครือข่ายเฝ้าระวังติดตามการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน

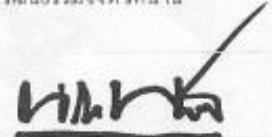
<p>๑</p> <p>ลงนาม..... (นายอุกริช พิ้งโสภาก) ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน</p>	<p>ลงนาม..... (นพ.บุญยงค์ วงศ์รักมิตร) ที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน</p>
<p>๒</p> <p>ลงนาม..... (ศ.ดร.อิรภัทร์ เสรีรังสรรค์) ประธานสภาพัฒนาการเมือง</p>	<p>ลงนาม..... (นายพรพจน์ มะนิยม) รองเลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม</p>
<p>ลงนาม..... (นายบรรพต คันธเสน) (ผู้แทน) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช</p>	<p>ลงนาม..... (นายบรรพต คันธเสน) ผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑๓ (แพร่)</p>
<p>๓</p> <p>ลงนาม..... (นายชาติตรี สัทธรรมนวงศ์) (ผู้แทน) กรมป่าไม้</p>	<p>๔</p> <p>ลงนาม..... (นายชาติตรี สัทธรรมนวงศ์) (ผู้แทน) สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ สาขาแพร่</p>
<p>๕</p> <p>ลงนาม..... (นายประสิทธิ์ พัดนใหญ่ยิ่ง) ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน</p>	<p>๖</p> <p>ลงนาม..... (นายวิชาญ สมศรี) ปฏิรูปที่ดินจังหวัดน่าน</p>
<p>๗</p> <p>ลงนาม..... (นายวิวัฒน์ ปกสุลโร) (ผู้แทน) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม</p>	<p>๘</p> <p>ลงนาม..... (นายไพสิฐ พานิชย์กุล) อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ และผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายบริหารทั่วไปและกฎหมาย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่</p>

๕

<p>ลงนาม..... (นายนิฒชур ส้าชำ) ผู้แทนโครงการ "รักษำบ้าน"</p>	<p>ลงนาม..... (นายสนธิรัตน์ สนธิจิรวงศ์) ประธานกรรมการบริหารมูลนิธิสืมน้ำชีพ</p>
<p>๗ ลงนาม..... (นายสุทัศน์ จันทนา) (ผู้แทน) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)</p>	<p>๘ ลงนาม..... (นายสถาพร ทองแดง) พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดน่าน</p>
<p>๙ ลงนาม..... (นพ.คณิต ตันตศิริวิทย์) ประธานสมัชชาสุขภาพจังหวัดน่าน</p>	<p>๑๐ ลงนาม..... (นายอนากร วิชตานนท์) ผู้จัดการสำนักงานโครงการปิดทองหลังพระฯ</p>
<p>๑๑ ลงนาม..... (นพ.ปิยะ .ศิริลักษณ์) นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดน่าน</p>	<p>๑๑ ลงนาม..... (นพ.พิชญ นิตพงษ์) ผู้อำนวยการโรงพยาบาลน่าน</p>
<p>๑๒ ลงนาม..... นายอุดมศักดิ์ คำมูล) เกษตรจังหวัดน่าน</p>	<p>๑๒ ลงนาม..... (นายอติคุณ ฤทธิ ธนะเทษ) ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดน่าน</p>
<p>๑๓ ลงนาม..... (นายชัยชอก งามพิลาใจ) ท้องถิ่นจังหวัดน่าน</p>	<p>๑๓ ลงนาม..... (นายสุทัย ทอมมาน) พัฒนาการจังหวัดน่าน</p>

ลงนาม.....

 (นายโรจ รัตนภาค)
 วัฒนธรรมจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

 (นายเกรียงศักดิ์ เจตย์อ่อง)
 ประชาสัมพันธ์จังหวัดน่าน

ลงนาม.....

 (นายวินทร์ เหล่าอารยะ)
 นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน

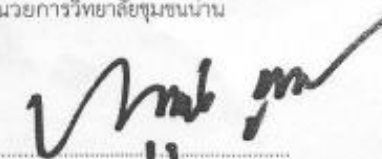
ลงนาม.....

 (นายสุรพล เจียรสุตร)
 นายกเทศมนตรีเมืองน่าน

ลงนาม.....

 (นายภิรมย์ เทพสุโข)
 ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

 (นายณัชภัทร พามิช)
 ผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนน่าน

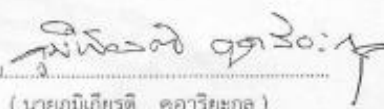
ลงนาม.....

 (นายสำรวย สัตตผล)
 ประธานมูลนิธิอภัยเมืองน่าน

ลงนาม.....

 (นายภาณุ บูรณ์)
 ประธานชมรมนายองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

 (นายสุรพันธ์ คำนันท์)
 ประธานสภานายควาญจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

 (นายพงศกร พุ่มตรง)
 ประธานสภาเกษตรกรจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

 (นายภูมิเกียรติ คูอาริยะกุล)
 ประธานหอการค้าจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

 (นายเสริฐ เจริญดี)
 นายสมาคมกำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดน่าน

ลงนาม.....

(นายสำเริง แก้วเทพ)

ประธานเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

(นายอิสราภท คำฟู)

เครือข่ายการจัดการที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย
โดยองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

(นายประทวน โนไชยา)

ประธานคลังปัญญาผู้สูงอายุ

ลงนาม.....

(นายเดสมิพล แซ่จ้าว)

ประธานสภาเด็กและเยาวชนจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

(นายสมคิด สีเขียว)

คณะกรรมการเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดน่าน

ลงนาม.....

(นายสวิง พิเคราะห์ทุนสมบัติ)

(ผู้แทน) สภาองค์กรชุมชนตำบล จังหวัดน่าน

ลงนาม.....

(นางธิมมพร กองสอน)

สมาชิกสภาพัฒนาการเมือง

ลงนาม.....

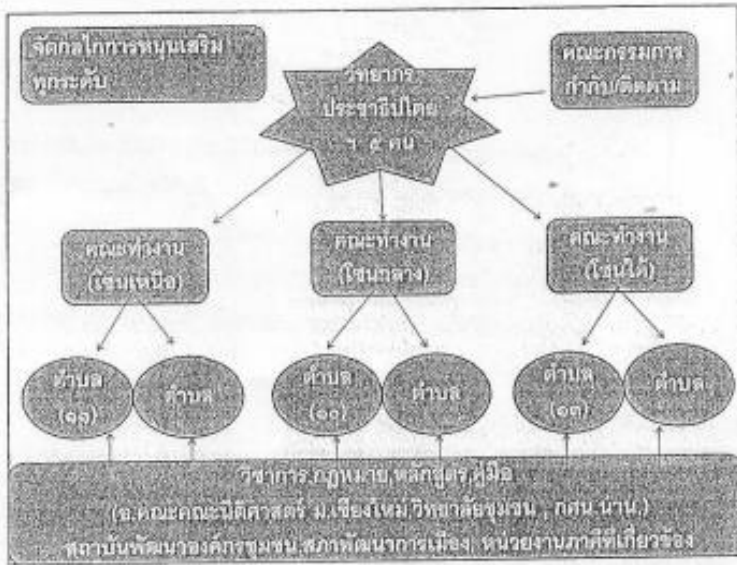
(นายเรืองเดช จอมเมือง)

เครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง

ความก้าวหน้า
ความจำเป็นการออกข้อบัญญัติท้องถิ่น
ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรฯ

- แต่งตั้งคณะกรรมการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม" เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมที่ยั่งยืน ภาคประชาสังคม จังหวัดน่านตามวาระสร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ องค์ประกอบ ๓ คณะ (คณะกรรมการที่ปรึกษา, คณะกรรมการอำนวยการ, คณะกรรมการดำเนินงาน)
- วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗ ประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ ๑ จัดทำมติของการประชุม ๑. ให้ผู้ว่าราชการมีหนังสือขอความร่วมมือไปยังนายอำเภอ ทุกอำเภอ ท้องถิ่นอำเภอ และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ๓๔ ตำบล ๒.) มีการจัดทำบันทึกความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องฯ ๓.) ดำเนินการออกข้อบัญญัติฯ ๔.) เป็นผลงานของจังหวัดน่านถวายสมเด็จพระเทพฯ
- วันที่ ๓-๔ กันยายน ๒๕๕๗ พัฒนาหลักสูตรกระบวนการออกข้อบัญญัติฯ ตำบล ร่วมกับ วชช.
- วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๕๗ วิจัยลงนามบันทึกความร่วมมือฯ

กระบวนการและแผนงานปฏิบัติ ระยะต่อไป

12/09/57

- คณะทำงาน จัดทำคู่มือการกระบวนการขั้นตอนการออกข้อบัญญัติฯ ตำบล (ให้แล้วเสร็จก่อนวันที่ ๒๔ กันยายน ๕๗)
- วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗ ประมุขเทศน์ ๓๔ ตำบล กลุ่มเป้าหมาย กำนัน , นายกษ, ประธานสภาองค์กรชุมชน/หรือประธานเครือข่ายที่ดิน , หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง (ผลลัพธ์ ตำบลมีแผนงานปฏิทินในการเดินหน้ากระบวนการออกข้อบัญญัติฯ , มีกลุ่มเป้าหมายนักศึกษาที่จะเรียนฯ)

วิธีการ

- คณะทำงานเินแบ่งความรับผิดชอบพื้นที่ตำบล ลงไปเป็นที่เลี้ยงร่วม คณะทำงานฯในระดับตำบล จัดกระบวนการ โดยมีคู่มือและหลักสูตรฯ
- วิทยากรประชาธิปไตยฯ แบ่งความรับผิดชอบเินช่วยเหลือ คณะทำงานเิน ลงหนุนเสริมกระบวนการเิน
- คณะทำงานกำกับ ติดตาม /วิทยากรประชาธิปไตยฯ ประชุม อย่างน้อย ๒ อาทิตย์ / ๑ ครั้ง

12/09/57

พื้นที่เป้าหมายประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๘ กรณีจัดทำข้อมูลจัดตั้งศูนย์วิจัย
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมที่ยั่งยืน

ลำดับ	อำเภอ	พื้นที่	จำนวนตำบล
1	เมืองมฤ	บด. มาตังที่ ๑-๓	3
2	บึงกุ่ม	เมืองพร้าว ๑-๓	3
3	บ้านหลวง	บ้านดง	1
4	สันติสุข	บ้านหลวง, อู่ทอง	2
5	พ่วงระชา	ผาทอง	1
6	เมืองใหม่	เมืองใหม่ ๑-๓	3
7	บ้านดง	บ้านดง ๑-๓	4
8	บ้านดง	บ้านดง ๑-๓	1
9	บ้านดง	บ้านดง ๑-๓	4
10	บ้าน	บ้าน	1
11	บ้านดง	บ้านดง ๑-๓	1
12	บ้านดง	บ้านดง ๑-๓	2
13	บ้านดง	บ้านดง ๑-๓	3
14	บ้านดง	บ้านดง ๑-๓	2
15	บ้านดง	บ้านดง ๑-๓	2
		รวมทั้งสิ้น	34

ประวัติผู้เขียน

- ชื่อ-นามสกุล** นายสิทธิชัย คำเฟื่องฟู
- ประวัติการศึกษา** วิทยาศาสตร์บัณฑิต
(วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสิ่งทอ)
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีที่สำเร็จการศึกษา 2548
- ประสบการณ์การทำงาน** พศ.2549 – ปัจจุบัน
บริษัททุนเท็กซ์เท็กซ์ไทล์ (ประเทศไทย) จำกัด
พศ. 2549 – 2554 Technical Supervisor
พศ. 2554 – 2557 Dyeing Section Manager
พศ. 2557 – 2558 Finishing Section Manager
พศ. 2558 – ปัจจุบัน QC Section Manager